

Ореста Карпенко, Любов Прокопів

**ВИЩА ОСВІТА
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

**Навчально-методичний посібник
для підготовки фахівців другого
(магістерського) рівня вищої освіти**

Дрогобич – 2019

УДК 378. 126
ББК 74.584
К 20

Рекомендовано до друку вченою радою
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 5 від 28 травня 2019 р.)

Рецензенти:

Завгородня Т.К. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки імені Б. Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Кобрій О.М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

К 20 **Карпенко О., Прокопів Л. Вища освіта в контексті євроінтеграції:** навч.- метод. посібник для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти. Дрогобич, Посвіт, 2019. 148с.

ISBN 978-6127-7835-07-2

Навчально-методичний посібник написано відповідно до програми курсів «Вища школа та Болонський процес», «Педагогіка вищої школи», «Організація управління освітнім процесом у ЗВО». Посібник ознайомлює з основними тенденціями та пріоритетними напрямками розвитку вищої європейської освіти в Україні, інтернаціоналізацією вищої освіти, базовими та світовими моделями управління вищою освітою у контексті забезпечення автономії закладу вищої освіти, європейською освітньою політикою щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, аспектами взаємозв'язку трансформації у сфері вищої освіти та ринку праці, рейтингуванням закладів вищої освіти як інструментом оцінки якості вищої освіти, системою рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів та викликами, які стоять перед їхньою діяльністю.

Посібник містить тематику індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, питання для самопідготовки, термінологічний словник, іменний покажчик, перелік літератури, додатки. Посібник розрахований на студентів, аспірантів, усіх, хто цікавиться проблемами вищої освіти.

© Ореста Карпенко
© Любов Прокопів

ЗМІСТ

Вступ		3
Тема 1. ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ		
1.1.	Розвиток вищої освіти в Україні на сучасному етапі	7
1.2.	Типи закладів вищої освіти	10
1.3.	Принципи діяльності закладу вищої освіти.	11
1.4.	Організація освітнього процесу у ЗВО	13
Тема 2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ		
2.1.	Тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європи	18
2.2.	Європейський вимір розвитку вищої освіти	20
2.3.	Роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами.	23
2.4.	Перспективні напрями в розвитку вищої європейської освіти	24
Тема 3. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ		
3.1.	Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти	29
3.2.	Інтернаціоналізація вищої освіти України у контексті входження її до європейського освітнього простору.	31
3.3.	Інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти в Україні	35
3.4.	Перспективи інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі	36
Тема 4. МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ		
4.1.	Базові моделі державного управління системою вищої освіти України	40
4.2.	Світові моделі управління вищою освітою в контексті забезпечення автономії закладу вищої освіти	41
4.3.	Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу	43
4.4.	Європейська освітня політика щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації	45
Тема 5. ТРАНСФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ		
5.1.	Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці	48
5.2.	Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою	50
5.3.	Сертифікація у системі освіти як інструмент взаємодії вищої освіти із ринком праці	52

Тема 6. РЕЙТИНГ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

6.1. Формування рейтингової вагомості закладів вищої освіти	54
6.2. Міжнародні університетські рейтинги – феномен ХХІ ст.	56
6.3. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти	57
6.4. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів	59
Тематика індивідуальних навчально-дослідницьких завдань	63
Питання для самопідготовки	65
Термінологічний словник	67
Перелік літератури	74
Додатки	79

Вступ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства увиразнюється потреба пошуку нестандартних шляхів організації вищої освіти – однієї з найважливіших сфер, яка має бути інтегрованою до відповідних процесів на рівні ЄС та світу. Основним напрямом інноваційного оновлення вітчизняної вищої освіти є її повноцінна інтеграція до європейського простору. Упровадження у вітчизняній вищій освіті європейських норм і стандартів дасть змогу оновити освітній процес, привести елементи європейської культурної ідентичності, і як наслідок – гармонійного співробітництва із загальноєвропейським науковим, інтелектуальним та освітнім середовищем.

Визначальним загальноосвітнім чинником науковці (М. Костецька, О. Локшина, М. Чепіль) визначають глобалізацію – об'єктивний процес, який спрямовує напрями розвитку вищої європейської освіти. Глобалізація включає діяльність соціальних і педагогічних систем та механізми підготовки фахівців, які працюватимуть в сучасних умовах полікультурного соціуму. Це зумовлює необхідність оновлення змісту, форм і методів організації освітнього процесу, ставить нові вимоги до розвитку закладів вищої освіти. Особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що вимагає талановитих, конструктивно мислячих людей, здатних швидко володіти ситуацією і знаходити інформацію, приймати конструктивні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знань. А це, своєю чергою, формує соціальне замовлення на нові підходи в системі вищої освіти, нове педагогічне мислення.

У кожній країні система вищої освіти є унікальним явищем, її організація має свої особливості. Модернізація вищої освіти передбачає врахування пріоритетів освіти кожної країни, пошук універсальної системи освіти, врахування тенденцій мобільності, здатності до конкуренції.

Знаковою подією покращення вищої освіти України стало її входження до Зони європейської освіти. Водночас з участю у Болонському процесі Україна, підписавши 19 травня 2005 р. декларацію на Бергенській конференції, має будувати національно ідентичну систему освіти, виходячи з внутрішніх потреб та інтересів і орієнтуючись на світові тенденції. Розвиток і зближення національної вищої школи з Європою – це не лише стандартизація, уніфікації, це впорядкована різноманітність. Складовими для досягнення такої цілі є: наявність чітких, зрозумілих, порівнюваних наукових ступенів; двоцикловість навчання (бакалавр – магістр); кредитно-трансферна система (ECTS); спрощення процедури визнання кваліфікацій; сприяння якісному працевлаштуванню випускників на європейському ринку праці (використання додатку до диплома); європейське співробітництво у галузі контролю якості освіти; мобільність на ринку освітніх послуг; привабливість для українського абітурієнта, студента європейського простору вищої освіти, навчання впродовж усього життя; тісні зв'язки між освітнім та дослідницьким освітнім простором; забезпечення студентів європейського простору відповідними до вимог кваліфікаціями [51].

Усвідомлення проблем вищої освіти і вищої школи зокрема вимагає інноваційного розуміння сутності професійної діяльності викладача, психолого-педагогічних умов його становлення. Сучасний фахівець має мати розвинене бажання до саморозвитку і удосконалення. Викладач ж має бути креативним, мотивованим, цілеспрямованим.

У контексті новітніх вимог укладено навчально-методичний посібник «Вища освіта в контексті євроінтеграції» для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти. Посібник ознайомлює з основними тенденціями та пріоритетними напрями розвитку вищої європейської освіти в Україні, інтернаціоналізацією вищої освіти, базовими та світовими моделями управління вищою освітою у контексті забезпечення

автономії закладу вищої освіти, європейською освітньою політикою щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, аспектами взаємозв'язку трансформації у сфері вищої освіти та ринку праці, рейтингуванням закладів вищої освіти як інструментом оцінки якості вищої освіти, системою рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів та викликами, які стоять перед їхньою діяльністю.

У посібнику використано статті Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» задля кращого розуміння і цілісного сприймання інформації студентами. Посібник «Вища освіта в контексті євроінтеграції» містить тематику індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, питання для самопідготовки, термінологічний словник, іменний покажчик, перелік літератури, додатки.

Тема 1. ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ

План

- 1.1. Розвиток вищої освіти в Україні на сучасному етапі
- 1.2. Типи закладів вищої освіти
- 1.3. Принципи діяльності закладу вищої освіти.
- 1.4. Організація освітнього процесу у вищій школі

Короткий виклад матеріалу

1.1. Розвиток вищої освіти в Україні на сучасному етапі

Сьогодення вимагає від сучасного освітнього простору, зокрема вищої освіти, модернізації усіх її компонентів. Перед сучасною вищою освітою сьогодні стоять завдання реформатування старої і створення нової вищої освіти. Основними організаторами таких змін, як зазначає В. Кремень, «виступають не її власні проблеми чи негаразди (системні чинники), а ті, які перебувають поза нею, насамперед, пріоритети й вимоги до навчання і виховання» [14].

У ст.1 Закону України «Про вищу освіту» наголошується, що «вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [27].

Визначальними тут є дві пріоритетні ідеї: ідея побудови Української держави та демократичного устрою. Ці ідеї пронизують усі компоненти вищої освіти. На першому плані ставимо свободоловство і демократичні підходи.

Законодавство України про вищу освіту є достатньо широким. В його основі Конституція України, Закони України: «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», нормативно-правові акти, міжнародні договори України тощо.

На початку ХХІ ст., відзначає М. Фіцула, основною складовою соціального життя в Україні є повернення молоді обличчям до основ духовності. Пояснюємо це необхідністю у релігії, як основі повноцінної життєдіяльності. Релігія передбачає універсальну захисну систему від негативних насаджень довколишнього світу. Релігія передбачає відповідальність за власні думки і переконання, завдяки свободі вибору дає молодій людині свободу [69].

У Законі України «Про освіту» (2017 р.) зазначено, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості» [28].

Стаття 17 цього ж Закону визначає, що цілями вищої освіти є «здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань» [28].

Аналізуючи зміни у вітчизняній системі вищої освіти, З. Слєпкань перелічує найбільш істотні за останні десятиліття:

1) з навчальних планів ЗВО зникли такі суспільно-політичні дисципліни, як історія КПРС, історичний і діалектичний матеріалізм, науковий комунізм та ін. Натомість

з'явилися ідеологічно нейтральніші: історія України, політологія, філософія, економічна теорія;

2) посилюється процес рівневої і профільної диференціації навчання; ЗВО отримали більше можливостей розробляти власні (авторські) навчальні плани і програми; студентам надають право по-різному вибирати свої власні освітні формули навчання: навчатися одночасно на декількох (двох чи трьох) спеціальностях, вступати на другий або третій курс ЗВО після закінчення коледжу відповідного профілю; з'явилися бакалаврат й магістратура;

3) актуальними на сьогодні є різноманітні форми освіти: загальної середньої, вищої професійно-технічної освіти. Популярними на сьогодні є навчально-наукові комплекси «школа- ВНЗ», «вище професійне училище- ВНЗ», «технікум- ВНЗ». Повноправними учасниками освітнього простору у ЗВО стали коледж, які активно співпрацюють із школами, ЗВО, відкрилися лекторії та консультаційні пункти для абітурієнтів, що мають забезпечити не тільки якісну професійну орієнтацію, а й можливість дострокового складання вступних іспитів;

4) у багатьох колишніх інститутах, що стали університетами та академіями, різко збільшилася кількість спеціальностей і профілів підготовки випускників, надаються освітні послуги;

5) у системі вищої освіти активно використовуються новітні інноваційні та інформаційні технології, поширеними стали дистанційне навчання, доступними Інтернет технології.

6) на сьогодні майже не існує (за винятком медичних спеціальностей) обов'язкового розподілу випускників після закінчення т ЗВО;

7) чималий відсоток випускників не має можливості працевлаштуватися за фахом.

Сьогодні у світі 42% випускників вищих професійних навчальних закладів упродовж кількох років після закінчення змінюють свій фах. В розвинених країнах спеціаліст з вищою освітою міняє професію в середньому 4 – 5 разів. Це пояснюють тим, що робота в одній галузі, на одному місці упродовж всього життя призводить до деградації особистості. Звичайно, є професії, де людина різко не змінює роду діяльності (наприклад, лікаря). Такі чинники підводять порозуміння необхідності у фундаменталізації зумовлюють потребу підвищення вищої освіти і елементів, необхідних для повноцінної функціональності молодої людини (вільне спілкування іноземною мовою, знання елементів інформатики та обчислювальної техніки, економічні знання тощо);

8) відкрилася велика кількість недержавних ЗВО. Майже в усіх таких закладах, поряд із навчанням молоді за державним замовленням (безоплатно), частина студентів навчається на платній основі. В багатьох провідних ЗВО України різко зросла кількість студентів - іноземців, що навчаються на комерційній основі [62].

Така підхід до вищої освіти, зокрема її ступеневість, на думку В. Кременя, повинна бути шляхом неперервної освіти і самоосвіти. Заклади вищої освіти певного рівня акредитації повинні здійснювати навчання і освіти молоді за двома-трьома рівнями; освітніми рівнями и «бакалавр» і «магістр», освітньо-науковим рівнем «доктор філософії» [14].

Ступенева система вищої освіти покликана забезпечити:

- глибокі знання і можливості задоволення різноманітних культурно-освітніх потреб особи та суспільства (загальноосвітню, загальнокультурну, професійну, наукову підготовку фахівців різних рівнів та галузей знань);

- підвищення соціальної значущості, престижу знань і соціального захисту особи за у зв'язку із економічним підґрунтям і потребами ринку праці;

- фундаментальність знань випускників вищої школи, її інтеграцію у світову

освітню систему.

Отже, на сучасному етапі, в Україні поширеною є бінарна система ЗВО – поєднання двоступеневої вищої освіти (базова і повна вища освіта) та професійної підготовки за дворівневою структурою – бакалавра і магістра. Українська система вищої освіти потребує інтеграції і співробітництва з міжнародними організаціями, фондами тощо.

Концептуальні положення розвитку вищої освіти відображені в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законі України «Про вищу освіту», нормативних документах Міністерства освіти і науки України.

На думку І. Бабіна та В. Ликова, серед важливих завдань вищої освіти України у контексті її реформування та трансформації до 2020 року визначено:

1. Рівний доступ і конституційне право на отримання рівневої якісної освіти.
2. Зміни системи управління в освіті, її повна реорганізація, включаючи автономію.
3. Співпраця з роботодавцями, врахування їх інтересів.
4. Забезпечення справедливої конкуренції між ЗВО як запоруки високої якості вищої освіти [6].

Серед важливих механізмів реформування вищої освіти є :

1. Справедлива конкуренція на ринку праці.
2. Грамотне управління закладами вищої освіти на основі певних підходів (колегіальних, менеджеріальних тощо). Розробка стратегіальних підходів розвитку вищої освіти із залученням стейкхолдерів.
3. Проведення чітко визначених діагностичних процедур ринку.
4. Повне забезпечення фінансової і академічної автономії закладів вищої освіти. Визнання ЗВО як некомерційних організацій. Поступова передача майна державним і комунальним ЗВО у власність.
5. Залучення провідних науковців України і Європи до реформування освітньої системи процесу здійснення реформ. Основними реформаторами є викладачі ЗВО з досвідом роботи та співпраця з університетами.
6. Перехід від стандартного бюджетного фінансування ЗВО до якісної об'єктивної системи оцінювання діяльності закладів вищої освіти основі конкурсного підходу.
7. Створення і фінансування спільних проектів університетів і наукових установ на основі інтеграції.
8. Підняття статусу (як соціального, так і фінансового) працівників ЗВО :науково-педагогічних, наукових, педагогічних тощо [6].

Ключовою умовою ефективної трансформації університетів України є необхідність вирішення певних проблем:

1. Незбалансованість мережі ЗВО.
2. Корумпованість у закладах вищої освіти. Уведення ЗНО стало необхідним явищем боротьби з корупцією.
3. Збільшення кількості неконтрольованих закладів вищої освіти.
4. Неперспективність і малооплачуваність професії викладача.
5. Ізоляція від світової науки, низький рівень володіння іноземною мовою.
6. «Відрив викладання від сучасної науки. Розрив між освітнім процесом і науковими досягненнями» [1].

В Європі на сьогодні існують проблеми :

- єдиного функціонування рамки кваліфікацій;
- подальшого використання системи ЄКТС;
- визнання європейського Додатку до диплома;
- співпраця європейських інституцій;
- єдине визнання термінів навчання ;

навчання упродовж життя [6].

Як зазначають науковці, важливою складовою реформ української вищої освіти в Україні є «створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір (ЄДП)» [65].

У сучасній вищій школі Європи існує низка єдиних стандартів, до яких слід прийти:

трициклова система освіти – «бакалавр, магістр, інтегрований магістр (професійна підготовка), доктор філософії PhD)»;

– трансформація мережі ЗВО (інституційної структури) в університети, політехнічні університети, академії, коледжі тощо та їх розвиток відповідно до тенденцій розвитку мережі ЄПВО;

– здійснення наукових і прикладних досліджень на базі навчання в університетах;

– розв'язання питань змісту вищої освіти у ЗВО через трансформації.;

– навчання упродовж життя;

-участь у дослідницьких проектах;

– організація навчання і освітнього простору для студентів-іноземців;

– створення різноманітних видів навчання, у тому числі дистанційного, неформального;

– покращення мобільності студентів;

– проведення моніторингу якості вищої освіти;

– участь студентів у грантах, програмах, тощо;

– доступ до якісної освіти;

– розробка освітніх стандартів – освітніх програм, навчальних планів тощо;

– розробка стандартів якості європейської та української освіти

— «створення агенції з академічного визнання і міжнародного обміну – національного центру європейської інформаційної мережі із визнання (ENIC/NARIC);

– запровадження національної системи рейтингів ЗВО відповідно до Берлінських принципів ранжування та національної системи класифікації університетів» [65].

1.2. Типи закладів вищої освіти

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (стаття 28) «в Україні діють заклади вищої освіти таких типів:

1) університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

2) академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і

методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

3) коледж – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність. Коледж також має право відповідно до ліцензії (ліцензій) забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) та/або фахової передвищої освіти» [27].

«Статус коледжу отримує заклад освіти (структурний підрозділ закладу освіти), в якому ліцензований обсяг підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра становить не менше 30 відсотків загального ліцензованого обсягу.

Заклад вищої освіти може мати статус національного. Університету, академії, інституту незалежно від форми власності відповідно до законодавства може бути надано статус національного. Надання закладу вищої освіти статусу національного здійснюється за пропозицією Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Встановлення відповідності діяльності національного закладу вищої освіти визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюється раз на сім років Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Національний заклад вищої освіти має право:

1) отримувати відповідно до законодавства на пріоритетних засадах передбачені державним бюджетом кошти для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, виконання наукових програм, проектів державного значення в обсязі не менш як 10 відсотків коштів державного бюджету, що виділяються на його утримання;

2) визначати норми часу навчальної та іншої роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників;

3) здійснювати перерозподіл:

нормативів чисельності осіб, які навчаються, на одну посаду науково-педагогічного працівника за спеціальностями однієї галузі знань з урахуванням результатів наукової діяльності працівників;

державного замовлення між спеціальностями в межах галузі знань в обсязі не більш як 5 відсотків загального обсягу державного замовлення національного закладу вищої освіти з обов'язковим інформуванням центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить заклад вищої освіти;

ліцензованого обсягу прийому за спеціальностями у межах відповідної галузі знань;

4) здійснювати підготовку фахівців з вищою освітою за власними експериментальними освітніми програмами та навчальними планами;

5) отримувати на пріоритетних засадах фінансування для придбання наукового і навчального обладнання, комп'ютерних програм тощо за рахунок державного бюджету;

6) використовувати у своєму найменуванні слово "національний";

7) формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів»[27].

1.3. Принципи діяльності закладу вищої освіти

Закон України «Про освіту» (стаття 6) передбачає «засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; інтеграція з ринком праці; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля; невтручання політичних партій в освітній процес; невтручання релігійних організацій в освітній процес (крім випадків, визначених цим Законом); різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; державно-приватне партнерство; сприяння навчанням впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою» [28].

Відповідно до статті 32 Закону України «Про вищу освіту» робота ЗВО базується на принципах:

- автономії та самоврядування;
- єдність колегіальних основ;
- «розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить заклад вищої освіти, органів управління закладу вищої освіти та його структурних підрозділів;
- незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти)»[28].

Згідно Закону України «Про вищу освіту» ЗВО мають права:

- «розробляти та реалізовувати освітні (наукові) програми в межах ліцензованої спеціальності;
- самостійно визначати форми навчання та форми організації освітнього процесу;
- обирати типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, що передбачені Міжнародною стандартною класифікацією освіти;
- приймати на роботу педагогічних, наукових, науково-педагогічних та інших працівників;

- формувати та затверджувати власний штатний розпис відповідно до законодавства. При зменшенні чисельності осіб, які навчаються за кожною освітньою програмою, у межах 20 відсотків чисельності, визначеної на початок навчання за цією програмою, штатна чисельність науково-педагогічних працівників не скорочується;
- приймати остаточне рішення щодо визнання, у тому числі встановлення еквівалентності, здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва, доктора наук і вчених звань доцента, професора під час зарахування на навчання та/або на посаду наукового чи науково-педагогічного працівника;
- запроваджувати рейтингове оцінювання освітніх, мистецьких, науково-дослідницьких та інноваційних досягнень учасників освітнього процесу;
- надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства;
- самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої, мистецької, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- самостійно запроваджувати спеціалізації, визначати їх зміст і програми навчальних дисциплін;
- присуджувати ступені вищої освіти здобувачам вищої освіти, які відповідно до законодавства успішно пройшли процедуру атестації після завершення навчання на відповідному рівні вищої освіти;
- приймати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів акредитованими спеціалізованими вченими радами (ступеня доктора мистецтва акредитованими спеціалізованими радами з присудження ступеня доктора мистецтва);
- утворювати заклади загальної середньої освіти за погодженням з органами місцевого самоврядування;
- виступати засновником чи співзасновником закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, коледжів;
- утворювати, реорганізовувати та ліквідовувати свої структурні підрозділи;
- провадити видавничу діяльність, зокрема видавати підручники, навчальні посібники і наукові праці, а також розвивати власну поліграфічну базу;
- провадити на підставі відповідних договорів спільну діяльність з навчальними закладами, науковими установами та іншими юридичними особами;
- розміщувати свої навчальні, науково-дослідні та навчально-науково-виробничі підрозділи на підприємствах, в установах та організаціях;
- брати участь у роботі міжнародних організацій;
- запроваджувати власну символіку та атрибутику;
- встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення учасників освітнього процесу;
- звертатися з ініціативою до органів, що здійснюють управління у сфері вищої освіти, про внесення змін до чинних або розроблення нових нормативно-правових актів у сфері вищої освіти, а також брати участь у роботі над проектами;
- провадити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту закладу вищої освіти;
- розпоряджатися власними надходженнями (для закладів вищої освіти державної і комунальної форми власності), зокрема від надання платних послуг;
- відкривати рахунки в банках;
- здійснювати інші права, що не суперечать законодавству» [28].

1.4. Організація освітнього процесу у ЗВО

Освітній процесу закладі вищої освіти – це навчальна, творча, інтелектуальна діяльність у галузі вищої освіти і науки, у ЗВО шляхом використання наукових, методичних, педагогічних заходів. «Вона спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. Положення про організацію освітнього процесу затверджується вченою радою закладу вищої освіти відповідно до законодавства» [64].

У вищій освіті умови організації освітньої діяльності мають забезпечувати як можливість студенту стати спеціалістом, так і розвиватися та накопичувати власний індивідуальний потенціал у процесі поступального саморозвитку. Очевидно, що умови організації освітнього процесу обумовлюються певними факторами. Одним із таких факторів є психологічні особливості студентського віку. Так, психологами встановлено, що в період дорослості (пізньої юності – ранньої зрілості) відбувається посилення соціального розвитку особистості шляхом включення її в різні сфери суспільних відносин і діяльності. Процес особистісного розвитку студента залежить від рівня його соціальної активності та ступеня продуктивності, який здійснюється в умовах системи вищої освіти – соціального мікросередовища. Іншим фактором є соціальне середовище. У довідковій літературі поняття середовище визначається як певні умови співіснування людини та суспільства. Соціальне середовище у соціології тлумачиться як умови (економічні, педагогічні, політичні, соціальні, духовні, територіальні). Дані умови впливають на розвиток, становлення і формування становлення особистості. Соціальне середовище включає суспільні (матеріальні та духовні) умови становлення, існування, розвитку та діяльності людей, які тісно пов'язані з суспільними відносинами, у які ці люди включені. ЗВО має створювати певне середовище наукове, освітнє, ділове тощо), яке визначають певні соціальні умови, що впливають на становлення особистості студента [64].

У педагогіці частіше використовується поняття «умови», які більшість дослідників поділяє за функціями на загальні та специфічні. Так, загальні соціально-педагогічні умови визначають як такі обставини педагогічного процесу, що сприяють гуманізації виховного середовища, формуванню культурних цінностей студента, забезпеченню толерантного відношення в групі тощо. Це етнічні, соціальні, культурні тощо. До специфічних соціально-педагогічних умов науковці відносять певні обставини, що допомагають у створенні необхідної системи управління міжособистісними зв'язками, організації набуття позитивного досвіду взаємодії з подальшим розвитком системи цінностей у майбутніх фахівців тощо. Це моральний клімат у студентській групі, стан комунікаційної сфери на факультеті, спрямованість інформаційного та культурного середовища тощо. Водночас учені виділяють соціальні умови:

зовнішні – відображають характер взаємодії в педагога і студента, студента і закладу вищої освіти;

внутрішні – є самоусвідомленням суб'єктом ціннісної сутності особистості зокрема всіх видів її діяльності (творчої, професійної, педагогічної). Важливими тут є результати роботи і її наслідки. У педагогіці вчені досліджують педагогічні, організаційно-педагогічні, методичні, організаційно-методичні умови здійснення освітнього процесу або професійного становлення майбутнього спеціаліста. Відповідно маємо й різноманітність факторів їхнього визначення.

Педагогічні умови, які забезпечують функціонування та ефективний розвиток педагогічної системи, на думку В. Стешенко та Б. Стешенко, це – психолого-педагогічні, дидактичні, організаційно-педагогічні.

Організаційно-педагогічні умови – це цілеспрямовано вибудовані можливості змісту, методів, форм заходів впливу, що є в основі управління ЗВО.

Психолого-педагогічні умови – це сукупність цілеспрямовано сконструйованих

взаємопов'язаних і взаємообумовлених можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища (заходів впливу), що спрямовані на розвиток особистісного аспекту педагогічної системи (перетворення конкретних характеристик особистості). Дидактичні умови виступають як результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей. Отже, можна стверджувати, що педагогічні умови визначають цілісність педагогічного процесу, адекватність змісту навчання до педагогічної практики; організацію діяльності викладача; певний педагогічний досвід. Вони сприяють оволодінню студентом теоретичним багажем знань і практичним досвідом; уведенню його в у професійність і фаховість; розвитку творчих здібностей, якостей, умінь до розуміння, самоорганізації, тлумачення, аналізу, оцінки, здатності до прийняття рішення та розв'язання посталих проблем (прораховуванню) у різних ситуаціях [64].

Окрім педагогічних, організаційно-педагогічних умов, учені досліджують й організаційно-методичні (В. Артемов, О. Набока та ін.). В. Артемов організаційно-методичні умови визначає як такі, що сприяють практичній реалізації певного педагогічного процесу та які включають: використання комплексу методів навчання, що відповідають задачам формування інформаційно-комунікативних умінь майбутніх фахівців і створення можливості для самостійної комунікативної діяльності студентів, у процесі якої відбувається оволодіння студентами професійними компетентностями [5]. О. Набока організаційно-методичні умови трактує як систему науково-методичних заходів університету, що підтримують реалізацію процесу впровадження професійно орієнтованих технологій – розроблення навчально-методичних комплексів та інших методичних матеріалів, що забезпечують діяльність студентів і викладацького складу» [47].

Методичні умови в науковій літературі пов'язуються з організацією та здійсненням освітнього процесу й поділяються на три групи. Перша група умов обумовлює організацією занять, друга – організацією пізнавальної діяльності тих, хто навчається, третя – з управлінням пізнавальною діяльністю за допомогою методичних прийомів. Тобто методичні умови забезпечують оволодіння та практичне застосування отриманих студентами знань, набуття ними практичного досвіду, активний розвиток креативності та винахідливості (особистісних якостей) у процесі навчання та участі в різноманітних освітніх заходах.

Важливим є графік навчання на факультеті, який складено на основі навчального плану. У графіку зазначено кількість годин, відведених на кожен вид занять, зроблено календарний розподіл занять у семестрі й упродовж навчального року.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (стаття 49) навчання у ЗВО здійснюється за такими формами:

- «1) очна (денна, вечірня);
- 2) заочна (дистанційна).

Освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять у закладах вищої освіти є: лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація. Заклад вищої освіти має право встановлювати інші форми освітнього процесу та види навчальних занять» [27].

Лекція – форма організації навчання у ЗВО, в основі якої є забезпечення засвоєння

теоретичного матеріалу. Лекція – це систематичний усний виклад навчального матеріалу, питання або теми. У відповідності до змісту лекція є елементом лекційного курсу, який охоплює основний теоретичний матеріал окремої навчальної дисципліни. Обсяг лекційних курсів описано у навчальному плані, їх тематика визначається робочими навчальними програмами відповідних дисциплін.

Лабораторне заняття або лабораторна робота є одним із основних видів самостійної практичної роботи студентів ЗВО, які проводяться переважно у навчальних лабораторіях і дозволяють закріпити теоретичні знання та розвинути навички експериментування.

Практичне заняття – вид організованої викладачем навчальної діяльності студентів, пов'язаної із застосуванням і закріпленням теоретичних знань у тій чи іншій галузі науки та виробленням відповідних навичок і вмінь. Тематика практичних занять доводиться до студентів. Перелік тем і зміст визначаються робочою навчальною програмою [27].

Практична підготовка осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними закладами вищої освіти договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку. Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства.

В. Ортинський стверджує, що форми організації процесу навчання розкривають через способи взаємодії педагога зі студентами, під час розв'язання дидактичних завдань. Вони розкриваються через шляхи керування діяльністю під час спілкування через різноманітні стосунки, і при цьому, реалізується зміст освіти, освітні технології, стилі, методи й засоби навчання. Саме форми організації навчання мають упорядкувати освітній процес, адже їхньою провідною ознакою для класифікації є дидактичні цілі. Водночас кожна організаційна форма навчання може мати кілька дидактичних цілей.

Питання для самостійної роботи

1. Вхідження освіти й науки в європейське інформаційне та освітнє поле як вагомий чинник економічного, соціального, інтелектуального, інноваційно-технологічного та культурного розвитку.
2. Формування системи вищої освіти в Україні.
3. Сучасні принципи побудови та завдання вищої освіти в Україні.
4. Завдання вищої школи та її роль у підготовці конкурентоздатного фахівця.
5. Основні завдання вищої освіти у контексті законодавчої бази.

Питання для самоконтролю

1. Роль університету у системі вищої освіти України.
2. Охарактеризуйте діяльність ЗВО I і II рівнів акредитації, їх роль у підготовці кваліфікованих фахівців.
3. Розкрийте діяльність ЗВО III і IV рівнів акредитації щодо підготовки спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бабін І., Ликова В. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasnitendenciji-rozvitkuuniversitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogoprostoru-vishhoji-osviti-na-period-do2020-r-.html> (дата звернення: 17.05.2018).
2. Закон України “Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150529> (дата звернення: 04.04.2019).
3. Закон України “Про освіту”. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 04.04.2019).
4. Стешенко В., Стешенко Б. Фактори визначення педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 8(1). С. 27–36.

Додаткова:

1. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібн. / за ред. В. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.
2. Ортинський В. Педагогіка вищої школи: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
3. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посібн. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.

Тема 2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План

- 2.1. Тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європи
- 2.2. Європейський вимір розвитку вищої освіти
- 2.3. Роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами.
- 2.4. Перспективні напрями в розвитку вищої європейської освіти

Короткий виклад матеріалу

2.1. Тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європи

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства пріоритетними є трансформаційні переломні моменти, в основі яких інформаційне суспільство. Як наголошують сучасні вчені, *інформаційне суспільство* – передбачає не тільки вільне володіння інформацією і комп'ютерними технологіями, але й умінням зберігати та поширювати необхідну інформацію. Ця інформація має розвивати соціумі впливати на інтелект особистості.

Адже від інтелекту особистості стоїть в основі її успіху і в науковій, і у виробничій діяльності, і у сфері творчості. На етапі сучасного загальнопланетарного зростання конкурентності на рівні не тільки окремих країн, а й на міждержавному, континентальному рівнях загальносвітового значення набуває *тенденція глобалізації*, Вона є важливою не тільки для економічного розвитку країн, але й пріоритетною для освіти та науки. Лише за таких умов нація буде здатна отримати певне місце у міжпланетарному співтоваристві. Саме тому питання розвитку вищої освіти у сучасних країнах Європи і світу є пріоритетними для кожної нації задля створення конкурентоспроможності фахівців.

Україна теж має свої надбання у галузі освіти, зокрема особливостей її системи, її організація має свої особливості. В. Кремень наголошує, що «при реформуванні вищої освіти, з одного боку враховуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти, а з іншого завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування студентів у Європейському чи міжнародному ареалі, міжнародної конкурентоспроможності закладів вищої освіти» [52].

У структурі вищої освіти світу поширення набувають тенденції (за В. Кременем):

1. Бінарна (подвійна) – тут навчання проходить згідно усталеного університетського сектору. В основі навчання концепція Humboldt університету. Університетський сегмент тут чітко виражений і має певну будову. Згідно даної системи навчаються у сучасних високорозвинених країнах світу. Студенти разом з університетським сектором можуть отримати освіту у інших спеціалізованих закладах. У Європі бінарна система вищої освіти поширена у Бельгії, Англії, Греції, Нідерландах, Норвегії та ін.

2. Унітарна (єдина) – вищу освіту отримують в університетах чи певних за рівнем до них закладах, у яких студенти можуть отримати як загальні академічні ступені, так і професійні орієнтовані. При чому це можуть бути програми певної тривалості і рівня.

До складу унітарної системи вищої освіти належать тільки університети (всі інші ЗВО мають невисокий відсоток). Такою є освіта Австрії, Італії, Фінляндії, Іспанії та ін. Науковці виокремлюють у певну групу країни у яких університети «інтегровані». До такого типу закладів вищої освіти належать спеціалізовані середні заклади, вищі школи (Швеція та Іспанія). Такою є освіта у постсоціалістичних країнах [14].

Ще однією поширеною тенденцією, на переконання Я. Болюбаша є підготовка студентів у короткі терміни, отримання таким чином «короткої і професіоналізованої» освіти. Маємо наголосити, що це не є коледжі чи спеціалізовані технічні заклади. Це отримання повноцінної вищої освіти у закладах вищої освіти чи філіях університетів. Термін навчання при отриманні кваліфікації за такими програмами становить до трьох років. Наприклад у Франції є «університетські інститути». Плюсом цього є швидке працевлаштування студентів.) отримується ґрунтовна освіта, як наслідок випускники легко знаходять роботу [10].

У результаті цього, сучасне розуміння поняття «університет» виявляється у співвідношенні тенденцій до отримання всебічної університетської і неуніверситетської вищої освіти. Таке розуміння поняття університет є новим. Воно має інше розуміння від традиційного європейського університету як установи з чіткою узгодженістю між викладанням інтенсивною співпрацею.

Відзначає В Кремень, що «малоструктуровані системи вищої освіти виконували обмежену кількість завдань щодо збереження й зміцнення державних структур країни, проведення наукових і технологічних досліджень, з одночасною підготовкою науковців, а також забезпечення економіки фахівцями високої кваліфікації. У більшості країн світу ці завдання заклади вищої освіти виконували шляхом використання моно- (чи мало) дисциплінарного навчання: якщо вища освіта була загальною, то фахова підготовка переносилася на робочі місця (класичним прикладом є Японія)» [52].

Серед важливих завдань організації ЗВО, визначено:

- визначення економічно вигідних, професійно орієнтованих типів освіти для задоволення потреб ринку праці;
- підготовка наукових навчально-дослідницьких програм прикладного характеру;
- поновлення та удосконалення діючих професійно орієнтованих освітніх програм освіти [14].

Аналізуючи стан вищої освіти у сучасному світі, З. Слєпкань підсумовує, що у країнах світу значно зросла потреба юнаків і дівчат у вищій освіті. Це зумовлено тим, що після Другої світової війни у дані сфері склалися нові умови і тенденції:

- збільшується число наукоємних виробництв, для ефективної роботи яких понад 50 відсотків обслуговуючого персоналу повинні мати вищу чи середню спеціальну освіту;
- інтенсивно зріст науково-технічної інформації, який збільшився удвоє(упродовж останніх десятиліть, і кваліфікований спеціаліст повинен мати здібності й навички саморозвитку;
- соціальний захист випускників;
- «посилення виховної роботи, розробка концепції виховання студентської молоді; суворе дотримання необхідності світського характер державної освіти» [62].

В. Кремень підкреслює, що поряд із високим рівнем диверсифікації вищої освіти проходить така ж диверсифікація відповідних наукових ступенів, кваліфікацій тощо. Він наголошує про «традиційну диференціацію між побудовою «континентального європейського» ступеня з досить великим академічним (інтегрованим) навчанням та структурою «англо-американського» університетського ступеня з коротким. Важливими тут є велика кількість післябакалаврських студій, що [14].

У деяких країнах типи ступенів коротшого циклу впроваджуються у національну структуру ступенів (напр., у Данії, Фінляндії, Італії і Португалії). В інших країнах така система впроваджується разом із традиційною ступеневою структурою (напр., у Німеччині та Нідерландах).

У неуніверситетському секторі також відбувається безперервна диверсифікація кваліфікацій. Щоби відповідати вимогам ринку праці у певних професійних сферах, запроваджено велику кількість нових програм для здобуття ступеня бакалавра, розроблено велику кількість післябакалаврських студій, які як правило закінчуються отриманням певного освітнього ступеня чи ступенів із подвійною спеціалізацією. Заклади освіти неуніверситетського типу, які не мають права на магістерські програми, за власним бажанням можуть співпрацювати із зарубіжними установами, які таке право мають. Отже, у такий спосіб зазначені заклади освіти отримують можливість пропонувати студентам міжнародні магістерські програми.

ЗВО неуніверситетського типу не готують докторів філософії чи докторів наук. Однак навчатися у них можуть кандидати на такі програми з неуніверситетського сектору. Чимало європейських країн надають доступ до отримання докторської (PhD) програми (Норвегія, Нідерланди), або через навчання на підготовчих курсах (напр., Австрія і Німеччини). Отже, докорінні зміни, що сталися в соціально-економічних умовах суспільства, висунули вимогу впровадження науково обґрунтованої підготовки викладацьких кадрів для вищої школи. Така підготовка передбачає не лише глибоке володіння предметною галуззю, до якої належить навчальна дисципліна, а й науковими основами викладацької діяльності. Тому, в цілому, зростаюча диверсифікація є позитивним аспектом для розвитку вищої освіти у кожній країні, зокрема, так і в світовому товаристві. Диверсифікація, яка зростає визнає недостатньо прозорі структури отримання кваліфікацій. Проаналізуємо систему вищої освіти в Великобританії, Німеччині, Франції, Іспанії, Італії, Польщі.

2.2. Європейський вимір розвитку вищої освіти

Важливою складовою на забезпечення якості освіти на рівні Європи є розробка стандартів, принципів, керівних процедур. В Українських ЗВО це відбувається через якісну перевірку програм навчання; акредитацію, атестацію; міжнародне партнерство, співробітництво і створення мережі агентств, які займаються оцінюванням якості вищої освіти. Кардинальних змін зазнала парадигма європейської вищої освіти. Сьогодні неактуальним є навчання у форматі “teaching” (навчаємо), а поширення набуває формату “learning” (вчимося). На сучасному етапі студент є той, хто навчається упродовж усього життя, а викладачі лише допомагають йому.

Це вимагає іншого погляду на систему вищої освіти в Україні.

Визначимо складові, які впливають на вищу освіту:

зовнішні: глобалізація економіки, інтеграційні процеси у Європі, регульована економіка, оновлення підходів до освіти;

внутрішні:

відмова від старої моделі устрою, статус мови, повернення християнських цінностей, інтеграція в Європу й орієнтація на її стандарти при збереженні національних особливостей, розширення системи вищої освіти, скорочення фінансування.

Відповідальність за рівень освіти покладено на ЗВО.

Європейський вимір едукації дає можливість реалізувати певні потреби (зміцнити в молоді почуття європейської totoжності, сформувати основи толерантності, солідарності, пошанування прав людини, уміння дотримуватися демократії, збагатити знання про історичні, культурні і господарські аспекти держав Європейського Союзу з іншими країнами Європи і світу), а також означає прагнення до визначення освітнього закладу і педагогу нової ролі в суспільстві.

Другий аспект стосується підготовки вчителя та його функцій у виховному процесі. Як свідчить практика роботи загальноосвітніх шкіл, гімназій в Україні, труднощі виникають у зв'язку з предметною переорієнтацією вчителя, підготовленого, переважно, інформативно лише в якійсь одній ділянці. Актуальним є і підготовка кадрів для сучасної школи. Мова йде не тільки про оволодіння вчителем конкретними правилами фахової діяльності, а про його педагогічний світогляд, що забезпечує можливість для самореалізації особистості педагога, зокрема, вибір ним форм, методів і засобів навчання. Педагогічні заклади освіти повинні забезпечити належну підготовку вчительських кадрів, озброюючи майбутнього педагога психолого-педагогічними знаннями, організовуючи його участь у різних видах діяльності. Структура підготовки вчителя сьогодні, на жаль, ще не повністю відповідає суспільним потребам і природі професійно-педагогічної діяльності. Процеси глобалізації ще не повною мірою враховуються в роботі вищих педагогічних закладів освіти, особливо у сфері вивчення іноземних мов, інформаційних технологій і т.ін. Серед причин можемо назвати переважаність студентів навчальними предметами, впровадження нових підходів до виховання.

Звертаючи увагу на досвід країн далекого зарубіжжя, наголосимо, що у вищій школі використовуються інноваційні технології навчання. Прикладом застосування гнучких технологій навчання є досвід США. Тут тьютори перед початком навчання (кожного триместру) надають можливість студентам вибирати навчальні дисципліни і особливості їх вивчення (розклад, послідовність вивчення, кількість тощо). Вибору терміну вивчення курсу, (триместр рік тощо) з можливістю складання іспитів. Також, що є не менш важливим, у США вищі школи добре забезпечені інноваційним методичним супроводом, комп'ютерними навчальними програмами, довідковою та навчальною літературою. Бібліотеки п і читальні зали комп'ютеризовані. Все це створює можливості для і індивідуальної роботи, дистанційного самостійного вивчення навчальної матеріалу.

Важливим аспектом сучасного навчання є самостійна робота студентів. З. Слєпкань, спираючись на дані ЮНЕСКО, стверджує, що на сьогодні у світовому просторі відсоток самостійної роботи при вивченні навчальних дисциплін у загальному навчальному плані складає 50 – 70 %; у країнах пострадянського простору – 50 %, у СШАД – 65 %. У країнах СНД до частки самостійної роботи входять екзаменаційні сесії,

всі види проектів (курсів, дипломні, тощо), виконання самостійної роботи припадає 30 – 40 %. На сьогодні важливою причиною, на думку З. Слєпкань, яка не сприяє ефективній організації самостійної роботи є відсутність сучасного підручника, додаткової літератури, програмного комп'ютерного забезпечення [62].

На сьогодні в Україні у зв'язку з автономією ЗВО є чимало цікавих ідей щодо удосконалення освітнього процесу вищої школи. Зокрема, це диференційований підхід до підготовки студентів, які у майбутньому матимуть бажання навчатися у магістратурі, аспірантурі. Для цього у ЗВО організовується навчання за подвійними спеціальностями, вибір курсів за вибором, вивчення поглиблених курсів тощо.

Однією з умов модернізації вищої освіти України є посилення взаємодії між закладами освіти та виробничим сектором (підприємствами, організаціями). За таких умов виникає необхідність у створенні сучасної педагогічної моделі підготовки фахівців відповідно до вимог роботодавців, тобто в реальних виробничих умовах. Однією з таких моделей є дуальна форма здобуття освіти. Відповідно до Міжнародної стандартної кваліфікації ЮНЕСКО, дуальна освіта – це «організований навчальний процес, що поєднує часткову зайнятість студента на виробництві та навчання з неповним навантаженням в університетській системі» [75]. Вітчизняна концепція здобуття освіти згідно дуальної форми визначає поняття «дуальна освіта» - це здобуття освіти у закладах освіти у поєднанні з навчанням на робочих місцях (організаціях, підприємствах, установах тощо) для здобуття кваліфікації [37].

Необхідність впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти або її елементів у вищій школі О. Яковчук. Зокрема він наголошує на таких факторах :

- відсутності мотивації до навчання через відсутність працевлаштування;
- низьким рівнем практичного змісту навчання у ЗВО;
- відсутністю компетентнісного підходу до випускників з боку як закладу вищої освіти та к роботодавців;
- відставання ЗВО від сучасного виробництва через відсутність сучасного обладнання;
- відсутність дуальної форми навчання, пов'язаної з ринком праці [76].

Проаналізуємо детальніше певні моделі навчання у ЗВО.:

1. Інтеграція вищої освіти з тривалою виробничою практикою студента на підприємстві. Дана модель представлена практикою упродовж навчання студента на виробництві тощо. Навчання студентів відбувається за схемою: теорія і елементарні знання - під час навчання в аудиторіях, компетентнісний підхід, формування навичок і умінь - на виробництві. Така модель дуальної освіти дає змогу посилити практичну підготовку випускників.

2. Модель дуального консорціуму. Вона має на меті дистанційне навчання на теоретичному рівні на основі інтернет-технологій та практичну складову на виробництві. Теоретичне навчання проходить ввечері, практичне - вдень. Це навчання за так званою скороченим терміном.

3. Інтеграція вищої освіти з професійною. Ця модель передбачає навчання для працюючих на виробництві фахівців задля їх підвищення кваліфікації. Це так звана перекваліфікація спеціалістів за спорідненими спеціальностями. Вона забезпечує безперервність освітнього процесу.

4. Сендвіч-освіта, що передбачає чергування періодів теоретичного та навчально-виробничого (виробничого) навчання. Теоретична частина такого навчання відбувається у закладі освіти, тоді як навчально-виробнича чи виробнича – на дуальних підприємствах, в установах чи організаціях. Сендвіч-освіта – це інноваційна форма навчання, здебільшого на бакалавраті, «освітній процес здійснюється протягом 4 років. З них, студент три роки навчається у закладі вищої освіти, один рік в університеті іншої країни або стажується на підприємстві чи фірмі» [18]. Чергування періодів навчання практикується у закладах освіти різних країнах світу. Зокрема, у Великобританії та Франції існують «сандвіч курси». Два роки навчання в університеті чергуються з роком професійної практичної підготовки на виробництві, далі знову рік теоретичного навчання в університеті, що чергується з виробничою практикою.

5. Коопероване навчання, яке широко практикується у навчальних закладах США та Канади. Підготовка спеціалістів за цієї моделі дуальної освіти визначає кооперацію закладу вищої освіти та фірми чи підприємства, на якому відбувається практична складова навчання. Кількість фірм чи підприємств, що є дуальними партнерами закладу освіти може сягати кількох тисяч [81]. Така модель дуальної освіти набула широкого визнання у США, Канаді, Франції.

Серед результатів дуальної форми є: збільшення рівня фінансування; прогнозування потреб ринку праці; розвиток системи оцінювання; зростання якості освіти.

Проаналізувавши особливості функціонування дуальних освітніх моделей у різних країнах світу та позитивний досвід їх функціонування, О. Яковчук сформувала теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти України:

1. Інтеграція теоретичної (формальної) складової освітнього процесу у закладі вищої освіти та практичного (неформальної), що відбувається на підприємстві. Удосконалення інноваційної діяльності закладів вищої освіти через впровадження елементів дуальності.

2. Оптимізація ЗВО відповідно до потреб ринкової економіки [76].

2.3. Роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами

Освіта у європейських країнах виконує різноманітну роль, у тому числі і партнерську.

ЗВО здійснюють міжнародну співпрацю шляхом підписання угод про співробітництво, легалізації прямої співпраці з ЗВО європейських країн, співробітництва з міжнародними фондами й організаціями тощо.

Серед важливих аспектів міжнародної співпраці у цьому аспекті визначено:

спільну діяльність у програмах обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками (як двостороннього та багатостороннього);

участь у спільних наукових пошуках;

організацію міжнародних навчань, участь у конференціях, симпозіумах, конгресах тощо;

організація та активна участь в освітніх, наукових програмах на міжнародному рівні;

спільна видавнича діяльність;

навчання в Україні іноземних громадян;

«Відповідно до положень укладених міжурядових і міжвідомчих угод, програм і протоколів з метою налагодження і розвитку прямого співробітництва ЗВО України уклали сотні угод про співпрацю зі своїми іноземними партнерами. Загалом укладено 107 міждержавних, міжурядових і міжвідомчих угод з 64 країнами світу. Слід зазначити, що загальний стан державного фінансування освіти та науки у нашій державі є незадовільним. Кошти, що виділяються з бюджету на освіту вдвічі, а на науку в чотири рази менші, ніж задекларовані законодавством. У результаті зменшення фінансування за рахунок держбюджету і відсутності вільних коштів у самих наукових організацій і промислових підприємств стан матеріально-технічного та інформаційного забезпечення науки незадовільний. Необхідно орієнтувати дослідження на конкретні цільові програми, розвивати взаємозв'язок «наука – експеримент – виробництво» шляхом підтримки і розвитку інноваційного підприємництва. Одночасно можна буде добитися збільшення частки приватних інвестицій у загальному обсязі інвестування науково-технічних робіт»[8].

В. Кремень та С. Ніколаєнко стверджують, що держава визначила орієнтири входження в освітній простір Європи. На сьогодні є актуальною система заходів щодо входження України в єдиний європейський простір. В Україні прописані особливості вступу до ЗВО. Це надає рівні умови для всіх абітурієнтів. В українських вишах діє кредитно-модульна систему організації навчання на основі «європейської кредитно-трансферної системи ECTS».

Внаслідок вищезгаданих змін очікуються певні результати для студентів:

- зміщення акцентів на покращення якості освіти, престиж ЗВО та конкурентоздатність випускників;
- забезпечення академічної мобільності;
- задоволення освітніх потреб;
- визнання європейських дипломів про освіту.

Отже, інтегруючись в освітній простір Європи та розвиваючи партнерство з світовими партнерами Україна показує свою орієнтацію на загальнокультурні і світові цінності: права людини, парламентаризм, права національних меншин, свободу пересування, лібералізацію, право на здобуття освіти, у тому числі й вищої. Це є важливою складовою громадянського суспільства в основі якого застосування європейських норм і стандартів в освіті, науці, збереження національних культурних і науково-технічних напрацювань. Адже такі дії сприятимуть підвищенню в Україні культурної ідентичності, інтеграцію до Європи, її інтелектуального, освітнього, науково-технічного простору.

2.4. Перспективні напрями в розвитку вищої європейської освіти

М. Костецькою виокремлено передумови розвитку вищої європейської освіти в освітньому педагогічному вимірі, а саме:

- використання законодавчо-нормативного, правового, технічного, матеріального, науково-методичного й інформаційного забезпечення вищої європейської освіти в освітньому просторі;

- поліпшення матеріальної бази ЗВО, включаючи забезпечення відповідних мультимедійних засобів, створення інноваційних програм для підключення Інтернет-комунікацій;

- розширення і поглиблення зв'язків вищої європейської освіти безпосередньо з виробництвом;

- удосконалення соціокультурного компонента з метою здійснення міжмовної іншомовної комунікації;

- оцінювання рівня професіоналізму майбутніх фахівців [38].

Перед сучасною європейською вищою освітою постали такі проблеми:

- розбудова вищої європейської освіти як найважливішої ланки світового освітньо-виховного процесу;

- забезпечення пріоритетності розвитку молоді; збереження культурних цінностей і духовності на основі світових зразків;

- реформування концептуальних, змістово-процесуальних, структурних та організаційних засад вищої європейської освіти ;

- реалізація інвестиційного розвитку вищої європейської освіти;

- створення ефективних програм професійної підготовки фахівців.

Перспективними в розвитку вищої європейської освіти М. Костецька вважає такі напрями:

- 1) реформи в галузі докторантури, мобільність магістрантів і докторантів, подальші кар'єрні плани молодих дослідників;

- 2) відповідність соціально-економічного розвитку суспільства динаміці розвитку вищої європейської освіти;

- 3) вплив інтеграційних і компетентнісних підходів на вищу європейську освіту;

- 4) створення проектів для європейського освітнього простору;

- 5) удосконалення якості європейської освіти на основі спільної мети, завдань і методичних підходів;

- 6) формування освіти бази знань, компетентностей, затребуваних сучасним суспільством [38].

Отже, розглянуті нами чинники та проблеми розвитку вищої європейської освіти зумовлюють потребу пошуку країнами спільного європейського освітнього простору шляхів їх розв'язання в умовах переходу від індустріального суспільства до постіндустріального, глобалізації освітніх процесів, міграції, визначення ключових освітніх цілей з огляду на якість, доступність і ціннісні орієнтації. Сьогодні необхідно забезпечити конкурентоспроможність вищої європейської освіти і відповідно науки у світовому освітньому просторі.

Майбутній український університет у 2030 р. розроблений в інфографіці («Роль університетів у суспільстві 2030 року» у пункті «Візія української системи освіти 2030» з документу «Стратегія України 2030» від Українського інституту майбутнього [15] поданий у таблиці 1.

Таблиця 1. Майбутній український університет

Напрямки	Роль студентів
Освіта	<ul style="list-style-type: none"> • швидке пристосування до змін; • розробка освітніх, навчальних програм, планів; • акредитація освітніх програм професійними асоціаціями; • впровадження концепту “навчання протягом життя”.
Соціалізація студентів	<ul style="list-style-type: none"> • стимулюючий механізм розвитку, нетворкінгу, адвокації студентів і університетів - асоціації випускників; • партнерство університетів з організаціями-замовниками послуг; • взаємопродія і проникнення університетів в галузі економіки.
Дослідження та розробки	<ul style="list-style-type: none"> • університети – в основному діють як дослідницькі; • масове використання інновацій; • створення екосистем, стартапів, креативних ідей.
Фінансування університетів	<ul style="list-style-type: none"> • ЗВО у приватній власності; • ендаумент-фонди - механізм фінансування. Вони активно поповнюються випускниками університету, приватними інвесторами, галузевими та професійними асоціаціями; • грантова політика університетів; • надаються податкові пільги для підприємств, які утворилися на базі університету та залучають студентів у виробничий процес (відсутність податків із фонду оплати праці та ПДВ до моменту комерціалізації)[15].

Питання для самостійної роботи

1. Вхідження освіти й науки в європейське інформаційне та освітнє поле як вагомий чинник економічного, соціального, інтелектуального, інноваційно-технологічного та культурного розвитку.
2. Традиції національної освіти.
3. Європейська й українська вища освіта: порівняльний аспект.

Питання для обговорення

1. Формування системи вищої освіти Європейських країн.

2. Сучасні принципи побудови та завдання вищої освіти у розвинених країнах.
3. Системи вищої освіти окремих країн.

Питання для самоконтролю

1. Що передбачає унітарна система вищої освіти? Яким країнам вона притаманна?
2. Що передбачає бінарна система вищої освіти? Яким країнам вона притаманна?
3. Які завдання щодо організації навчальних закладів вищої освіти однакові у більшості країн?
4. Розкрийте питання (щодо системи вищої освіти окремої країни зокрема) за таким планом:
 - a. Етапи становлення навчальних закладів та формування системи вищої освіти.
 - b. Організація навчання.
 - c. Визнання закордонних кваліфікацій.
 - d. Умови доступу громадян до освіти.
 - e. Навчання студентів-іноземців.
 - f. Кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Візія української системи освіти 2030. URL: <http://vnz.org.ua/statti/10962-vizija-ukrayinskogo-universytetu-u-2030-rotsi-infografika> (дата звернення: 24.06.2019)

Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 06.03.2019).

Костецька М. Чинники та передумови розвитку вищої європейської освіти: проблеми і перспективи. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 48–52.

ЮНЕСКО: Недостатки образования способствуют кризису. URL: <https://www.dw.com/ru/юнесконедостаткиобразования-способствуют-кризису/a-16307327> (дата звернення: 06.04.2019).

Яковчук О. Функціонування моделей дуальної форми здобуття освіти як ефективний спосіб підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти України. *Молодий вчений*. 2019. № 4(1). С. 86–90.

Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібн. / за ред. В. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.

Додаткова:

Григорьева Н., Швец Н. Модель подготовки специалистов в условиях дуального обучения. *Современные проблемы науки и образования*. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=25763> (дата звернення: 07.04.2019).

Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / за ред. В.Кременя. Київ; Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. 147 с.

Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посібн. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.

Сушенцева Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійнотехнічних навчальних закладах: теорія і практика / за ред.

Н. Ничкало. Кривий Ріг: Вид. дім, 2011. 439 с.

Göhringer A. University of Cooperative Education – Karlsruhe: The Dual System of Higher Education in Germany. *Asia Pacific Journal of Cooperative*. 2002. № 3(2). P. 53–58.

Тема 3. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План

- 3.1. Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти
- 3.2. Інтернаціоналізація вищої освіти України у контексті входження її до європейського освітнього простору.
- 3.3. Інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти в Україні
- 3.4. Перспективи інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі

Короткий виклад матеріалу

3.1. Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти

Певні чинники, що визначають характер і особливості інтернаціоналізації вищої освіти, дозволяють визначити мету і завдання державної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. Експертна комісія і науковці виокремлюють декілька основних тенденцій світової вищої освіти, які впливають на майбутнє інтернаціоналізації [92].

1. Зміна підходів до демографічної ситуації. У всьому світі спостерігають демографічні зміни: зростання тривалості життя, катастрофічне зменшення рівня народжуваності. Це спричинює зменшення контингенту учнівської молоді (15–24 р). З іншого боку в азіатських та африканських країнах збільшується народжуваність. У цьому контексті існуватимуть потенційні можливості для розширення мобільності студентів.

2. Розширення освіти для всіх. Незважаючи на те, що доступ до початкової освіти продовжує зростати, все ще є чимало проблем, пов'язаних з доступом молоді до освіти.

3. В багатьох країнах світу сьогодні активно в освітній сфері працюють над національними стратегіями, важливими складовими яких є інтернаціоналізація вищої освіти. Підґрунтям для розробки таких стратегій, безумовно, стає високий рівень соціального й економічного розвитку країн. На сьогодні існує чималий дефіцит у дешевій робочій силі. Внутрішні ресурси окремих європейських країн не здатні сформуванати свій власний попит, тому він існує на іноземну(у тому числі й українську) робочу силу.

4. Урядові фонди змінюють державне фінансування на освіту, не залучають інвестиції. Зменшення фінансування вищої освіти може вплинути на стипендіальне забезпечення студентів і відповідно вплинути на академічну мобільність.

5. В умовах розширення багатоаспектної співпраці між бізнесовими структурами та освітніми закладами актуальними є інноваційні технології міжнародного стажування. Поширеними є дистанційне та віртуальне стажування.

6. Із розвитком освітніх технологій відбуваються зміни й у системі вищої освіти, які пов'язані як із розвитком Інтернет-технологій в цілому, так і з розвитком безпосередньо освітніх технологій, які впливають на викладання, навчання та адміністрування у вищій школі. Будь-яка нова технологія інтегрує та змінює світ. Відповідно, із розвитком освітніх технологій змінюється й система вищої освіти.

7. Високий рівень автоматизації кожної із сфер виробництва впливає на зменшення попиту на випускників. Він є більш орієнтованим на конкретні навички. У цьому контексті зміни проходять у системі підготовки фахівців у вищій освіті. Вона повинна змінюватися у відповідності до зазначених трансформацій.

8. Бренд та вартість. Обираючи програми академічної мобільності, програми навчання за кордоном, студенти враховують не тільки і вже не стільки бренд, рейтинг, репутацію відповідного університету. Якість і вартість навчання, перспективи кар'єрного

зростання стають більш важливими факторами, які враховуються при виборі студентом ЗВО.

9. Вплив іноземної мови (найбільше англійської). Вона сприяє здійсненні можливостей на отримання міжнародної вищої освіти, оскільки є мовою навчання іноземних студентів. У сучасному світі активно реалізуються програми з вивчення англійської мови.

10. Необхідним трендом у розвитку міжнародної освіти також є звертання уваги на якість проживання і навчання студентів (центри кар'єри та стажувань, кампуси тощо), яка все більш впливає на обрання іноземним студентом потенційного місця навчання.

Національні стратегії інтернаціоналізації, які пропонують уряди різних країн, фокусуються на різних напрямках інтернаціоналізації та конкретних її формах, виходячи із конкретних умов та відповідних академічних, економічних, політичних та соціальних цілей. З точки зору основної спрямованості національних стратегій інтернаціоналізації, експерти Американської ради з освіти виокремлюють основні складові: внутрішня, всеохоплююча інтернаціоналізація, наукова мобільність, співпраця, міжнародна освіта. [83].

Особлива роль у реалізації нової європейської стратегії належить університетам, модернізація системи вищої освіти в яких стає важливою умовою післякризового розвитку Європи. Європейською Комісією запропоновано відповідну стратегію модернізації вищої освіти ЄС, реалізація якої має забезпечити рівень випускників з вищою освітою не менш, ніж 40% від загальної кількості молоді. Серед пріоритетних напрямів, в яких необхідні подальші реформи, визначено:

- збільшення кількості осіб з вищою освітою, залучення широких верств суспільства до ЗВО;
- підвищення якості та актуальності вищої освіти, спрямованої на задоволення потреб фізичних осіб і ринку праці, через стимулювання та розповсюдження передового досвіду в систему викладання та наукових досліджень;
- надання студентам більших можливостей отримувати компетентності через навчання та стажування за рубежом, а також сприяння транскордонному співробітництву, спрямованому на розвиток вищої освіти;
- покращення якості підготовки науковців, що забезпечуватимуть розвиток промисловості в майбутньому;
- посилення взаємозв'язку між освітою, наукою та бізнесом задля прискорення переваг та інновацій;
- забезпечення фінансової автономії університетів та інвестування якості освіти відповідно до потреб ринку праці [90].

К. Балабанов стверджує, що в Україні поступово реалізується комплексна система державних заходів щодо модернізації та вдосконалення національної системи вищої освіти. Багатьма українськими ЗВО накопичений великий досвід міжнародного співробітництва, що, сприяє інтернаціоналізації вищої освіти, розширює можливості випускників українських ЗВО на міжнародному ринку праці, а найголовніше – забезпечує компетентнісний підхід у полікультурному середовищі і працювати в умовах жорсткої конкуренції та глобальних викликів. Практичним підтвердженням розвитку інтернаціоналізації вищої освіти України є:

- зростаючі показники стажувань студентів, підвищення рівня їх мобільності,
- збільшення обміну викладачів і дослідників,
- розробка спільних програм навчання, у тому числі, тих, що передбачають отримання окрім українського диплому відповідного документу ЗВО-партнера,
- спільна реалізація науково-дослідних проектів,
- спільне проведення науково-комунікативних заходів,

– диверсифікація джерел фінансових надходжень до бюджету університету [7].

3.2. Інтернаціоналізація вищої освіти України у контексті входження її до європейського освітнього простору

Програма «Україна-2020» в освітній сфері має на меті: приведення програм підготовки кадрів у відповідність з європейськими вимогами; покращення освіти упродовж життя; привабливість і конкурентоздатність вищої освіти для інвесторів, конкурентоспроможною. Світовий досвід свідчить, що інтернаціоналізація освіти сприяє підвищенню її якості. На сьогодні стираються кордони і поглиблюється мобільність студентів. У світі, за даними ЮНЕСКО, за останні 25 років мобільність студентів зростає втричі й до 2025 р. вона наблизиться до 5 млн осіб.

Україна прагне наблизитися до європейської системи освіти. Для цього реалізується Угода про міжнародну взаємодію університетів-партнерів Вона має на меті створення програми і навчання міжнародних літніх університетських школах. Вони в своїй основі закладають інформативну програму, важливим завданням якої є створення дружніх стосунків у навчанні і здобутті компетентностей між студентами ЗВО України, Європи, США та інших країн. Імплементация Закону України «Про вищу освіту» дозволить започаткувати нові підходи до організації освітнього процесу, поліпшення матеріально-технічної бази та якості підготовки фахівців. Підготовка кадрового потенціалу Європейського Союзу передбачає такі засади:

- безперервність і накопичувальна кредитна система із щорічним контролем;
- забезпечення безперервної освіти шляхом ліцензування, сертифікації. Гідна оплата праці;

- зобов'язання здійснювати чіткий контроль рівні підготовки кадрів.

Українська система освіти рухається в напрямі інтеграції з Європейським Союзом, з європейською освітньою сферою на основі гармонізації системи залікових кредитів і допусків до різних видів навчання, активного використання дистанційних технологій тощо. О. Гаращук і В. Куценко наголошують інтернаціоналізація української освіти тісно пов'язана з її вдосконаленням. Це стосується:

- змісту едукативної (розширення права ЗВО та студента на вибір навчальних предметів і перенесення уваги на розвиток діяльнісних можливостей студента);

- мережі та структури ЗВО (їх урізноманітнення своєю метою має розширення можливостей вибору студентом закладу, що відповідає його можливостям, запитам і вимогам ринку; зменшення кількості ЗВО, профілізація в системі загальної освіти тощо);

- управління (розширення прав ЗВО, посилення громадського впливу тощо);

- процесу навчання (партнерство, філософія дитиноцентризму);

- кадрової політики (оцінювання роботи викладача, ринковий механізм працевлаштування, власної професійної компетенції тощо);

- сфери контролю (щодо МОН України - зовнішня система інспекції та звужування її функцій, адекватне застосування бальної шкали оцінювання діяльнісних досягнень студентів);

- матеріально-фінансової сфери (участь громади) [16].

У країнах Європейського Союзу для забезпечення якості освіти, для досягнення освітніх стандартів особливу увагу приділяють гармонійному поєднанню складових освітніх стандартів, чіткому розділенню об'єктів стандартизації між загальнодержавним, регіональним і «вишівським» рівнем. До речі, для оцінювання якості освітнього стандарту, скажімо, по певній навчальній дисципліні запропоновано такі показники:

- повнота «цілепокладання» (характеризує відповідність освітнього стандарту цілям вищої професійної освіти);

- фундаментальність (можливість забезпечення загальноосвітнім стандартом широкої наукової підготовки спеціалістів);
- гуманістичність і гуманітарність (ступінь орієнтації освітніх стандартів на розвиток особистості фахівця, розширення його кругозору тощо);
- структурність (виділення в структурі освітнього стандарту загальнодержавного, регіонального та «вищівського» компонентів);
- методична повнота (методичне забезпечення освітнього стандарту: наявність педагогічних контрольних матеріалів, типових екзаменаційних вимог із різних дисциплін тощо);
- технологічність освітнього стандарту (наявність способів і засобів постановки навчальної цілі та можливостей об'єктивних поетапних вимірів ступенів їх досягнення).

Останнім часом у світі склалася стійка тенденція до інтернаціоналізації та інтеграції освіти. Подальший розвиток вищої освіти в Україні також буде пов'язаний з її успішним входженням у єдиний європейський освітній простір, з її інтернаціоналізацією. А це значить, що зросте мобільність студентів, виїзд частини студентів для навчання за кордон. Повернення дипломованих фахівців, які отримали вищу освіту в європейських вишах, позитивно позначиться на соціально-економічному розвитку України, сприятиме підвищенню якості підготовки кадрів, вищої освіти в цілому [2].

Студентський обмін, О. Гаращук розглядає, як потужний засіб розвитку світового ринку фахівців. Надалі зростатиме мобільність і серед викладацького складу, їх участь у міжнародних тренінгах перш за все для молодих дослідників і викладачів. Це дозволить більш успішно використовувати досвід інших країн, у тому числі новітні технології у освітньому процесі. Водночас такий підхід дозволить розширити експорт освітніх послуг українських ЗВО. Адже нині, незважаючи на те, що ємність ринку освітніх послуг надзвичайно велика (близько 50-60 млрд дол.), частка української освіти на цьому ринку залишається вкрай малою (значно менше піввідсотка). Активізації інтернаціоналізації вищої освіти сприятиме також і посилення впливу міжнародних професійних об'єднань, які останнім часом значну увагу приділяють забезпеченню якості освіти, реалізації стандартних вимог, критеріїв професіоналізму [16].

Утім складні проблеми економічної та соціальної кризи, демографічні зміни, міграція та безробіття, а також необхідність розгортання більш широкої співпраці в межах Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та з іншими регіонами світу зумовили стратегічний перегляд і оновлення візії та цілей ЄПВО, що було основною метою зустрічі міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту, в м. Єревані 14–15 травня 2015 р. і відображено у відповідному Комюніке (Yerevan Communiqué, 2015). По-перше, міністри країну-часниць Болонського процесу підтвердили неухильне провадження його базових цінностей: державної відповідальності за систему вищої освіти, академічної свободи, інституційної автономії закладів вищої освіти, дотримання академічної доброчесності (Заява з зустрічі в Єревані, 2015).

По-друге, пріоритетами оновленої візії ЄПВО до 2020 р. визначено такі (Заява з зустрічі в Єревані, 2015, с. 2): імплементація спільних цілей для забезпечення довіри до систем вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що гарантуватиме визнання кваліфікацій та мобільність студентів у межах ЄПВО; створення за допомогою вищої освіти інклюзивного суспільства, що ґрунтується на демократичних цінностях і правах людини; здобуття через освіту компетентностей і навичок, необхідних для європейського громадянства, інновацій та працевлаштування; захист прав студентів і викладацького персоналу на академічну свободу та самоврядування закладами вищої освіти; підтримка зусиль закладів вищої освіти щодо пропагування міжкультурного розуміння, критичного мислення, політичної та релігійної толерантності, гендерної рівності, демократичних та громадянських цінностей, з метою зміцнення європейського та світового громадянства та

закладення основ інклюзивного суспільства; посилення співпраці між Європейським простором вищої освіти та Європейським дослідницьким простором.

По-третє, до виключно важливих цілей віднесено (Заява з зустрічі в Єревані, 2015, с. 2–3): підвищення якості навчання та викладання, що є «головною місією» ЄВПО і спрямовано на студентоцентроване навчання, зміцнення взаємозв'язків між викладанням, навчанням та дослідженнями, поліпшення компетентностей викладацького персоналу тощо; сприяння працевлаштуванню випускників упродовж життя шляхом забезпечення їм здобуття відповідних компетентностей, посилення співпраці з роботодавцями, міжнародної мобільності тощо; забезпечення інклюзивної системи освіти, з урахуванням різноманіття представлення студентської спільноти, розвитку соціального виміру вищої освіти, забезпечення рівного доступу для різних категорій студентів тощо; імплементацію узгоджених структурних реформ, що є передумовою для інтеграції ЄВПО та успіху в довгостроковій перспективі, і віддзеркалюється через єдину кредитно-трансферну систему, спільні принципи і стандарти забезпечення якості освіти, програми мобільності, а також програми подвійних дипломів.

У цілому в Єреванському Комюніке розгорнуто представлено ціннісні орієнтири – підтвердження і подальше співробітництво у галузі розвитку вищої освіти та прагнення академічної спільноти, закладів вищої освіти, роботодавців, органів державної влади та ін. до захисту прав людини, демократії та верховенства закону. Така посилена увага до проблеми цінностей обґрунтовується тим, що це питання було предметом особливо ретельного вивчення та обговорення на засіданнях правління Групи супроводу Болонського процесу (Bologna Follow-up Group (BFUG)) упродовж 2017 р. двічі проводила зустрічі з цією метою.

Ще у 2016 р. підготовлено документ щодо розгляду фундаментальних цінностей, до яких ключовими введено академічну свободу й інституційну автономію та пов'язано їх з іншими основними цінностями вищої освіти, а саме: доброчесність, демократія, права людини, оцінка якості та інклюзивність з урахуванням національних законодавчих рамок (Fundamental Values of the Bologna Process, 2017). Було прийнято рішення про розроблення відповідних показників щодо цінностей та їх включення до звіту країн-учасниць Болонського процесу. З огляду на це, в Єреванському комюніке акцентується на значущості цінностей як фундаментальних засад Болонського процесу: відповідальність за вищу освіту, академічна свобода, інституційна автономія та академічна доброчесність.

На наступному засіданні BFUG, яке відбулося 2 листопада 2017 р., проаналізовано виконання зобов'язань міністрів країн-учасниць Болонського процесу, відповідальних за вищу освіту, щодо імплементації задекларованих у всіх попередніх комюніке фундаментальних цінностей. Зокрема, у Празькому комюніке (2001) наголошувалося на важливості студентського самоврядування та соціального виміру. У Берлінському комюніке (2003 р.) зверталася увага на необхідності активної участі студентської спільноти в Болонському процесі. Відповідно до Бергенського комюніке (2005 р.) такі індикатори як академічна свобода, інституційна автономія та участь студентів були включені до критеріїв вступу країн до Болонського процесу. У Лондонському комюніке (2007) міністри взяли на себе зобов'язання розвивати ЄВПО на основі інституційної автономії, академічної свободи, рівних можливостей та демократичних принципів, які сприятимуть мобільності, підвищенню рівня працевлаштування та зміцненню європейської привабливості та конкурентоспроможності. Рішення міністрів про імплементацію академічної свободи та інституційної автономії на практиці відображено в Левенському комюніке (2009). У Бухарестському комюніке (2012) міністри ухвалили рішення про необхідність залучення студентів та викладацького персоналу до управління на всіх рівнях.

Усебічно представлено ціннісні пріоритети в Єреванському комюніке: міністри

погодилися підтримати зусилля закладів вищої освіти, спрямованих на «зміцнення міжкультурного розуміння, критичного мислення, політичної та релігійної терпимості, гендерної рівності і демократичних та громадянських цінностей з метою зміцнення європейського та світового громадянства, а також закласти основи для інклюзивного суспільства». Прийнято рішення, що цінності, які обговорюються на конференціях міністрів, зокрема, академічна свобода, інституційна автономія та залучення студентів і викладацького персоналу до врядування, мають набувати великого поширення разом з іншими основними цінностями вищої освіти з урахуванням національних законодавчих рамок. Саме тому фундаментальні цінності та відповідні інструменти їх імплементації були одними з важливих питань, які обговорювалися на Конференції міністрів освіти країн Болонського процесу, що відбулася 24–25 травня 2018 р. у м. Парижі. Підкреслюється, що ціннісними пріоритетами ЄПВО, які передбачено розповсюджувати і забезпечувати їх дотримання, є «академічна свобода і добросесійність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадянська відповідальність вищої освіти за вищу освіту» (Паризьке комюніке, 2018, с. 1). Прийнято зобов'язання про сприяння розвитку політиці, яку провадять заклади вищої освіти щодо виконання ними соціальної відповідальності, забезпечення «більш згуртованого та інклюзивного суспільства через покращення міжкультурного розуміння, громадянської участі та етичної свідомості, а також... справедливого доступу до вищої освіти» (Паризьке комюніке, 2018, с. 2).

З-поміж відповідних досягнень у реалізації Болонського процесу щодо розвитку довіри та покращання мобільності студентів і випускників у межах ЄПВО вказано забезпечення якості та визнання кваліфікацій і періодів їх навчання. Утім, для більш повного їх розгортання передбачається запровадження діяльності тематичних експертних груп на засадах «солідарності, співпраці та взаємного навчання» із використанням структурованого підходу за принципом «рівний рівному» (Паризьке комюніке, 2018, с. 4). Виключно важливими складовими структурних реформ Болонського процесу, про що зазначалося в Комюніке, є відповідність навчання й викладання, що зорієнтовані на «студентоцентроване навчання та відкриту освіту в контексті навчання впродовж життя» (Паризьке комюніке, 2018, с. 6). Істотну роль у здобутті студентами якісної освіти відіграє викладання, що ґрунтується на оригінальних дослідженнях і високій якості викладання. Новим кроком у такій синергії постає «співпраця в практиках інноваційного навчання викладання» та розвиток «нових й інклюзивних підходів до постійного їх вдосконалення» (Паризьке комюніке, 2018, с. 5).

Саме взаємодія навчання, досліджень та інновацій, а також поєднання академічного навчання та навчання на робочому місці надасть змогу студентам розвивати критичний і творчий образ мислення та приймати інноваційні рішення, що передусім відображаються в несприятливих умовах (Паризьке комюніке, 2018, с. 5). Особливу роль у суспільстві в цілому і у вищій освіті зокрема відіграє використання цифрових технологій..

У період до 2020 р. ключовими напрямками в розвитку ЄПВО визначено посилення міждисциплінарного і транскордонного співробітництва, розширення використання інклюзивного та інноваційного підходів до навчання і викладання, інтегрованого транснаціонального співробітництва у вищій освіті, дослідженнях та інноваціях (Паризьке комюніке, 2018, с. 7). Значущим залишається провадження соціального виміру вищої освіти та виконання зобов'язання щодо репрезентації студентами населення європейських країн у всій його різноманітності та покращення «доступу до вищої освіти для недостатньо представлених і вразливих груп» (Паризьке комюніке, 2018, с. 8). Глобалізованість сучасних освітніх систем активізує ще один напрям – формування синергії між Європейським простором вищої освіти та Європейським дослідницьким простором і започаткування співпраці з Комітетом в справах Європейського

дослідницького простору та інновацій (Паризьке комюніке, 2018, с. 8). Отже, урахувавши швидкі темпи змін у суспільствах, які характеризують глобалізований світ, Паризьке комюніке засвідчило зростання вимог до основних цілей Болонського процесу та збільшення інструментарію для поширення і реалізації фундаментальних цінностей вищої освіти з-поміж країн – учасниць і загальноєвропейських організацій.

У площині нашого дослідження також заслуговує на увагу заява Європейської асоціації університетів «Болонський процес переходить у третю декаду: покращення досягнень і реакція на умови, що змінюються», яка була оприлюднена напередодні, розглянута в ході роботи зазначеної вище Конференції міністрів у Парижі (2018 р.) та врахована в Паризькому комюніке. Насамперед у заяві наголошується на ролі Болонського процесу, його досягненнях та успіхах, що сприяли виробленню спільної загальноєвропейської політики в системах освіти, реагування на виклики ХХІ століття, а також подано рекомендації щодо подальшого розвитку ЄПВО та Болонського процесу. Зокрема, однією з таких пропозицій зазначено необхідність розгляду університетських цінностей: автономії, академічної свободи, участі студентів та працівників, а також розвиток громадянських цінностей. Посилення уваги до проблеми цінностей з боку Європейської асоціації університетів зумовлено тим, що «без університетських і громадянських цінностей у системах освіти ні європейська вища освіта, ні її суспільства не будуть успішними в майбутньому» (The Bologna Process looks towards its third decade, 2018, с. 2).

Європейська асоціація університетів вважає також за необхідне активізувати розвиток соціального виміру та навчання впродовж життя, зокрема, соціальної інтеграції та справедливості, з огляду на те, що помітних кроків у цьому напрямі не було зроблено. Проблема цінностей була ключовою у виступі на Паризькій конференції (2018 р.) президента Великої Хартії університетів С. Норда. На думку вченого, особливо важливим є розроблення більш системного підходу до оцінювання академічних (університетських) цінностей у країнах-учасницях та його регулярного проведення, що має вирішальне значення для ЄПВО, оскільки цінності є основою Болонського процесу.

І. Регейло зазначає, що головним висновком Паризької конференції визначено те, що з-поміж багатьох тенденцій, які віддзеркалювалися упродовж двадцятиліття Болонського процесу, відбулося переосмислення ролі вищої освіти, як засобу для посилення демократії та громадянського суспільства. Саме завдяки успішному проведенню Болонських реформ у країнах – учасницях здебільшого подолано відмінності в системах вищої освіти, політичні і соціально-економічні розбіжності, зменшено рівень напруженості та підвищено взаєморозуміння і досягнуто більшої соціальної справедливості. Все ж актуальними залишаються академічна свобода, інституційна автономія і цінності, вдосконалення яких вимагають як європейські суспільства в цілому, так і заклади вищої освіти зокрема [59].

3.3. Інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти в Україні

На основі напрацювань І. Єременко визначено етапи інтернаціоналізації ЗЯВО в Україні [26].

Етап перший (1992–1995 рр.) – установчий.

Основними ознаками є початок діяльності на зовнішньому ринку, встановлення міжнародних контактів, створення, участь у міжнародних програмах академічного обміну. У цей час Україна бере активну участь у Програмах Європейського Союзу «Темпус» (1993, «Сократ» (1995), схожих за своїм змістом програмах «Комет», «Лінгва» тощо; у питаннях освіти України у внутрішньому контексті – започаткування Національної системи оцінювання діяльності ЗВО (1992), основою якої стала ліцензійно-акредитаційна основа оцінювання, нові особливості ліцензування та акредитації ЗВО.

2 етап (1996–2004 рр.) – пов'язаний з механізмами ЗЯВО в Україні - законотворчий. Він сприяв легітимізації певних інституцій. На даному етапі відбулося прийняття Законів України «Про освіту» (1996), «Про вищу освіту» (2002); «Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах» (2001), наказу МОН «Про затвердження Ліцензійних умов надання освітніх послуг, Порядку здійснення контролю за дотриманням ліцензійних умов надання освітніх послуг, Положення про експертну комісію та порядок проведення ліцензійної експертизи та Типового положення про регіональну експертну раду з питань ліцензування та атестації навчальних закладів» (2003), Положення про Державну акредитаційну комісію (2004).

Третій етап (2005–2009 рр.) пов'язаний з приєднанням України до Болонського процесу (2005), входження до Європейського простору вищої освіти.

4 етап (2010–2014 рр.) – робота на удосконаленні нормативно-правової бази з метою покращення якості вищої освіти. Основною нормативною базою даного етапу є такі документи: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (2010); Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2011); Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010); Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій».

5 етап (з 2014 р.) – пов'язуємо із змінами в освітній системі України, у світлі Закону України «Про вищу освіту».

Основні ознаки етапу:

- зміни до нормативно-правової бази ;
- незабезпечення МОН України передачі повноважень ЗЯВО національному агентству (НАЗЯВО), у відповідності до Закону України «Про вищу освіту»;
- низький рівень довіри в освітньому середовищі до НАЗЯВО як компетентнісного органу, що здатний вирішити проблеми якості освіти.

3.4. Перспективи інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі

Сучасна тенденція в галузі вищої освіти є визнання концепції безперервного навчання в якості допомоги не тільки людям, а й для колективного блага країни. Великий акцент на навчання мотивує осіб на його безперервність і допомагає отримати вміння та знання необхідні для мінливого ринку праці. Це робить позитивний внесок на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Поява інформаційних і комунікаційних технологій, які дозволяють учням різного віку отримати доступ до глобальних ресурсів за допомогою Інтернету, підвищує міжнародну інформованість і світогляд студентів. На думку М. Дебич, важливо також враховувати різні рівні та типи суб'єктів, які беруть участь у розвитку, забезпеченні та регулюванні міжнародного виміру вищої освіти. По-перше, інтернаціоналізація в даний час охоплює величезний масив програм і заходів, які привели нових учасників на ринок міжнародних освітніх послуг. По-друге, ці заходи і питання мають наслідки для політики і правил на міжнародному, регіональному і національному рівнях. По-третє, лінії або межі, що розділяють ці різні рівні стають все більш розмитими і незначними. Це показує, що актори-учасники включають в себе безліч різних типів: це не тільки ЗВО і самі постачальники, але й урядові відомства й агенції; неурядові і напівурядові організації, приватні й державні фонди; конвенції та договори [20].

Дж. Кнайт наголошує, що ці макроекономічні тенденції мають важливі наслідки для міжнародного виміру вищої освіти, а саме:

- підвищений попит на післясередню освіту, особливо безперервне навчання і професійну підготовку;
- більша різноманітність постачальників освіти, в тому числі недержавних / громадських фондів, комерційних компаній, приватних комерційних установ, комерційних юридичних осіб державних установ і негативних – «млинів ступенів»;
- інновації в дистанційному / онлайн і міжкордонному наданні вищої освіти;
- нові види кваліфікацій і дипломів, які пропонуються;
- додаткові нові рівні (або типи) забезпечення якості та акредитації;
- приватні інвестиції у вищу освіту розвиваються швидшими темпами, ніж збільшення державних капіталовкладень;
- нові форми адміністративних / академічних партнерських відносин між різними типами постачальників;
- зміна форм і цілей стратегічних альянсів;
- збільшення відтоку мізків / притоку мізків, у тому числі фізичних і віртуальних форм;
- нові форми внутрішньо- і міжрегіональних програм вищої освіти, особливо ініціативи щодо мобільності;
- сильніша конкуренція міжнародного рівня та інновацій у ринковому підході до освіти;
- перехід від допомоги в цілях розвитку до обміну партнерства, до комерційної торгівлі в освіті [85].

Інтернаціоналізація має дотримуватися таких основ: знати і враховувати умови проживання, особливості і індивідуальні можливості ЗВО, враховувати не тільки переваги, а й недоліки, непередбачені наслідки, не бути самоціллю, а виступати засобом для досягнення мети підвищення якості освіти, формування у всіх учасників освітнього процесу міжкультурних і міжнародних компетентностей, необхідних для життя та праці у глобальному суспільстві знань. Ці імперативи мають стати ключовими елементами інституційної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти в Україні [2].

Світова картина щодо ІВО критично змінюється. Те, що раніше науковці називали ерою інтернаціоналізації протягом останніх 30 років, яка характеризувалась університетським мисленням і діяльністю, може завершитися або ледве жити. Безмежне зростання всіх видів інтернаціоналізації – включаючи масову студентську мобільність, експансію галузевих кампусів, франшизи та спільні ступені, всесвітнє використання англійської мови для викладання й досліджень та інші – може різко зменшити оберти або навіть зупинитись, особливо в Європі та Північній Америці.

Але, крім позитивних, виникають і негативні тенденції, спричинені певними політичними нюансами сучасності. Зокрема, зростання проблем з отриманням віз, несприятливе середовище для іноземців, зокрема студентської молоді, які спричиняють зменшення їх, зокрема, у Великій Британії та США тощо.

У Німеччині та Данії з'явилися дебати про негативний вплив англійської мови на якість навчання. А в Італії можуть ввести обмеження на конституційній основі, через гучну справу міланського політехнічного університету в суді, стосовно використання англійської мови на рівні бакалаврату. Серед науковців багатьох країн з'явилось занепокоєння стосовно вимог публікуватися в англійськомовних міжнародних академічних журналах, оскільки їм важко залишатися активними в національному дискурсі. Крім того, спостерігається стабільне зростання платні за навчання для міжнародних студентів та, у деяких регіонах, підняття плати за візи (зокрема у двох німецьких регіонах). Успіх правих націоналістичних та популістських сил у багатьох європейських країнах змушує

припустити, що вони матимуть значний вплив на політику вищої освіти та на ІВО. Так, прихід націоналістичних сил до влади в Австрії, Чехії та Польщі ймовірно матиме вплив на освітню політику цих країн. Німецьке праве крило націоналістів хоч і не є частиною уряду, але пропонує значні обмеження у вищій освіті в цілому. Консервативний уряд Великої Британії намагається впоратися з наслідками, що мав брекзит на участь Британських університетів у європейських програмах та на його вплив на міжнародних студентів та викладачів [79]. На відміну від західних країн, у східних регіонах проявляють підвищений інтерес до інтернаціоналізації. Але й там є проблеми, зокрема виклики представляють найбільші гравці: Китай та Індія. Китай, наприклад, у деяких аспектах стає більш академічно закритий, вводяться обмеження на інтернет доступ, посилюється акцент на ідеологічних курсах, з'явилися проблеми з академічною свободою (особливо в соціальних науках). Не дивлячись на те, що виїзна мобільність у Китаї зростає, ця країна знаходиться далеко не на перших позиціях як місце призначення для іноземних студентів особливо із західних країн, які приїждять туди переважно для культурної та мовної підготовки.

Крім зазначених викликів, на першому плані у науковців стоять етичні виклики ІВО. Так Ш. Штайн визначає такі [89].

1. «Національний контейнер»: переконання, що інтернаціоналізація загрожує національним кордонам, у той час як сучасний університет переважно створений, щоб служити національним політичним та економічним потребам.

2. Рівність та доступ на глобальному рівні: переконання того, що освіта є народним добробутом, часто розуміють як етичну прерогативу на національному рівні, але цей чинник нівелюється в контексті глобальної вищої освіти.

3. ВО як глобальний експорт: тобто поняття народного товару нівелюється, і стає підходящим до ідеї, що ВО стає легітимним експортним продуктом для продажу на світовому ринку.

4. Епістемічна перевага – значна колоніальна політика виробництва й першочерговості знань продовжує творити форму і зміст навчальних планів, впливаючи як на місцевих, так і на міжнародних студентів, а також на викладачів.

5. Ліберально гуманістичні мотиви: не дивлячись на їх важливу відмінність, інструментальні та гуманітарні мотиви інтернаціонального залучення до ВО можуть поновити колоніальні стосунки.

Чимало європейських країн пов'язують з комерціалізацією, відтік мізків та низьку якість освіти основними ризиками, пов'язаними з ІВО. Одним із прихованих мотивів ІВО є прибуток. Інтернаціональні університети набирають інтернаціональних студентів, оскільки вони готові платити більші кошти за навчання. Відомі європейські університети мають філії, які є засобом заробітку коштів, що спрямовуються до центральних кампусів. Іншими словами, ці філії беруть високу платню зі студентів країн, що розвиваються, щоб фінансувати розвинені заклади. На сьогодні завдання є більш комерційними, ніж академічними. Так, ІВО навряд чи принесе покращення ВО – збагачене навчальне середовище, яке необхідно було отримати. Втрата культурної та національної ідентичності, гомогенізація інтернаціональних навчальних планів і «відтік мізків» є загрозами, прихованими в ІВО [79].

Питання для самостійної роботи

1. Вхідження вищої освіти в європейське інформаційне та освітнє поле.
2. Тенденції інтернаціоналізації вищої освіти в Україні.
3. Культурно-гуманітарні стратегії вищої освіти (аналіз зарубіжного досвіду)

4. Концепція інтернаціоналізації освіти у ДДПУ імені Івана Франка і Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника: порівняльний аспект

Питання для самоконтролю

1. Виклики вищої освіти в Україні у контексті входження її в європейський освітній простір.
2. Роль педагогічного університету в інтернаціоналізації вищої освіти України.
3. Охарактеризуйте інтернаціоналізацію забезпечення якості вищої освіти в Україні.
4. Перспективи інтернаціоналізації вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Аналіз зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти на основі культурно-гуманітарних стратегій / за заг. ред. Степаненко І. В. *Вища освіта України* № 3, додаток 2. Київ, 2015. С. 154–280.

Балабанов К. Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія.* 2017. Вип. 20. С. 172–179.

Гаращук О., Куценко В. Інтернаціоналізація вищої освіти України – шлях до її входження в єдиний європейський освітній простір і підвищення якості освіти. *Економіка і регіон.* 2016. № 6. С. 5–11.

Дебич М. Інтернаціоналізація вищої освіти в глобалізованому світі: тенденції та виклики. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка.* 2016. Вип. 6. С. 31–40.

Регейло І. Фундаментальні цінності європейського простору вищої освіти (2010–2018 рр.): пріоритетні орієнтири діяльності науково-педагогічних працівників. *Педагогічний процес: теорія і практика.* 2018. Вип. 4. С. 7–17

Knight J. Internationalization of higher education: New directions, new challenges. 2005 International Association of Universities Global Survey Report. Paris: International Association of Universities, 2006.

Додаткова:

Єременко І. Інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти в Україні: історія і сучасність. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2018. № 4. С. 43–55.

Eldik K. Challenges in the internationalization of Higher education. URL: http://heic.info/assets/templates/heic2011/papers/13-Kamal_Eldik.pdf (дата звернення: 06.04.2019).

Stein S. Rethinking the Ethics of Internationalization: Five Challenges for Higher Education. URL: <https://escholarship.org/uc/item/2nb2b9b4> (дата звернення: 26.03.2019).

Weimer L. 10 trends changing global higher education. URL: <https://www.eaie.org/blog/10-trends-changing-global-higher-education/> (дата звернення: 26.03.2019).

Тема 4. МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

План

- 4.1. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України
- 4.2. Світові моделі управління вищою освітою в контексті забезпечення автономії закладу вищої освіти
- 4.3. Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу
- 4.4. Європейська освітня політика щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації

Короткий виклад матеріалу

4.1. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України

Нині досить багато науковців вивчають зв'язок між взаємодією держави та суспільством у сенсі регулювання сфери освітніх послуг. Слід відзначити низку базових управлінських моделей, що застосовуються для управління галуззю освіти та розкривають характер взаємодії між державою й суспільством. До таких моделей С. Вавренюк відносить:

1) «патерналістську» модель, для якої характерним є передання всіх функцій від центрального державного апарату з управління освітньою сферою та її повний контроль. Така модель може ускладнювати зростання ринкових механізмів у сенсі регулювання сфери освітніх послуг та не припускає участі в процесі управління з боку різного роду груп громадськості, а також самих споживачів продуктів освітніх послуг. До переваг такої управлінської моделі можна віднести те, що під час її застосування за умов взаємодії суспільства та держави під час процесу регулювання освітньої сфери можливе забезпечення досить високого рівня вищої освіти з можливістю розроблення єдиних освітніх стандартів у нашій державі;

2) «індивідуалістичну модель», що полягає в збільшенні рівня індивідуалізації сфери освітніх послуг за рахунок їх надання на платній основі, при цьому з'являється можливість розробляти додаткові освітні послуги, структура та зміст яких зможе задовольняти запити окремої категорії населення. Зазначимо, що за такого варіанту управлінської моделі можливий розрив між єдиним освітнім простором за рахунок нерівномірного зростання різноманітних форм і методів ведення освітнього процесу;

3) «інноваційну модель», для якої характерною є залежність від кардинально нових технологій узгодження державних і громадських інтересів та інноваційних підходів у розвитку вищої освіти взагалі. У застосуванні такої моделі можливою є орієнтація на підвищення якості освітніх послуг та задоволення попиту з боку споживачів на ці послуги [12].

Ця модель пропонує розглядати такі напрямки розвитку сфери освітніх послуг:

- розроблення та апробація новітніх механізмів управління освітньою сферою, а також механізмів державно-громадського управління;
- розроблення та апробація інноваційних форм і засобів для створення державної та

громадської підтримки програм розвитку освітніх послуг;

- апробація сучасних технологій розроблення та наукового супроводу освітніх послуг вищої школи.

Якщо порівнювати означені три моделі та вибрати найбільш ефективну для нашого суспільства, більш привабливою, на нашу думку, виглядає третя управлінська модель взаємодії між державою та суспільством у процесі регулювання освітньої сфери надання послуг, однак тут також виявляється низка недоліків, що викликають труднощі в її застосуванні.

Сьогодні Україна переходить на інноваційний шлях розвитку вищої освіти, при цьому основною методологічною проблемою переходу є відсутність єдиного розуміння поняття «інновація». Досить багато суперечок виникає між науковцями та спеціалістами щодо застосування базового терміна «інновація» або ж «інноваційна діяльність». На нашу думку, таке суперечливе питання слід вирішувати з позиції держави, тобто потрібно заохочувати при цьому – діяльність чи результат.

4.2. Світові моделі управління вищою освітою в контексті забезпечення автономії закладу вищої освіти

Моделі управління вищою освітою можна охарактеризувати на основі певних атрибутів. Таким є умовний трикутник Б. Кларка. В його основі характеристика політики вищої освіти як взаємодії трьох вершин трикутника – ринкових сил, держави та академічної олігархії. У сучасному світі є не тільки виявом основних концепцій та поширених освітніх практик, вони пов'язані з історичним минулим і створенням ЗВО. Найбільш поширеними є [78] моделі управління: державна, самоврядування та ринкова. Консервативною є державна модель є у своєму регулюючому підході, при цьому ЗВО сприймаються як державні установи, якими керує держава, з метою досягнення державних цілей.

Дослідження та навчання виступають у цій моделі як продукти ЗВО, які здійснюють внесок у промисловість, торгівлю, технологічний потенціал держави, а отже, і розвиток суспільства в цілому. У цій моделі держава безпосередньо координує всі аспекти вищої освіти, включаючи умови прийому, визначення кандидатів, іспити, навчальні плани тощо. Університети підлягають суворому нагляду, їх адміністрування контролюється державою, їм надано дуже мало автономії. Держава безпосередньо впливає на внутрішні справи університету, зокрема на забезпечення якості, ефективності та взаємини з бізнес-середовищем [78]. Держава має значний вплив на зміст досліджень та розподіл ресурсів. Ця модель характеризується високим ступенем ієрархії, з академічним керівництвом, яке зазвичай призначається, а не обирається. Поєднання єдиного законодавства та загальнодержавних стандартів, які застосовуються до ЗВО, створюють міцні зв'язки між університетами та урядом.

С. Вавренюк зазначає, що модель самоврядування виходить із свободи навчання та проведення досліджень. У такому підході, на відміну від державного, університет є засобом досягнення не зовнішніх, а скоріше власних цілей. Дослідження та навчання мають власну внутрішню цінність, яка не обов'язково сумісна з національними,

громадськими або соціальними інтересами. У чистому вигляді цієї моделі академічна установа отримує фінансування від держави, не підкоряючись регуляторним заходам. Однак, на сучасному етапі країни, які дотримуються даної моделі, не застосовують її у своїй «утопічній» формі, а обмежують ЗВО через законодавство та розподіл ресурсів. Університети мають високий ступінь автономії, і головною рисою цього стилю управління є відсутність інституційної координації між стратегіями університетів та політичними або промисловими цілями. Ця модель має значний вплив на методи управління вищою освітою в Німеччині, Австрії та деяких країнах Центральної Європи [12].

Важлива складова управління ринковою моделлю є визнання факту, що університети є ефективними як учасники великих корпорацій на ринку як глобальному, так і локальному. Згідно даної моделі університет буде цілісно розвиватися за умов жорсткої конкуренції та вибору. Конкуренція відбувається у двох аспектах: а) у межах фінансування; б) задля пошуку студента.

У цій моделі керівник університету, він же і керівник корпорації, який є виробником. Основною метою такої корпорації є надання послуг як навчання, так і виробництва для студентів. Цю модель асоціюють із «підприємницьким університетом». Важливим фактом є орієнтація фінансування університету на його результативність.

Згідно даної системи університет передбачається інвестиційний проект, результатом якого є стратегічний продукт. Важлива роль у цій моделі держави – вона лише сприяє конкурентоздатності, здійснює якісну перевірку та сприяє прозорості у навчанні.

У даній моделі важливим є конкурентоздатність університетів, яка пов'язана з наборами студентів («покупців» або «споживачів»). З ними пов'язані і витрати, інноваційна привабливість, необхідність існування такого університету.

У цьому контексті уряд може вживати різноманітні заходи задля провокування конкурентоздатності, фінансової підтримки, ціноутворення до інструментів зарахування у ЗВО. Одже дана модель передбачає непряме управління державою.

Державна модель ж є плановою в економіці та прийнятті рішень, у ринковій моделі держава мотиватор і стимулятор заохочення конкуренції та високих стандартів. Освітні системи Австралії, США працюють за такими моделями.

Запропонована І. Чмутовою та Ж. Андрійченко змішана модель освіти може бути характерною для українських ЗВО. Вона має мати в собі частково складові державної моделі та вносити елементи управління й самоврядування (власний орган бюджетного планування тощо). Це забезпечить балансування державного регулювання та самостійності ЗВО при збереженні єдиного освітнього простору. До основних рис моделі самоврядування, якою варто доповнити сучасні ЗВО – є:

1. Окремий як орган з питань фінансування освіти.
2. Незалежний орган планування та бюджетування.
3. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти здійснюється Центральним органом виконавчої влади – Міністерством освіти і науки України, відповідно до Закону про вищу освіту [27].

До «повноважень МОН належать також ліцензування освітньої діяльності, формування переліку галузей знань і переліку спеціальностей, розроблення стандартів

вищої освіти та інші, визначені Законом про вищу освіту» [73].

До компетенцій цього органу доцільно включити планування (у частині пропозицій щодо співпраці між установами, сприяння та просування наукових досліджень, утворення нових закладів). За якість вищої освіти, згідно Закону, відповідає Національне агентство з забезпечення якості вищої освіти, у сферу основних компетенцій якого входять формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, формування пропозицій щодо переліку спеціальностей, проведення акредитації освітніх програм, формування критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, розроблення порядку присудження наукових ступенів [27].

4.3. Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу

На переконання експертів Організації економічного та соціального розвитку (ОЕСР), на сьогодні у сучасному соціумі є певні моделі державного управління ЗВО: директивна, яка отримала розповсюдження на території колишнього СРСР і Китаю; її характерною рисою є тоталітарний контроль держави, який знаходить своє втілення у державному призначенні ректорів і визначенні квот та умов оплати всього професорсько-викладацького складу, установленні для кожного закладу вищої освіти спеціальностей і квот студентів за кожною спеціальністю, контролю за дотриманням детальних стандартів підготовки спеціалістів; континентальна модель – притаманна Німеччині, Франції та скандинавським країнам – характеризується патерналізмом держави стосовно університетів, жорстко визначеними можливостями для вступу до університетської освіти (у більшості безкоштовної) і підтримкою академічної свободи в університетах. Дана модель не у великій мірі орієнтується на ринок. Вона має на меті збереження університетської культури; атлантична модель – властива для держав, де вища освіта надається на платній основі; вона характеризується ліберальним підходом до стратегії ЗВО з державної сторони, при цьому академічна свобода, і її рівень визначаються фінансовими можливостями та статусом кожного університету [74].

На сучасному етапі розвитку вищої освіти дана модель вичерпується (частково вона присутня у країнах соціалістичного табору). Усі європейські держави прагнуть контролювати якість і розвиток вищої освіти через організацію ефективного управління у ЗВО, поступово передаючи їм повноваження і відповідальність за ухвалення рішень. Це прагнення здійснюється за допомогою створення і розвитку структур, які виконують всілякі посередницькі функції між урядом і вузами, а також розмежуванням повноважень і зон відповідальності між всіма зацікавленими сторонами: державою, бізнесом, адміністрацією, місцевим співтовариством, студентами і професорсько-викладацьким складом.

Інша класифікація моделей ґрунтується на типологізації К. Бартона. Він зазначає, що індустріальні країни можна розмежовувати у відповідності до координаційних можливостей. Відповідно до цього виділяється координація, де найзначимішу роль ринкова економіка, наприклад, США; координація, де первинне місце має є держава, як от

Швеція та колишня СРСР, і координація з впливами на освіту олігархії, у тому числі й академічної (Італія, Велика Британія).

Також поширеною є теза, про поділ на групи концепцій контролю та моніторингу в Європі: по-перше, британська, по-друге, континентальна. Як зазначає Д. Дзвінчук, різниця між ними досить істотна, оскільки виходить на рівень відмінностей у філософії освіти та економічної моделі, у відносинах між ЗВО та державою, а не зводиться лише до способів виконання контрольних функцій. Як відомо, існують дві основні моделі економіки ринкової спрямованості – це так звана “ліберальна” модель і модель соціально орієнтованого ринку, які різняться за ступенем і засобами державного регулювання економіки. “Ліберальна” модель ґрунтується на незначному втручанні держави в діяльність господарюючих суб’єктів, більшість з яких є недержавними, а також мінімальній участі держави у вирішенні соціальних завдань. Державне регулювання в основному обмежується макроекономічними процесами. Соціально орієнтована модель характеризується більшим ступенем державного втручання, наявністю значного державного сектора [21]. Щодо ЗВО британська має на меті діяльність незалежних експертів. Континентальна модель має на меті, що всі функції контролю покладені на урядову організацію або підзвітне агентство. Як показала порівняльна характеристика, найскладнішим, жорстким видом континентальної моделі з підзвітністю та контролем вважається директивна. У її основі повна відповідальність держави за вищу освіту, а «британська та атлантична (англосаксонська чи англо-американська) моделі описують одну й ту ж ситуацію різними словами, при якій освіта є особистою справою кожної людини та є індустрією послуг. Дуже схожої думки стосовно моделей державного управління вищою освітою дотримується Ван Вут, який запропонував також моделі: стратегію раціонального планування і контролю та стратегію саморегуляції» [74].

Стратегія раціонального планування свій початок берез ідеї раціонального прийняття рішень, у ході якого прораховуються всі альтернативи та наслідки. Вона має на меті чітку централізацію прийняття рішень, жорсткий контроль щодо вибору політики та її впровадження. Стратегія раціонального планування - модель державного контролю характерна для Європи. Там ЗВО були створені й фінансуються майже виключно державою. Стратегія саморегулювання (саморегуляції) визнає, що: по-перше, знання про об’єкт регулювання є надзвичайно невизначеними і мінливими; по-друге, фрагментація складних процесів прийняття рішень – благо для досягнення більшої гнучкості та інноваційності. Стратегія саморегулювання відповідає моделі державного нагляду за вищою освітою – британської та американській.

Однак управління вищою освітою не стоїть на місці – воно постійно у розвитку, удосконаленні технологій та процедур. Маємо зауважити, що окремо визначеної моделі не існує, всі вони діють у взаємозв’язку, у відповідності до запитів суспільства

Д. Браун та С. Беляковим здійснили класифікацію змішаних моделей управління. Вони які пропонують чотири типи моделей управління:

новітнє управління: університет є складовою ринкової економіки. Тут присутня у достатній мірі автономізація, відсутні бюрократичні прояви, надаються права на прийняття власних рішень;

бюрократично-державний: достатня автономія та бюрократизація, слабкий прояв ринку, університет як частина культури держави;

бюрократичноолігархічний: жорсткі процедури прийняття рішень, низький рівень автономії, низький рівень внутрішньої бюрократизації прийняття рішень;

ринковий: ЗВО підпорядкований ринковій економіці, низький рівень бюрократизації і автономії, прийняття рішень [8].

Звісно дана типологізація має свої плюси і мінуси. На нашу думку, найоптимальнішою класифікацією моделей є класифікація, заснована на акценті на основних силах, що беруть участь в управлінні сферою вищої освіти – держава, ринок та академія. Ми маємо на увазі британську - ринкову, північноєвропейську – соціальну, центральноєвропейську - змішану моделі державного управління вищою освітою. Особливості та умови їх взаємодії специфічні для кожної країни, визначені її традиціями, історичною специфікою формування освітньої системи, а також пов'язані з режимом забезпечення загального добробуту (ліберальний, соціально-демократичний, консервативно-корпоративістський) [43].

4.4. Європейська освітня політика щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) у сучасному ЗВО України впроваджується трициклова система підготовки фахівців з вищою освітою (бакалавр – магістр – доктор філософії (PhD)) [27].

Саме тому актуальною є проблема оновлення і змісту і використання кращих здобутків європейської освітньої системи. На першому плані сьогодні є : забезпечити необхідність дослідницької, освітньої основи підготовки докторів філософії, створити умови для аспірантури як ключової формування еліти в освіті і науці.

Актуальним на сьогодні є зміни акцентів на основі врахування переваг освітньої політики Європейського простору в управлінні якістю фахової підготовки докторів філософії. Це сприятиме конкуренції з розвиненими державами світу у відповідності до 6-го рівня Міжнародної стандартної класифікації.

Важливою складовою у підготовці наукових кадрів докторського циклу вищої освіти є спецсемінари, конференції тощо. Зокрема. Таким є семінар «Докторські програми для Європейського суспільства знань» (2005 р. м. Зальцбурзі). Тут питання докторської освіти стали важливим аспектом дискусії [77]. Серед задекларованих пріоритетів європейської системи покращення докторської підготовки була розробка принципів, покладених в основу цього процесу (Зальцбурзькі принципи). На першому плані тут були управлінські питання і професіоналізація докторської підготовки.

Серед Зальцбурзьких принципів є:

- оригінальність наукових розробок у відповідності до потреб ринку праці з позаакадемічним середовищем;

- реформи, створення освітніх, політичних стратегій, розробка менеджменту на інституційному рівні. За це відповідальність несе ЗВО, що має забезпечувати якісну підготовку здобувачів докторського ступеню (PhD), сприяти розвитку їхньої кар'єри.

- різноманітність докторських програм (тому числі створення об'єднаних докторатів (joint doctorates)), ґрунтованих на якості та ефективності освітніх практик.

- здобувачі наукового ступеню (PhD, йому еквівалентні) – молоді науковці-дослідники, професіонали володіють певними правами;
- інституалізація наукового керівництва, атестація здобувача. Спільна відповідальність за результати і співпраця між докторантом, науковим керівником та освітньою установою.
- «критична маса»: заохочення обдарованої молоді до дослідництва, диверсифікація стратегій освітніх програм, врахування національних освітніх особливостей, наукових традицій докторської підготовки, співпраця між інституціями освіти на різних рівнях: регіональному, національному, міжнародному;
- навчання у відповідності до докторських програм – від трьох до чотирьох років.
- інноваційна зорієнтованість програм навчання докторів, створення нових технологій підготовки, в основі яких принципи міждисциплінарності;
- покращення мобільності (географічний, міждисциплінарний, міжгалузевий вимір; міжнародна співпраця з університетами-партнерами.
- фінансування освітніх докторських програм, збільшення коефіцієнта успішності завершення їх докторантами [77].

О. Фаст зазначає, що новим стратегічним етапом у становленні системи підготовки науково-педагогічних кадрів у європейському освітньому просторі стало створення у 2008 році Асоціацією Європейських Університетів (EUA) – провідною організацією, до складу якої входять майже дев'ятсот вишів, – Ради з питань Докторської освіти (the Council for Doctoral Education (EUA CDE)). За роки свого існування EUA-CDE успішно виконує місію забезпечення якості та прозорості освітніх докторських програм, а також координацію практичних кроків щодо втілення стратегії якісно нового, професійного менеджменту процесу підготовки наукових кадрів в умовах глобалізації. Заходи, організовані EUA-CDE, забезпечують платформу для обміну творчим, інноваційним досвідом підготовки молодих дослідників, створення мережі для спільних досліджень проблем докторської освіти. Зокрема, у червні 2010 року в Берліні відбулась щорічна зустріч членів Ради з питань Докторської освіти, делегатами якої стали 220 учасників з 36 країн. Предметом дискусії стала проблема інтенсифікації реформи докторської освіти відповідно до Зальцбурзьких принципів 2005 року. Спільне бачення ключових пріоритетів освітньої політики ЄС щодо модернізації підготовки наукових кадрів знайшло відображення у документі «Зальцбург II. Рекомендації», який за результатами обговорення надбань європейських університетів щодо реалізації Зальцбурзьких принципів 2005 року засвідчив їхню валідність, збагативши новим глибинним контентом [68].

Основи Рекомендацій (2010 р.) – три блоки:

- 1) основи: докторська підготовка сприяє створенню дослідницького середовища і якісні та якісні наукові розробки;
- 2) удосконалення підготовки доктора нарівні університетів;
- 3) освітня політика, фінансування докторських шкіл [80].

У документі вказано, що зорієнтованість вищої освіти третього циклу на дослідження – оригінальні, інноваційні, якісні, - є головною її відмінністю від першого та другого циклів – бакалаврського, магістерського. Природно, що підходи до організації процесу докторської підготовки, а також методи, засоби мають бути відмінними від притаманних для освіти бакалаврського та магістерського ступенів. Така настанова

передбачає створення академічного середовища особливого типу – підтримуючого, дослідницько зорієнтованого, пронизаного цінностями істинного наукового пізнання. Реалізація цього завдання згідно з Рекомендаціями має здійснюватися шляхом структуризації докторських програм, тобто створення освітніх структур (компонентів), що сприяють індивідуалізації наукових та кар’єрних маршрутів докторантів, утверджують цінності різноманітності, унеможливають шаблонність та формальність освітнього процесу. При чому наголошується, що навчальні курси, передбачені докторською програмою, ясна річ, сприяють розвитку індивідуального потенціалу здобувача наукового ступеню, однак не є центральним компонентом структури.

Пріоритетного значення набувають різноманітні форми залучення докторантів до реальних досліджень, створення для цього належних умов, що є сферою відповідальності ЗВО. Окрім цього, «Зальцбурзькі принципи. Рекомендації» 2010 року окреслюють ключові аспекти забезпечення якості вищої освіти третього циклу. Зокрема, конкретизовано такі питання освітнього менеджменту докторської підготовки, як: утвердження цінностей якості та різноманітності; процедури відбору та зарахування здобувачів наукових ступенів, визначення їхнього статусу; наукове керівництво; очікувані результати докторської підготовки; розвиток кар’єри; кредитна система організації навчання докторантів; якість та підзвітність наукових та професійних здобутків докторанта; інтернаціоналізація докторської підготовки [77].

Основні напрями роботи Ради з проблем докторської освіти Асоціації європейських університетів передбачають реформи управління підготовки докторів. Це і удосконалення підходів, створення рекомендацій, розробка директив щодо підготовки молодих науковців-дослідників. На сьогодні авторитарне управлінське керівництво не спроможне розв’язати проблеми, де зможуть створити елементи співпраці прозорості досліджень. Тільки відкрита, критична робота може утвердити пріоритет і потребу докторської підготовки в Європейському освітньому просторі, і вітчизняній освітній системі.

Питання для самостійної роботи

1. Європейська освітня політика та управління закладами вищої освіти.
2. «Патерналістську» модель вищої освіти.
2. Управлінська модель взаємодії між державою та суспільством в Україні.
3. Моделі управління вищою освітою в окремих європейських країнах.
4. Розробка «уявної» моделі управління сучасним ЗВО в Україні

Питання для самоконтролю

1. Індивідуалістична та інноваційна моделі вищої освіти
2. Охарактеризуйте модель самоврядування.
3. Розкрийте сутність управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у країнах Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Вавренюк С. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_14 (дата звернення: 16.05.2019).

Закон України “Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150529> (дата звернення: 04.04.2019).

Закон України “Про освіту”. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 04.04.2019).
Левчишена О. Регуляторна політика держави в галузі вищої освіти. *Освіта і управління*. 2009. Т. 12. № 1. С. 90–97.

Чмутова І., Андрійченко Ж. Аналіз світових моделей управління вищою освітою у контексті забезпечення автономії ЗВО. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2017. № 4. С. 14–23.

Conclusions and Recommendations from the Bologna Seminar on “Doctoral Programmes for the European Knowledge Society” (Salzburg, 3–5 February 2005). Salzburg, 2005. URL: <http://orpheusmed.org/images/stories/documents/Salzburg%20Conclusions.pdf> (дата звернення: 06.04.2019).

Додаткова:

Беляков С. Зарубежный опыт совершенствования управления образованием: основные модели. *Университетское управление*. 2009. № 1. С. 45–63.

Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління. Київ: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2006. 378 с.

Шеломовська О. Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 1. С. 461–470.

Dobbins M. Knill C., Vögtle E. An analytical framework for the cross-country comparison of higher education governance. *Higher Education*. 2011. Vol. 62. № 5. Pp. 665–683.

Тема 5. ТРАНСФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА РИНКУ ПРАЦІ

План

- 5.1. Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці
- 5.2. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою
- 5.3. Сертифікація у системі освіти як інструмент взаємодії вищої освіти із ринком праці

Короткий виклад матеріалу

5.1. Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці

Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці можна розглядати з різних аспектів: перший аспект розглядається на макрорівні, де оцінюється ефективність від вищої освіти для кожної окремої людини. З цього погляду можна сказати, що ефективність ринку освітніх послуг краще за все проявляється через ринок праці, де зосереджений професійно-кваліфікаційний потенціал молодих спеціалістів і де відбувається їхня професійна самореалізація. Але значною проблемою є невідповідність попиту і пропозиції молодих спеціалістів на цьому ринку, що ускладнює аналіз ефективності вищої освіти за отриманою спеціальністю. Для оцінки ефективності, в тому числі й від вищої освіти, використовують співвідношення видатків на її здобуття до доходів, які людина отримує після закінчення у своїй професійній діяльності.

На думку, О. Андронік ситуація на ринку праці в багатьох країнах аналогічна. У Данії особи, які не мають вищої освіти, отримують заробітну плату, вдвічі меншу за середній показник по країні, а в Угорщині, Канаді й Ірландії особи з вищою освітою мають доходи, що більш ніж удвічі вищі за середні. Така диференціація доходів виступає як премія за отримання знання та підвищення продуктивності праці, виступає чинником для інвестування у здобуття освіти. В Україні, на відміну від країн Заходу, практично відсутній зв'язок між рівнем освіти й рівнем реального доходу, а цей зв'язок є, і він прямий. Все це має вплив на отримання освіти студентами в Україні[3].

В економіці України спостерігається тенденція, згідно з якою найбільш низький рівень оплати праці є саме в тих сферах, де традиційно працюють люди некваліфікованої праці. Крім того, в Україні відсутня цілісність системи «освіта – професія – дохід», кваліфікована та фахова праця не цінується і не оплачується належним чином. Другий аспект взаємозв'язку вищої освіти та ринку праці виявляється на загальнодержавному рівні. Збільшення доходів дає можливість населенню здобувати освіту, підвищувати якість життя, що веде до збільшення середнього класу, а також відтворенню робочої сили [39].

Значущість вищої освіти на ринку праці не зводиться лише до зрощування кваліфікованих фахівців. А. Меддісон у своєму дослідженні «Динамічні чинності капіталістичного розвитку» довів, що чим вища частка освічених людей у країні, тим вищі темпи її економічного зростання, збільшення фінансування освіти на 1% веде до збільшення ВВП на 0,35%. З цієї залежності не можна впевнено зазначити, що збільшення буде відбуватися зазначеними темпами, але отримання вищої освіти дає можливість людині професійно самореалізуватися та принести користь державі у вигляді свого внеску до ВВП. Третім аспектом взаємозв'язку вищої освіти та ринку праці можна вважати професійний мультиплікаційний ефект[3].

Розвиток освіти веде до ускладнення видів праці, що приводить до поділу праці в

суспільстві між спеціальностями для якісного їх виконання, тобто виникає так зване «дерево професій» у кожній сфері, де розвиток знань породжує нові питання та завдання, які треба комусь виконувати [53]. Це стимулює попит на нових робітників у ці галузі, а також з'являються нові робочі місця. Тому фінансування освіти є процесом підвищення продуктивності праці, а також вирішує проблему зайнятості у країні. Також можна вважати, що мультиплікаційний ефект від взаємозв'язку вищої освіти з ринком праці відчувається, коли одне покоління, здобувши вищу освіту та реалізувавши себе у професійній діяльності, завдяки своїм доходам має можливість допомогти в здобутті вищої освіти своїм дітям.

Як реакція на вимоги суспільства і потреби ринку праці нині в освіті відбуваються трансформації. В останні декілька років відбуваються позитивні зрушення в системі освіти взагалі, в тому числі вищої і професійної освіти, що створює інституційні умови для подолання проблем у формуванні висококваліфікованих кадрів. Міністерство освіти і науки започаткувало у 2017-2018 роках низку заходів, спрямованих на розвиток і підвищення якості професійної та вищої освіти, модернізацію освітнього процесу, наближення змісту професійної підготовки до реальних потреб ринку праці, що створює кращі умови для формування людського капіталу.

В. Антонюк зазначає, що у сфері вищої освіти:

1) відбувається організація Національної рамки кваліфікацій, яка посилить взаємодію між пошуком робочих місць та потребою в освіті. Затверджено склад Національного агентства кваліфікацій (НАК), діяльність якого дозволить створити механізм для визнання неформальної та інформальної освіти, присвоєння на підставі цього часткових професійних кваліфікацій, спростити процес взаємного визнання професійних кваліфікацій між Україною, ЄС та іншими країнами;

2) розпочалося створення в університетах центрів спільного користування інформаційними носіями – просторів, де вчені мають право спільно здійснювати наукові дослідження у надсучасних умовах та обладнанні. На сьогодні в Україні створено 8 наукових центрів, які працюють з 2019 р. Такі центри набувають оновлення і створюються нові;

3) розробляється нормативно-правова основа для запровадження дуальної освіти в Україні в закладах професійно-технічної та вищої освіти, при якій певну частину часу учні та студенти отримують знання в аудиторіях, а частину — на виробництві чи підприємстві;

4) створюються умови для розвитку науки в університетах. У 2019 році заплановано спрямувати на впровадження базового фінансування науки в університетах 100 млн грн, що допоможе їм будувати довгострокову дослідницьку політику;

5) здійснюється робота з удосконалення законодавства з вищої освіти. Розроблено на обговорюється проект закону «Про внесення змін та доповнень до ЗУ «Про вищу освіту» (щодо покращення освітніх процесів)». Він передбачає підвищення якості вищої освіти та конкурентоспроможності ЗВО;

6) формується правова основа для впровадження освіти впродовж життя, розроблено проект закону «Про освіту дорослих», який має встановити чіткі умови визнання інформальної й неформальної освіт, врахувати ідеї дуального типу освіти, надати відкрите і прозоре бачення здобуття неперервної освіти;

7) у відповідності до схваленої кабінетом Міністрів України «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні», розроблено «Стратегію розвитку громадянської освіти на період до 2022 р. (проект), яка спрямована на пошук сприятливого середовища розвитку громадянських компетентностей особистості. Це дасть можливість громадянам України розуміти, реалізовувати особисті права, упевнено ними володіти і знати громадянські обов'язки [8].

5.2. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою

Важливим аспектом подальшого розвитку університетської освіти є її взаємозв'язок з розвитком економіки. Актуальною сьогодні є мінімізація розриву між вищою освітою, академічною наукою та практичною діяльністю, що відрізняється своєю динамічністю та орієнтованістю на інноваційний характер розвитку. Поширення на українській освіті «умовний трикутник» - освіта, наука, інноваційність.

Під час навчання і здобуття освіти упродовж життя у студентів слід розвивати прагнення до здобуття освіти [32]. У сучасному освітньому просторі освіта є лише складовою життя і передбачає її здобуття у багатьох вимірах. Вона постійно удосконалюється, змінюється і є динамічною.

Пояснюємо постійну потребу в освіті швидким оновленням інформації, старінням знань, потребою повернення до навчання упродовж життя. «Щороку кілька проектів (у тому числі, за участі українських закладів вищої освіти) отримують фінансування Європейської Комісії на їх впровадження на практиці. Фахівці з вищою освітою, незалежно від здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня, мають регулярно підвищувати власну кваліфікацію. У даному контексті особливої ваги набуває післядипломна освіта, яка може реалізовуватись у формі перепідготовки (отримання нової спеціальності), спеціалізації (здобуття нових здібностей у межах спеціальності), підвищення кваліфікації (здобуття нових здібностей, необхідних для виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності) і стажування (набуття практичних навичок виконання певних функцій у межах спеціальності)» [27].

Безперервна освіта відбувається у різноманітних проявах, технологічних підходах тощо. З іншого боку потрібна швидка зміна з боку тих, хто навчає, підпорядкування до умов ринку, розробки освітніх програм, навчально-наукового і методичного супроводу, кваліфікованих фахівців тощо. В умовах жорсткої конкуренції маж проходити високопрофесійна перекваліфікація відповідно до зростаючих вимог і зміни підходів державних освітніх стандартів.

О. Бріт наголошує, що така ситуація вимагає підтримки держави. Державна політика має мати на меті орієнтацію на стратегічно важливі напрямки розвитку економіки, культури, політики.

Орієнтуючись на те, що у закладах вищої освіти важливим аспектом є проведення ними наукових досліджень, підтримку держави варто спрямовувати у галузях фундаментальних та прикладних досліджень. Ця форма підтримки - фінансове сприяння - проявляється у замовленні та потребі держави у конкурентоздатних фахівцях; надання певним групам населення, особливо сільським, пільг; державне фінансування наукових і науково-дослідних тем тощо. Ключовими у даній підтримці є, є прозорість і гласність [11].

На сьогодні українська вища освіта переживає нелегкі часи, в умовах такої конкуренції вона все ж залишається масовою. «Підтвердженням цього є результати моніторингу кількості студентів у світі, проведеного ЮНЕСКО у 203 країнах, що показує зростання чисельності студентського контингенту з 13 у 1960 р. до 111 млн осіб у 2005 р. Причому збільшення кількості студентів закладів вищої освіти відбувається на фоні загального зменшення чисельності населення у багатьох країнах» [75].

Як показують прогнози у 2020 р. передбачається кількісне зростання чисельності студентів у світі до 130–140 млн осіб.

У цьому сенсі зростатиме конкурентноздатність фахівців, і відповідність їх певними вимогам. По-перше, високий рівень знань відповідного професійного спрямування, досконале володіння професійною термінологією [17].

Володіння знаннями вкрай потрібне як основа удосконалення, накопичення інформативної бази, зростання професійного рівня.

Про-друге, майбутні фахівці не зможуть зреалізувати себе без достатньої практичної підготовки у відповідній сфері. Адже розвиток економіки безпосередньо пов'язане зі здобуттям спеціальних професійних компетентностей. «Незважаючи на це, при працевлаштуванні фахівець з вищою освітою має показати роботодавцям свої професійні здібності та вміння ефективно працювати як у стандартних, так і в непередбачуваних, ризикованих ситуаціях» [23].

Здатність до адаптації, комунікабельність, стресостійкість, прагнення до навчання протягом усього життя є основною складовою професіоналізму. Особливо цінуються спеціалісти, які володіють нестандартним мисленням, креативні, мають творчі здібності та вміють їх реалізувати у професійній діяльності [17].

Ринок праці висуває вимоги і до перекваліфікації кадрів як в освіті, так і на виробництві, наголошуючи на необхідності широкого застосування новітніх методик викладання, формування креативного типу мислення тощо.

5.3. Сертифікація у системі освіти як інструмент взаємодії вищої освіти із ринком праці

Усвідомлення необхідності об'єднання зусиль на шляху взаємодії вищої освіти із ринком праці спонукає всіх учасників до пошуку прийнятних форм та інструментів такої взаємодії. О. Максименко зазначає, що будь-які форми взаємодії, у т.ч. й так звані комунікаційні майданчики освітян та експертів-практиків, мають бути відкритими та такими, що здатні швидко змінюватись, реагуючи на сучасні виклики та зміни і потреби ринку праці, серед яких можна назвати [45]:

Експертні Ради університетів (або інші аналогічні структури, що створюються на базі ЗВО), які зазвичай працюють на постійній основі та є обов'язковим елементом у ланцюжку, що об'єднує заклад вищої освіти, підприємства відповідної галузі, дослідницькі структури, представників професійної спільноти та органів влади тощо.

Галузеві (міжгалузеві) Ради з розробки професійних стандартів та професійних кваліфікацій, які мають формулювати вимоги до фахівця певної професії через розробку профстандартів та кваліфікації, залучаючи до цього процесу представників всіх зацікавлених сторін (професійних асоціацій, представників об'єднань роботодавців, ЗВО, окремих експертів тощо);

Система «Дуальної освіти», якою передбачається залучення до освітнього процесу на рівноправній основі як ЗВО, так і підприємств галузі, починаючи з участі в розробці учбових програм до виконання студентом виробничих функцій «в реальних умовах» на робочому місці протягом всього навчального року.

Автономія ЗВО, задекларована у ново му Законі України «Про вищу освіту» – це не тільки права та нові можливості ЗВО, а й підвищення відповідальності щодо забезпечення якості освіти. Хотілося б зазначити, що забезпечення якості освіти має дві складові, що поділяються: за наповненням навчальних програм (тобто за суттю) та за організацією і забезпеченням навчального процесу (тобто за формою). Друга складова, безперечно, проявляється також через систему управління ЗВО [27].

Найпоширенішим та визнаним інструментом зовнішнього оцінювання здатності ЗВО надавати «якісні освітні послуги», що публічно схвалені професійною спільнотою, є й залишається система добровільної сертифікації. Така система має базуватися на принципах професійності, незалежності та неупередженості. Залучення до акредитації навчальних програм та сертифікації систем управління ЗВО досвідчених спеціалістів з точки зору професійності у певній предметній області, так й з точки зору компетентності у проведенні зовнішнього аудиту.

Питання для самостійної роботи

5. Значущість вищої освіти на ринку праці.
6. Модернізація освітнього процесу і ринок праці.
7. Зміст професійної підготовки фахівців в університетах до реальних потреб ринку праці.
8. Особливості підготовки фахівців на різних рівнях освіти: порівняльний аспект.
9. Вища освіта та конкуренція на внутрішньому та міжнародному ринках праці.

Питання для обговорення

1. Підготовка викладачів університетів і потреби ринку праці.
2. Професійна кар'єра магістрів педагогічної освіти в Україні.

Питання для самоконтролю

5. Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці.
6. Освітній потенціал України.
7. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою.
8. Особливості підготовки фахівців у контексті закону України про вищу освіту.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Андронік О. Аспекти взаємозв'язку системи вищої освіти та ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(2). С. 59–62.

Бріт О. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 6. С. 39–42.

Гольда А. Роль мотивації у підвищенні ефективності використання трудового потенціалу. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць / наук. ред. І. Бондар*. 2004. № 11 (42). С. 76–79.

Закон України “Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150529> (дата звернення: 04.04.2019).

Максименко О. Сертифікація у системі освіти як інструмент взаємодії вищої освіти із ринком праці. *Маркетинг в Україні*. 2015. № 6. С. 68–69.

Додаткова:

Беляков С. Зарубежний опыт совершенствования управления образованием: основные модели. *Университетское управление*. 2009. № 1. С. 45–63.

Економіка праці та соціально-трудова відносини: навч.-метод. посібн. / за заг. ред. Є. Качана. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.

Каленюк І. До питання про освітній потенціал країни. *Економіка України*. 2001. № 11. С. 70–77.

Куліков Г. Вплив сучасної фінансово-економічної кризи на заробітну плату. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 1 (15). С. 86–95.

Недостатки образования способствуют кризису. URL: <https://www.dw.com/ru/юнесконедостаткиобразования-способствуют-кризису/a-16307327> (дата звернення: 06.04.2019).

Тема 6. РЕЙТИНГ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План

- 6.1. Формування рейтингової вагомості закладів вищої освіти
- 6.2. Міжнародні університетські рейтинги – феномен ХХІ ст.
- 6.3. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти
- 6.4. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів

Короткий виклад матеріалу

6.1. Формування рейтингової вагомості закладів вищої освіти

Сучасне життя вимагає мегаконкуренції як однієї з складових процесу глобалізації стає актуальним викликом для найкращих університетів світу, що вступають у жорстку конкурентну боротьбу. Театром репутаційних баталій виступають міжнародно визнані рейтинги провідних світових науково-освітніх центрів. Місце у міжнародних рейтингах стало основною конкурентною перевагою університетів і своєрідним знаком якості. Завдання отримання високого рейтингу декларується і ставиться на державному рівні. Для реалізації курсу на інтеграцію до Європи, всебічного входження України у економічний, політичний простір указами Президента України затверджена Стратегія інтеграції вищої освіти України в Європейський Союз [13]. Контрольним орієнтиром державної політики у сфері рейтингування освіти і науки є необхідність входження вітчизняних університетів до першої сотні провідних світових університетів відповідно до світових рейтингів.

З'ясовано, що рейтингів діяльності закладів вищої освіти є чимало: близько 50 національних 10 міжнародних. Їх метою рейтингів є пошук кращих університетів, оцінка їх діяльності. Маємо наголосити, що але кожен рейтинг передбачає використання своїх показників для визначення конкурентного потенціалу закладів вищої освіти.

За результатами аналізу зрозуміло, що світові рейтинги університетів мають як загальні тенденції, так і суттєві відмінності. Спільними є урахування різних показників з подальшим їх угрупованням, коефіцієнти вагомості, які визначаються у кожному рейтингу індивідуально. Практика використання досвіду світових рейтингів свідчить, що здебільшого інформацією для формування рейтингу є статистичні дані діяльності ЗВО, науково-педагогічного складу, студентів і випускників.

Засобами отримання інформації про рівень університету на сьогодні є:

- анкетування викладачів, працівників, студентів, роботодавців;
- аналіз університетських веб-сайтів;
- індекси цитування;
- аналіз публікацій і наукових досліджень;
- опитування роботодавців тощо.

Серед відмінних ознак світових рейтингів на сьогодні є: оцінка їх вагомості, методологія, технології ранжування тощо. На сьогодні єдина загальновизнана методологія рейтингування відсутня.

Показники є різними. В одних - вони більш загальні, в інших – деталізовані. Деякі світові деталізованим. Науковцями визначено основні групи показників ранжування:

- « - наукова діяльність (частота використання – 83%);
- якість освіти (частота використання – 42%);
- компетентність викладачів (частота використання – 33%);
- академічна продуктивність (частота використання – 67%);
- міжнародна діяльність (частота використання – 17%)»[31].

Вітчизняна система оцінювання закладів вищої освіти відповідає, більшою мірою, цільовим критеріям одразу трьох міжнародних глобальних рейтингів університетів:

«The Times Higher Education World University Rankings» (THE) (Всесвітній рейтинг);

«Academic Ranking of World Universities» (ARWU) (Академічний рейтинг);

«Ouacquarelli Symonds World University Rankings (OS) (Кращі університети світу).

Ці рейтинги спрямовані на оцінювання переважно наукової діяльності закладів вищої освіти та їх випускників. Їх складають авторитетні міжнародні організації, незалежність яких підтверджено прозорою та якісною методологією. Глобальне розповсюдження міжнародних рейтингів виявляється у всезростаючій кількості країн, які бажають отримати їх для надання престижності своїм науково-освітнім центрам, але на сучасному етапі до ТОП-10 глобальних університетських рейтингів потрапляють лише заклади вищої освіти виключно трьох країн: США, Великої Британії та Швейцарії [40].

Простежуючи динаміку розподілу найсильніших університетів та місце України за цільовими рейтингами у топ-100 за якістю університетів, О. Кулініч та Н. Федоренко констатують, що найбільшу частка припадає на США – 39 університетів; на другому місці Велика Британія – 16, потім Німеччина – 9, Нідерланди – 8, Австралія – 6, Канада – 4. За підсумком перша шістка країн займає 82% місць у топ-100 [40]. З України до найкращих університетів світу цього року включили лише один – КНУ ім. Шевченка, хоча до рейтингу World University Rankings 2018 було подано п'ять українських закладів вищої освіти. Безумовно позитивним фактором є те, що кількість поданих закладів вищої освіти України у світових рейтингах за чотири роки збільшилась.

Глобальні рейтинги перетворили вищу освіту у реляційний простір, в якому одні можливості збільшились, а інші, навпаки, виявилися заблокованими. Це відбулося завдяки трьом особливостям рейтингів. Перша – конкуренція: завдяки рейтингам у світі закріпилась розуміння вищої освіти як конкурентного ринку як для закладів вищої освіти, так і для цілих країн. Ця конкуренція пов'язана з академічною репутацією та із якістю досліджень, що проводяться, які і складають основне ядро рейтингів. Друга особливість рейтингів – ієрархія: рейтинги – ключовий елемент системи оцінки діяльності ЗВО, за яким реальним знанням випускників і дипломам, що пред'являються на ринках праці, призначається різна вага. Розглянемо третю особливість рейтингів – підвищення ефективності. Саме її підвищення і є головним обґрунтуванням конкуренції. Якщо рейтинги дійсно засновані на справжніх показниках діяльності закладів вищої освіти і виміряють дійсно важливі для закладів вищої освіти речі, то чим вище положення закладу у рейтингу, тим вище ефективність [6].

Протягом останніх років країни світу (18000 ЗВО відповідно до всесвітньої бази даних про вищу освіту), в тому числі 47 країн Європи, (більше ніж 4000 ЗВО) та численні

зацікавлені стейкхолдери продовжують пристосовувати системи освіти своїх країн до світових освіти, забезпечуючи їх сумісність, удосконалюючи механізми забезпечення якості. Зростання конкурентоспроможності України неможливе без побудови сильної національної системи освіти, яка визнається міжнародним співтовариством. Це завдання поставлене на державному рівні, і результати вже відбиваються у розширенні представлення вітчизняних закладів вищої освіти в глобальних рейтингах.

6.2. Міжнародні університетські рейтинги – феномен XXI ст.

Університетські рейтинги є альтернативним механізмом освітніх вимірювань. Міжнародні університетські рейтинги є винятково феноменом XXI століття, адже перший із них, Академічний рейтинг світових університетів, або Шанхайський рейтинг, був уперше оприлюднений 2003 року. С. Курбатов пропонує назвати модель університету, що відображає цей рейтинг, «науково-дослідницькою», адже одним із ключових індикаторів у даному разі є кількість лауреатів Нобелівської премії та інших найпрестижніших міжнародних наукових нагород серед випускників та співробітників університету. До уваги також береться кількість наукових статей у провідних академічних виданнях світу та індекс цитування. «Родзинкою» цього рейтингу є те, що всі його показники беруть з відкритих джерел та можуть дуже легко перевірятися. Однак інші важливі напрями університетської діяльності, зокрема оцінювання результатів навчання, залишаються поза межами цих індикаторів [42].

На відміну від укладачів Шанхайського рейтингу, розробники іншого впливового рейтингу – Таймс-QS, який з 2010 року виходить як Рейтинг світових університетів QS, використовують як об'єктивні, так і суб'єктивні дані. Так, половину «ваги» цього рейтингу складають результати опитування щодо якості отриманої освіти експертів та роботодавців. Серед об'єктивних даних – індекс цитування, співвідношення викладачів та студентів, а також відсоток іноземних студентів і викладачів. Пропонуємо називати модель університету, на яку орієнтується цей рейтинг, «статусно-маркетинговою». До речі, в топовій частині цього рейтингу представлено найбільше українських університетів, а найкращий з них, Харківський національний університет імені Василя Каразіна, в 2016–2017 році посідає 382 місце. Далі – Київський національний університет імені Тараса Шевченка (431–440 місце) та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (551–600 місце) [87].

Шанхайський рейтинг та Рейтинг QS можна вважати рейтингами першої хвилі, якими прагнуть виміряти показники університетської діяльності, що можна легко звести до певного цифрового еквівалента. Саме тому, на нашу думку, вони зосереджені переважно на оцінюванні науково-дослідницької діяльності чи рівня інтернаціоналізації певного університету, що призводить до певної темпорально-просторової асиметрії розуміння місії сучасного університету. Надалі укладачі університетських рейтингів пропонують ще більш комплексно та різнопланово оцінювати університетську діяльність, що пов'язано з появою рейтингів другої хвилі, в яких прагнуть подолати відповідну асиметрію.

Типовим прикладом рейтингів другої хвилі є Проект U-Multirank, започаткований Європейською Комісією 2 червня 2009 р. Згідно даного проєкту передбачалася така

методика рейтингування:

1) багатовимірна, тобто охоплює різні аспекти університетського розвитку, зокрема дослідження, навчання, інновації, вплив на громаду, інтернаціоналізацію,

2) прозора – всі споживачі чітко усвідомлюють вимірювальні аспекти і результати вимірювання;

3) глобальна поширюється на Європейські зВО (університети) і світові [91].

На першому етапі Проекту (2010–2011 рр.) у ньому взяли участь 150 закладів вищої освіти. Європейська Комісія виділила 2 млн євро на його реалізацію на 2013– 2015 рр. з подальшим фінансуванням (2015–2017 рр.). До рейтингу входили: 1) загальні індикатори; 2) викладання та навчання; 3) дослідницька діяльність; 4) інтернаціоналізація; 5) вплив на громаду[41].

У 2014 році було оприлюднено перший університетський рейтинг, складений згідно з цими принципами. На сьогодні оцінювання відбувається в обмеженій кількості галузей знань – бізнес, фізика, електрична і механічна інженерії. У 2015 році до цих галузей додані медицина, психологія, комп'ютерні науки. На основі всіх рейтингів укладачі висувають три рейтинги:

1) досліджень та зв'язку з дослідженнями;

2) економічної залученості;

3) програм вивчення бізнесу [41].

Як зазначає С. Курбатов, цей рейтинг дає змогу врівноважити групу індикаторів, які оцінюють дослідницьку діяльність, індикаторами, що оцінюють освітній процес, а індикатори, які оцінюють рівень інтернаціоналізації, – індикаторами оцінювання впливу університету на територіальну громаду. Перспективним напрямом пошуку механізму вимірювання якості викладання та навчання є їх оцінювання на основі результатів навчання [42].

Отже, університетські рейтинги можна розглядати як сучасний та динамічний механізм освітніх вимірювань, який максимально орієнтований на споживача освітніх послуг та допомагає йому зорієнтуватися в такому складному питанні, як оцінювання якості університетської освіти. Впродовж останнього десятиліття рейтинги перетворилися на впливовий інструмент академічної політики як на національному, так і на глобальному рівні. Якщо перші рейтинги, або рейтинги першої хвилі, було зорієнтовано на легко вимірювані параметри університетської діяльності, то рейтинги другої хвилі спрямовані на комплексне дослідження університетської діяльності. Проблематичним для освітніх вимірювань взагалі, й університетських рейтингів зокрема, є оцінювання результатів викладання та навчання, яке, зазвичай, здійснюється шляхом підсумкового оцінювання, а впродовж останніх десятиліть – також на основі оцінювання студентами та випускниками навчальних дисциплін та програм. Тож невдовзі можна прогнозувати активізацію досліджень у цій галузі.

6.3. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти

Ідея ранжування викладачів є досить давньою і практикується у країнах Західної Європи та світу. Л. Пшенична зазначає, що у Сполучених Штатах Америки до процесу оцінювання компетентності викладачів залучаються працівники освіти, експерти,

адміністрація закладу вищої освіти, студенти та інші зацікавлені особи. Американські дослідники оцінюють педагогічну компетентність викладачів вищої школи за такими критеріями: планування освітнього процесу; логічна послідовність вивчення навчального матеріалу; викладання навчальної дисципліни на професійному рівні; зрозумілість і доступність навчального матеріалу; науковий рівень педагога; використання новітніх технологій і сучасного навчального матеріалу; прозорість викладення думки викладача; об'єктивність у процесі оцінювання рівня знань студентів; вболівання викладача за ґрунтовні знання студентів; створення доброзичливої атмосфери в процесі навчання; зацікавленість студентів у вивченні наступного курсу з навчальної дисципліни через: систематичне підвищення педагогічної майстерності, прагнення до самовдосконалення, участь у наукових конференціях, проведення громадських заходів, ставлення до роботи, заслуги в минулому, результативність використання окремих методів навчання тощо [58].

На жаль у сучасних ЗВО України не існує єдиної технології і методики оцінювання якості та ефективності роботи викладача. Передбачаємо, що такі критерії мають включати і фахові, і соціальні та ін.. складові. Для прикладу, під час оголошення конкурсів на заміщення вакантних посад, атестації, відборі кандидатів на традиційно передбачено складання Атестаційної справи, з відповідними висновком про роботу викладача, короткі опис та оцінку освітньої, методичної, наукової, виховної роботи викладача, участь у наукових конференціях, кількість наукових публікацій (монографій, статей, посібників тощо), рівень проходження підвищення кваліфікації. Дописувачами такого мотивованого висновку є члени кафедри, на якій працює співробітник, вивчення його внеску в перелічені вище види робіт та відвідування низки його лекційних і практичних занять із подальшим аналізом та оцінкою професійної майстерності. Подані матеріали розглядаються на засіданні кафедри і після публічного звіту викладача формуються у вище названий документ, який подається на затвердження відповідною Радою факультету або університету.

Отже, експертами оцінки науково-педагогічної роботи викладача є завідувач, викладачі кафедри. Інший статус і рівень має рейтингове оцінювання викладацької діяльності роботи. Чому сприятиме рейтинг викладача. По-перше, дозволить вступника отримати правильну інформацію про університет. По-друге, сприятиме формуванню певного іміджевого статусу викладача. По-третє, стимулює до самоорганізації і мотивує викладача.

На рейтинг викладача мають вплив кількість виконаних навчальних годин; при оцінюванні методичної і наукової роботи домінуючу роль відіграє кількість опублікованих методичних рекомендацій та їх обсяг (у друкованих аркушах), кількість статей, монографій, доповідей на наукових конференціях; результативність виховної роботи оцінюється за кількістю проведених виховних заходів (конкурсів, турнірів, екскурсій, бесід зі студентами тощо). Однак, лекційна майстерність викладача, його вміння застосовувати передові дидактичні технології, педагогічну техніку, власні методики навчання не беруться до уваги. У багатьох закладах вищої освіти України при проведенні рейтингу викладачів урахується інноваційні впровадження, участь у міжнародних проектах, власний творчий і інноваційний досвід викладання, проведення тренінгу для співробітників, участь у наукових міжнародних проектах, участь в організації заходів інноваційного спрямування чи підготовці наповнення сторінки порталу

структурного підрозділу університету, впровадження викладачем науково-технологічного процесу у виробництво, внесок викладача до матеріально технічної бази: участь у створенні й переобладнанні лабораторій та аудиторій, відповідальність за їх стан, виконавчу і трудову дисципліну викладача, а також передбачають зниження зменшення рейтингу викладача при невиконанні розпоряджень, несвоєчасному виконанні наказів, порушенні трудового законодавства.

6.4. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів

Ключовими показниками, зазначає Н. Морзе, на основі яких формують рейтинги університетів відповідно до світових рейтингів: Шанхайського рейтингу, QS (Quacquarelli Symonds), Times Higher Education World University Rankings, RatER (РейтОП – рейтинг освітніх ресурсів), Global University Rankings, THE GUARDIAN UNIVERSITY GUIDE, ROUND UNIVERSITY RANKING, U-MULTIRANK, Webometrics та вітчизняних (Компас, За показниками Scopus, Топ-200 Україна, Консолідований рейтинг ЗВО), є науководослідницькі – високий рівень цитування, публікації і вагомні дослідження; академічні – освітні програми, репутація, випускники, якість викладацького складу, забезпечення освітніми ресурсами, вільний доступ до ресурсів, іноземні студенти та партнери, міжнародне співробітництво, мобільність, кількість викладачів на одного студента; комерційна діяльність – наявність патентів, вартість дослідницьких активів, дохід від досліджень, обсяги фінансування досліджень, розмір бюджету, дохід на одного працівника та репутація закладу – дослідницька репутація за високим рівнем цитування, оцінка рецензій, обсяги трафіку, представленість в мережі, зовнішні посилання, ранг веб-сторінок, кількість іноземних професорів, членство в міжнародних спілках, студентська оцінка, академічна репутація вченими, оцінка викладачів студентами, кількість визнаних випускників, сприйняття роботодавцями. Більшість показників рейтингів можна легко вимірювати, але для цього вони мають бути відкритими і доступними. Університетам необхідно подавати інформацію про власну діяльність в Інтернеті, мати освітні ресурси, контент та ін. Тобто мати та створювати інформаційне електронне середовище, в якому буде відображатися діяльність та забезпечена можливість ефективно співпрацювати та комунікувати всім учасникам освітнього процесу [46].

Зважаючи на те, що найпоширенішим виміром результатів наукової роботи викладача університету є опубліковані публікації у визнаних міжнародних та вітчизняних виданнях та їх цитування, необхідно підвищувати рейтингові показники, акцентувати увагу викладачів та кафедр на виконанні Корпоративного стандарту наукової діяльності, запровадженого в університеті. Такий аналіз також можна здійснити за допомогою системи «Е-портфоліо» у розрізі виконання показників публікаційної активності, наукового зростання, наукового визнання та вкладу в розвиток студентської науки.

Н. Морзе стверджує, що відповідно до результатів рейтингів університету для підвищення якості освітньої діяльності, відповідно до Міжнародних стандартів якості ЮНЕСКО, потрібно активізувати роботу за такими напрямками :

- науково-дослідницьким (активність написання публікацій – у періодичних виданнях, виданнях, включених до наукометричних баз Scopus / Web of Science; наукове

визнання – кількість цитованих публікацій у Google Академії);

- професійною (підвищення кваліфікації);
- викладацькою (студентоцентроване навчання, оцінювання, використання змішаного навчання, підготовка переможців міжнародних конкурсів, оцінювання студентами) [46].

Аналіз стандартів педагогічних працівників дав змогу виявити трудові функції: асистента, викладача, старшого викладача:

- викладання навчальних предметів, дисциплін, курсів, чи окремих видів навчальних занять;
- участь в організації науково-дослідницької, навчальної, професійної, проектної та ін. діяльності (навчаються під керівництвом фахівця вищої кваліфікації).
- розробка під керівництвом фахівця вищої кваліфікації навчально-методичного забезпечення реалізації навчальних курсів, предметів, дисциплін (модулів), окремих видів занять;
- створення педагогічних умов для розвитку груп (курсів), які навчаються за програмами вищої освіти;
- проведення профорієнтаційних заходів [57].

Проте здійснювати професійну діяльність асистент, викладач і старший викладач, зазначає Ю. Скиба, можуть тільки на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Для доцентів у професійних стандартах передбачені трудові функції:

- викладання навчальних курсів, предметів, дисциплін згідно освітніх програм бакалаврату, магістратури;
- професійна підтримка колег, що беруть участь у реалізації своїх підшефних навчальних предметів, організації навчально-професійної, дослідницької, проектної та іншої діяльності (навчаються за програмами вищої освіти);
- керівництво різними видами (науково-дослідницької, проектної та ін.) діяльності;
- розробка науково-методичного забезпечення для дисциплін, курсів, модулів;
- створення педагогічних умов для розвитку групи (курсу) (навчаються за програмами вищої освіти).
- проведення профорієнтаційних заходів зі школярами та їхніми батьками [61].

Доцент здійснює викладацьку діяльність рівнях бакалавра, і магістра. Він професійно підтримує асистента, викладача та старшого викладача з навчальних дисциплін або модулів, які сам викладає.

Професор має виконувати такі трудові функції відповідно до професійних стандартів:

- викладання навчальних предметів, курсів за програмами підготовки кадрів вищої кваліфікації;
- керівництво групою фахівців, що беруть участь у реалізації освітніх програм вищої освіти;
- керівництво підготовкою аспірантів за індивідуальним навчальним планом;
- розробка науково-методичного забезпечення для реалізації програм підготовки кадрів вищої кваліфікації для осіб, які мають або отримують відповідну кваліфікацію;

- створення педагогічних умов для розвитку груп (курсів), що навчаються за програмами другої вищої освіти;
- проведення профорієнтаційних заходів зі школярами та їхніми батьками.

Питання для самостійної роботи

1. Світові рейтинги університетів: загальні тенденції та відмінності.
2. Принципи побудови рейтингів.
3. Критерії трьох міжнародних глобальних рейтингів: The Times Higher Education World University Rankings (THE) (Всесвітній рейтинг університетів); Academic Ranking of World Universities (ARWU) (Академічний рейтинг університетів світу); Ouacquarelli Symonds World University Rankings (OS) (Рейтинг кращих університетів світу).

Питання для обговорення

1. Професійна діяльність науково-педагогічних кадрів.
2. Результати рейтингу університету та їх роль у підвищенні якості освітньої діяльності.
3. Університети Західної України в рейтингах за 2018, 2019 рік.
4. Орієнтальна характеристика якості освітніх послуг в університетах тСША, України та Європи

Питання для самоконтролю

1. Академічний рейтинг світових університетів (Шанхайський рейтинг).
2. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання якості вищої освіти в контексті світових рейтингів закладів вищої освіти.
3. Аналіз сучасних рейтингів вітчизняних закладів вищої освіти
4. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Курбатов С. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів. Суми: Університетська книга, 2014. 262 с.

Курбатов С. Університетські рейтинги як альтернативний механізм освітніх вимірювань. *Рідна школа*. 2017. № 1–2. С. 3–6.

Морзе Н., Буйницька О. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2017. № 19. С. 34–44.

Пшенична Л. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 1. С. 368–378.

Додаткова:

Профессиональный стандарт преподавателя: проект. URL: http://www.tsuab.ru/upload/files/additional/ProfSt_file_553_2239_8400.pdf (дата звернення: 25.02.2019).

Сушенцева Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих

робітників у професійнотехнічних навчальних закладах: теорія і практика / за ред. Н. Ничкало. Кривий Ріг: Вид. дім, 2011. 439 с.

QS World University Rankings. URL: <http://www.topuniversities.com/qs-worlduniversity-rankings> (дата звернення: 26.03.2019).

QS World University Rankings 2016–2017. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-universityrankings/2016> (дата звернення: 26.03.2019).

U-Multirank. URL: <http://www.umultirank.org/> (дата звернення: 26.03.2019).

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

1. Модернізація вищої освіти України у контексті Болонського процесу.
2. Тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європи.
3. Європейський вимір розвитку вітчизняної вищої освіти.
4. Роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами.
5. Перспективні напрями в розвитку вищої європейської освіти
6. Рейтингова система оцінювання знань студентів.
7. Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти.
8. Інтернаціоналізація вищої освіти України у контексті входження її до європейського освітнього простору.
9. Інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти в Україні.
10. Перспективи інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному вимірі.
11. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України.
12. Світові моделі управління вищою освітою в контексті забезпечення автономії закладу вищої освіти.
13. Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу.
14. Європейська освітня політика щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.
15. Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці.
16. Модернізація у сфері вищої освіти як реакція на потреби ринку праці.
17. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою.
18. Сертифікація у системі освіти як інструмент взаємодії вищої освіти із ринком праці.
19. Формування рейтингової вагомості закладів вищої освіти.
20. Міжнародні університетські рейтинги – феномен ХХІ ст.
21. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти.
22. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів.
23. Студент як суб'єкт виховання.
24. Модернізація змісту освіти у закладі вищої освіти.
25. Педагогічна етика викладача вищої школи.
26. Проблеми підручника для вищої школи.
27. Педагогічна майстерність викладача вищої школи.
28. Вимоги до сучасного випускника вищої школи як молодого фахівця.
29. Характеристика основних стилів педагогічного спілкування у вищій школі.
30. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти.
31. Характеристика зарубіжної системи вищої освіти.
32. Особливості ступеневого характеру вищої освіти України.
33. Роль науково-дослідної роботи у підготовці майбутніх фахівців.
34. Шляхи гуманізації і демократизації вищої освіти.
35. Підготовка спеціалістів вищої кваліфікації у зарубіжних країнах.
36. Керівництво підготовкою студентами магістерських робіт.
37. Роль педагогічної практики у педагогічному університеті.
38. Види контролю в оцінюванні самостійної роботи студентів.
39. Велика Хартія університетів як складова Болонського процесу.
40. Компетентнісний підхід, його сутність та шляхи реалізації.
41. Принципи формування змісту кваліфікацій і структур ступенів.

42. Закон України “Про вищу освіту” у Болонському процесі.
43. Взаємовизнання дипломів як чинник інтеграції освіти. Європейський зразок додатка до диплома.
44. Роль автономії та самостійності закладу вищої освіти.
45. Тенденції стандартизації змісту освіти та якості знань у освітніх системах розвинених країн і в Україні.
46. Технологізація освіти як шлях підвищення її ефективності.
47. Культурний аспект впливу глобалізації на розвиток освіти.
48. Гуманізація навчального процесу як шлях підвищення його ефективності.
49. Еволюція та початок розвитку Болонського процесу.
50. Складові Болонського процесу та його основні завдання.
51. Основні засади та принципи формування зони європейської вищої освіти.
52. Роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами.
53. Тенденції розвитку системи вищої освіти в європейських країнах (за вибором).

54. Принципи формування системи вищої освіти у європейських країнах.
55. Принципи формування змісту кваліфікацій і структур ступенів.
56. Компетентнісний підхід, його сутність та шляхи реалізації.
57. Технологія проектування інноваційного навчального середовища у системі професійної підготовки фахівців у європейських країнах.
58. Велика Хартія університетів як складова Болонського процесу.
59. Особливості здійснення самостійної роботи як важливої форми організації навчального процесу в університетах України та Європи.
60. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в Україні.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ

1. Визначити та обґрунтувати мету і завдання вищої освіти в Україні.
2. Обґрунтувати потребу реформування сучасної вітчизняної вищої освіти.
3. Охарактеризувати структуру вищої освіти в сучасній Україні.
4. Обґрунтувати необхідність реформування вищої освіти в посткомуністичних державах Європи.
5. Визначити та узагальнити шляхи реформування вищої освіти в Україні.
6. Обґрунтувати роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами.
7. Визначити тенденції розвитку системи вищої освіти у європейських країнах.
8. Обґрунтувати принципи формування системи вищої освіти у європейських країнах.
9. Охарактеризувати базові моделі управління вищою освітою.
10. Охарактеризувати світові моделі управління вищою освітою.
11. Визначити сутність освітньої політики щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.
12. Розкрити сутність наукової роботи студентів у системі їхньої професійної підготовки.
13. Обґрунтувати необхідність вивчення філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми та його методи (конспектування, реферування, анотування, цитування тощо).
14. Формування рейтингової вагомості закладів вищої освіти.
15. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів.
16. Міжнародні університетські рейтинги та місце українських вишів у них.
17. Значущість вищої освіти на ринку праці.
18. Модернізація освітнього процесу і ринок праці.
19. Зміст професійної підготовки фахівців в університетах до реальних потреб ринку праці.
20. Вища освіта та конкуренція на внутрішньому та міжнародному ринках праці.
21. Підготовка викладачів університетів і потреби ринку праці.
22. Професійна кар'єра магістрів педагогічної освіти в Україні.
23. Взаємозв'язок системи вищої освіти та ринку праці.
24. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою.
25. Професіограма викладача педагогічного університету.
26. Особистісні якості викладача закладу вищої освіти.
27. Індивідуальний стиль діяльності викладача: виклики сьогодення.
28. Функції викладача університету.
29. Напрями педагогічної діяльності викладача.
30. Компоненти педагогічної майстерності викладача.
31. Психолого-педагогічні вимоги до педагогічного такту викладача.
32. Умови ефективного педагогічного спілкування.
33. Розкрити сутність принципів формування змісту кваліфікацій і структур ступенів.
34. З'ясувати сутність компетентнісного підходу та визначити шляхи його реалізації.
35. З'ясувати сутність суб'єкт-суб'єктних стосунків педагогів і студентів.
36. Розкрити поняття змісту підготовки викладача у закладах вищої освіти.

37. Розкрити сутність технології проектування інноваційного навчального середовища у системі професійної підготовки фахівців у європейських країнах.
38. Розкрити сутність взаємовизнання дипломів як чинника інтеграції освіти. Умови прийому, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення студентів на навчання у вищому навчальному закладі.
39. Охарактеризувати авторитарну та демократичну структуру навчального процесу у вищій школі.
40. Розкрити основи університетського навчального процесу.
41. Розкрити поняття змісту освіти у вищій школі та шляхи його реалізації.
42. Охарактеризувати документи, в яких відображається зміст вищої освіти, навчальний план, навчальні програми, підручники, посібники, їхню структуру.
28. Обґрунтувати роль інформації у змісті вищої освіти та необхідність збалансованості навчання, розвитку і виховання.
43. Дати характеристику євроінтеграції України як передумови створення нового освітнього простору.
44. Визначити сутність Болонського процесу як засобу інтеграції і демократизації вищої освіти країн Європи.
45. Дати оцінку принципів, шляхів і засобів адаптації української системи освіти до європейської.
46. Визначити специфіку адаптації вищої освіти України до вимог Болонського процесу. Велика Хартія університетів як складова Болонського процесу
47. Дати характеристику денної (очної), вечірньої та заочної форм навчання у вищих навчальних закладах.
48. Дати характеристику дистанційної форм навчання та екстернату у вищих навчальних закладах.
49. Дати оцінку лекції як провідній формі організації навчання та основному виду навчальних занять. Проаналізувати вимоги до лекції.
50. Визначити основні функції сучасної університетської лекції. Узагальнити види вузівських лекцій.
51. Дати характеристику дидактичних принципів відбору і викладу навчального матеріалу лекції.
52. Дати характеристику практичних навчальних занять як важливих форм організації навчального процесу у закладах вищої освіти.
53. Дати характеристику семінарських занять як важливих форм організації навчального процесу у закладах вищої освіти.
54. Дати характеристику лабораторних занять як важливих форм організації навчального процесу у закладах вищої освіти.
55. Дати характеристику індивідуальних занять як важливих видів навчальних занять та форм організації навчального процесу у закладах вищої освіти.
56. Обґрунтувати сутність консультації як форми організації навчальної діяльності студентів.
57. Визначити особливості здійснення самостійної роботи як важливої форми організації навчального процесу в університетах України та Європи.
58. Дати оцінку самостійної роботи студентів. Проаналізувати види самостійної роботи студентів.
59. З'ясувати умови ефективності самостійної роботи студентів.
60. Обґрунтувати сутність кредитно-модульної системи організації навчального процесу як засобу підвищення якості вищої освіти фахівців/

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автономія закладу вищої освіти – самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених Законом України.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених Законом України “Про освіту”, цим Законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень;

Академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами;

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом;

Акредитація – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання;

Аналіз – 1) метод наукового дослідження предметів, явищ та ін. шляхом розкладу, розчленування їх у думці на складові; 2) сукупність дослідницьких дій і прийомів для виявлення внутрішньої сутності процесів і явищ; 3) результат наукового дослідження.

Атестація – процедура перевірки можливостей фізичної особи виконувати роботи з відповідних спеціалізацій. А. є основною формою державного контролю за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування, типу та форм власності.

Базова освіта – суспільно необхідний рівень загальноосвітньої підготовки, який передбачає всебічний розвиток і цілісно-етичну орієнтацію особистості, формування загальнокультурної основи її освіти, громадянського та професійного становлення.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста визначається закладом вищої освіти.

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні й спеціальні уміння

Варіативний компонент в освіті – навчальні програми, що обираються в межах освітньої програми навчально-виховного закладу.

Виховна система – умовно об’єднаний комплекс виховних цілей, людей, що

реалізують її в процесі цілеспрямованої діяльності, відносин між її учасниками в освітньому середовищі.

Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації. Розрізняють неповну, базову та повну В.о.

Відкрита освіта – система навчання, доступна людині, без аналізу її початкового рівня знань, відкрита освіта використовує технології і методики дистанційного навчання і забезпечує навчання в темпі, зручному для кожного.

Глобалізація освіти – фундаментальна тенденція, яка відображає формування єдиного соціального, інформаційного й освітнього простору в міжконтинентальних масштабах.

Гуманітаризація освіти – одна з основних тенденцій розвитку освіти в сучасному світі. Відображає зростання ролі і значення людських відносин, взаємного прийняття учасників навчального процесу для успішності освіти в цілому.

Демократизація педагогічного процесу – впровадження в педагогічну систему принципів демократії, надання свободи творчості педагогу й більших можливостей вихованцям.

Державний стандарт освіти – сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього (кваліфікаційного) рівня.

Дистанційне навчання – інтерактивна взаємодія між викладачем, учнем та інтерактивним джерелом інформаційного ресурсу, що відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, методи, засоби навчання)

Диференціація освіти – процес у сучасній освіті, що забезпечує різноманітність форм навчання для максимального врахування індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів тих, хто навчається.

Діалогічне навчання – розмова, бесіда між двома особами, яка має на меті пізнання сутності предмета чи явища в процесі обміну думками суб'єктів спілкування.

Додаток до диплома – документ про освіту, що видається володарю диплома з метою надання додаткової розширеної інформації про вищий навчальний заклад, який надає кваліфікацію, про рівень кваліфікації, про зміст і обсяг освіти, особливості навчання і форми підсумкового контролю та його академічні й професійні права.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді

Екстерн – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу, має відповідний освітній, освітньо-кваліфікаційний рівень і навчається за екстернатною формою навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.

Екстернатна форма навчання – форма навчання, що передбачає самостійне вивчення навчальних дисциплін, складання у вищому навчальному закладі заліків, іспитів

та проходження інших форм підсумкового контролю, передбачених навчальним планом.

Європаспорт (створений за ініціативою Ради Європи) – це розповсюджений у всій Європі двомовний документ, що затверджує періоди навчання за межами рідної країни та мобілізує освіту по всій Європі. Він містить інформацію про зміст та якість здобутих кваліфікацій та дані про міжнародний досвід, навички та необхідні знання. Навчання за Європаспортом затверджує не тільки етапи професійного навчання, а також практичні навчальні періоди у галузі вищої освіти.

Заклад вищої освіти – окремих вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Заліковий кредит – це одиниця виміру навчального навантаження необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів.

Засновник закладу вищої освіти – органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти. Права засновника, передбачені цим Законом, набуваються також на підставах, передбачених цивільним законодавством;

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації;

Змістовий модуль – це система навчальних елементів, що поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

Індивідуалізація – процес і результат поєднання індивідуальних вимог, ціннісно-нормативних розпоряджень, очікувань певних дій, вияву особистісних і ділових якостей, необхідних для ефективного виконання суспільної ролі, зі специфікою потреб, властивостей і стилю діяльності індивідів, тобто персоніфікованою формою реалізації соціальних функцій.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – цілісна система операцій, що забезпечує ефективну взаємодію вчителя з вихованцем, визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога (ритмом діяльності, спілкування тощо).

Інновативність – емоційно-оцінне ставлення до нововведень, відмінність у сприятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду.

Інноваційна культура педагога – система освоєних особистістю педагогічних засобів, що забезпечують інноваційний спосіб діяльності, системоутворюючим елементом якої є цінності інноваційного плану.

Інноваційне навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, яка ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційні ідеї – засновані на новому знанні про процеси людського розвитку ідеї, які пропонують невикористовувані раніше теоретичні підходи до розв'язання педагогічних проблем, конкретні практичні технології отримання високих результатів.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Інновація освіти – цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації цілей або каналів навчання; впровадження нових технологій у систему навчання.

Інновація педагогічна – процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв’язання тих педагогічних проблем, які досі розв’язувались по-іншому.

Інтеграція – процес і результат взаємодії елементів, що супроводжуються відновленням, встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв’язків між ними на основі певної обумовленості і як результат – формування нового інтегрованого об’єкта (системи) з якісно новими властивостями.

Інтерактивне навчання – спеціальна форма організація пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, на яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Інтерактивний діалог – взаємодія користувача з програмою (програмно-апаратною) системою, що характеризується реалізацією розвинених засобів ведення діалогу (наприклад, можливість ставити питання в довільній формі, з використанням “ключового” слова, у формі з обмеженим набором символів тощо); при цьому забезпечується можливість вибору варіантів змісту навчального матеріалу, режим роботи з ним.

Інформатизація освіти – одна з глобальних тенденцій розвитку освіти, пов’язана з розширенням застосування комп’ютерів, інформаційних мереж і технологій в освітній практиці.

Кваліфікаційна атестація – завершальний етап відкритого професійно-технічного навчання. К.а. проводиться державною кваліфікаційною комісією з метою визначення рівня кваліфікації, компетентності та підготовки випускників до самостійної роботи з обраної професії. К.а. передбачає виконання слухачем пробної кваліфікаційної роботи та кваліфікаційний іспит.

Кваліфікаційна характеристика – основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь фахівця, необхідні для успішного виконання професійних обов’язків.

Кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту; рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи ін. атестаційними категоріями.

Кваліфікація з вищої освіти – будь-яке звання, диплом або ін. свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти.

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти;

Кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі - кредит ЄКТС) - одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС;

Кредитна система – це систематичний спосіб описання освітньої програми з доданням кредитів до її компонентів. Опис кредитів у системах вищої освіти може базуватися на різних параметрах, таких як обсяг роботи, результати навчання та контактні години.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу (далі – КМСОНП) – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Ліцензування – процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності;

Магістр – освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Міністерство освіти і науки України – центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого входить реалізація державної політики в сфері освіти та науки, координація освітньої діяльності, догляд за дітьми шкільного віку, дошкільна, шкільна та університетська освіта, навчання дорослих, дослідження.

Метод проектів – організація навчання, за якою учні набувають знань, умінь і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів. В її основі лежить розвиток пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного і творчого мислення, уміння бачити, сформулювати і вирішити проблему.

Модуль – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу.

Модульні нововведення – комплекс часткових взаємозв'язаних нововведень стосовно певної групи предметів, вікової групи дітей тощо.

Моніторинг в освіті – постійне відстежування певного процесу в освіті з метою його вивчення. Його елементами є форми поточної, проміжної і підсумкової атестацій, складання графіків і звітів, проведення педагогічних рад, консиліумів.

Навчальний план – нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Неперервна освіта – набуття особою знань, умінь і навичок впродовж життя для інтелектуального, культурного і духовного розвитку особистості.

Неформальна освіта – здобуття знань, умінь і навичок для задоволення освітніх особистісних потреб, не регламентоване місцем здобуття, терміном та формою навчання, заходами державної атестації.

Новаторство – вищий ступінь педагогічної професійної майстерності, винахідництво нового в педагогічній практиці.

Нові інформаційні технології – сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передавання інформації за допомогою комп'ютерів

і комп'ютерних комунікацій.

Освіта – процес і результат засвоєння систематичних знань, умінь та навичок; необхідна умова підготовки людини до життя й праці. О. становить основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

Освітні послуги – діяльність фізичних та юридичних осіб у сфері формальної та неформальної освіти, яка спрямована на задоволення потреб людини в надбанні нею нових знань і розвитку індивідуальних здібностей.

Освітні рівні – характеристика освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей освіти, достатніх для здобуття знань та вмінь. В Україні встановлено такі О. р.: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; неповна вища освіта; базова вища освіта; повна вища освіта.

Освітня діяльність – діяльність закладів вищої освіти, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб;

Освітня потреба – усвідомлена особою необхідність набуття певних знань і умінь, які раніше були відсутні або втрачені;

Освітня програма (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти;

Освітня технологія – технологія, що відображає загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору. Призначена для прогнозування розвитку освіти, її конкретного проектування і планування, передбачення результатів, визначення відповідних освітніх стандартів.

Освітня характеристика – основні вимоги до якостей і знань особи, яка здобула певний освітній рівень.

Освітньо-інформаційна діяльність – це діяльність, спрямована на оперативне задоволення потреб особи в отриманні інформації про досягнення в різних галузях знань, яка сприяє підвищенню її освітнього рівня.

Педагогіка співробітництва – новаторський напрям у педагогіці, що розглядає дитину як активного суб'єкта спільної з педагогом діяльності, заснованої на демократичних і творчих засадах; спільна діяльність учителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні й гуманізмі, на єдності їхніх інтересів і прагнень, метою якої є особистісний розвиток школярів у процесі навчання й виховання.

Педагогічна інтуїція – специфічна здатність учителя передбачати нахили, поведінку, вчинки дитини за певних умов у відповідному середовищі.

Педагогічна технологія – своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, ніж традиційні методики.

Педагогічні здібності – сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення.

Проблемні методи навчання – методи засвоєння нових знань, у яких кожен учасник навчального процесу бере участь у виробленні певного змісту (розв'язання

проблеми), що обумовлює високу мотивацію всіх учасників навчально-виховного процесу.

Професійна придатність – відповідність індивідуальних рис, структури психічних і психофізіологічних особливостей людини вимогам, які висуває певна професія до рівня їхнього розвитку і які необхідні для досягнення суспільно прийнятної ефективності у певній професії.

Професіонал – працівник, який має високий рівень теоретичної підготовки і сформованості системи узагальнених умінь та навичок для роботи за обраною професією. Критерієм підготовленості П. є його здатність виконувати роботу (професійну діяльність) різної складності відповідно до прийнятих норм.

Психологічний бар'єр – психічний стан, який виявляється у неадекватній пасивності особистості, що перешкоджає виконанню певної дії.

Система вищої освіти – вищі навчальні заклади всіх форм власності; ін. юрид. особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти; органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

Спеціалізація – складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти;

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти і наукової установи.

Тест – вимірювальна процедура, що включає інструкцію і набір завдань, пройшла широку апробацію та стандартизацію.

Формальна освіта – освіта, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації в навчальних закладах та установах освіти згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і терміном навчання, заходами державної атестації, що підтверджується отриманням відповідних документів про освіту.

Якість вищої освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/895/> (дата звернення: 11.02.2019).
2. Аналіз зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти на основі культурно-гуманітарних стратегій / за заг. ред. Степаненко І. В. *Вища освіта України* № 3, додаток 2. Київ, 2015. С. 154–280.
3. Андронік О. Аспекти взаємозв'язку системи вищої освіти та ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(2). С. 59–62.
4. Антонюк В. Сучасні трансформації в сфері вищої і професійної освіти як реакція на потреби ринку праці. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 3–7.
5. Артемов В. Теоретичні та методичні основи формування деонтологічної компетентності фахівців із організації захисту інформації з обмеженим доступом. Дис. д-ра пед. наук. Київ, 2015.
6. Бабін І., Ликова В. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasnitendenciji-rozvitkuuniversitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogoprostoru-vishhoji-osviti-na-period-do2020-r-.html> (дата звернення: 17.05.2018).
7. Балабанов К. Національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2017. Вип. 20. С. 172–179.
8. Беляков С. Зарубежный опыт совершенствования управления образованием: основные модели. *Университетское управление*. 2009. № 1. С. 45–63.
9. Белялов Т. Розробка та впровадження інновацій в системі вищої освіти: проблеми, особливості, перспективи. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2017. № 8. С. 55–60.
10. Болонський процес у фактах і документах / Упоряд. М. Степко, Я. Болюбаш та ін. Київ – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. 52 с.
11. Бріт О. Вимоги сучасного ринку праці до фахівців з вищою освітою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 6. С. 39–42.
12. Вавренюк С. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_14 (дата звернення: 16.05.2019).
13. Валенкевич Л., Фінкільштейн О. Аналіз сучасних рейтингів вищих навчальних закладів як інструменту оцінки якості вищої освіти. *Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку*. 42. № 3. 2013. С. 36–42.
14. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібн. / за ред. В. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.
15. Візія української системи освіти 2030. URL: <http://vnz.org.ua/statti/10962-vizija-ukrayinskogo-universytetu-u-2030-rotsi-infografika> (дата звернення: 24.06.2019)
16. Гаращук О., Куценко В. Інтернаціоналізація вищої освіти України – шлях до її входження в єдиний європейський освітній простір і підвищення якості освіти. *Економіка і регіон*. 2016. № 6. С. 5–11.
17. Гольда А. Роль мотивації у підвищенні ефективності використання трудового потенціалу. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць / наук. ред. І. Бондар*. 2004. № 11 (42). С. 76–79.
18. Григорьева Н., Швец Н. Модель подготовки специалистов в условиях дуального обучения. *Современные проблемы науки и образования*. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=25763> (дата звернення: 07.04.2019).

19. Грищенко І. Професійна освіта в системі економічних досліджень. Київ: Грамота, 2014. 384 с.
20. Дебич М. Інтернаціоналізація вищої освіти в глобалізованому світі: тенденції та виклики. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 6. С. 31–40.
21. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління. Київ: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2006. 378 с.
22. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / за ред. В. Андрущенка. Київ: Педагогічна преса, 2006. 208 с.
23. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч.-метод. посібн. / за заг. ред. Є. Качана. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.
24. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні / за ред. І. Грищенка. Хмельницький: ХНУ, 2010. 478 с.
25. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. В. Лугового. Київ: Педагогічна преса, 2009. 384 с.
26. Єременко І. Інтернаціоналізація забезпечення якості вищої освіти в Україні: історія і сучасність. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4. С. 43–55.
27. Закон України “Про вищу освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150529> (дата звернення: 04.04.2019).
28. Закон України “Про освіту”. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 04.04.2019).
29. Захарін С., Мартинюк В., Тур О. Аналітичне оцінювання організаційно-економічних та фінансових умов розвитку системи вищої освіти України. *Економічний вісник університету*. 2013. № 20/2. С. 157–165.
30. Захарін С. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України / за ред. Л. Федулової. Київ: НАН України, Ін-т екон. прогноз., 2011. С. 245–302.
31. Кайдалова А., Посилкіна О. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання якості вищої освіти в контексті світових рейтингів вищих навчальних закладів. *Фармацевтичний часопис: журнал. Тернопільський державний медичний університет ім. І. Горбачевського*. Тернопіль, 2015. № 3. С. 76–81.
32. Каленюк І. До питання про освітній потенціал країни. *Економіка України*. 2001. № 11. С. 70–77.
33. Каленюк І. Економіка освіти. Київ: Знання України, 2003. 316 с.
34. Карпенко О., Федорович А. Основи педагогічної майстерності: навч. посібн. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2013. 158 с.
35. Карпенко О., Чепіль М. Індивідуальність педагога та перспективи впровадження педагогічних технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Ужгород: Вид-во ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2013. Вип. 26. С. 228–230.
36. Карпенко О., Чепіль М., Терлецька Л. Вища школа та Болонський процес: навч. посібник для студентів ВНЗ. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2013. 196 с.
37. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 06.03.2019).
38. Костецька М. Чинники та передумови розвитку вищої європейської освіти: проблеми і перспективи. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 48–52.

39. Куліков Г. Вплив сучасної фінансово-економічної кризи на заробітну плату. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 1 (15). С. 86–95.
40. Кулініч О., Федоренко Н. Теоретичні аспекти формування рейтингової вагомості закладів вищої освіти. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2019. Т. 25. № 1. С. 84–93.
41. Курбатов С. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів. Суми: Університетська книга, 2014. 262 с.
42. Курбатов С. Університетські рейтинги як альтернативний механізм освітніх вимірювань. *Рідна школа*. 2017. № 1–2. С. 3–6.
43. Левчишена О. Регуляторна політика держави в галузі вищої освіти. *Освіта і управління*. 2009. Т. 12. № 1. С. 90–97.
44. Локшина О. Становлення «компетентнісної» ідеї в європейській освіті. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару*. Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 19–33.
45. Максименко О. Сертифікація у системі освіти як інструмент взаємодії вищої освіти із ринком праці. *Маркетинг в Україні*. 2015. № 6. С. 68–69.
46. Морзе Н., Буйницька О. Система рейтингових показників оцінювання діяльності викладачів сучасних університетів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2017. № 19. С. 34–44.
47. Набока О. Професійно-орієнтовані технології навчання у фаховій підготовці майбутніх економістів: теорія та методика застосування. Слов'янськ, 2012.
48. Національна доктрина розвитку освіти. *Освіта*. 2002. № 23. С. 2–4.
49. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 26.03.2019).
50. Ніколаєнко С. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Київ: Знання, 2005. 319 с.
51. Ортинський В. Педагогіка вищої школи: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
52. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / за ред. В.Кременя. Київ; Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. 147 с.
53. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2019).
54. Педагогічна майстерність: підручник / І. Зязюн, Л. Крамущенко І. Кривонос та ін.; за ред. І. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. С. 25–29.
55. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій. *Стратегічна панорама*. 2014. № 3. С. 165–168.
56. Проект Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. URL: <http://naqa.gov.ua/2019/06/04/проект-положення-про-акредитацію-осв/> (дата звернення: 16.03.2019).
57. Професіональний стандарт преподавателя: проект. URL: http://www.tsuab.ru/upload/files/additional/ProfSt_file_553_2239_8400.pdf (дата звернення: 25.02.2019).
58. Пшенична Л. Рейтинг викладача як індикатор якості освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 1. С. 368–378.

59. Регейло І. Фундаментальні цінності європейського простору вищої освіти (2010–2018 рр.): пріоритетні орієнтири діяльності науково-педагогічних працівників. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2018. Вип. 4. С. 7–17
60. Сисоєва С., Батечко Н. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку. Київ: ВД ЕКМО, 2011. 341 с.
61. Скиба Ю. Досвід розроблення професійних стандартів і профілів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в країнах близького зарубіжжя. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 12–18.
62. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посібн. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.
63. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. С. 17–25.
64. Стешенко В., Стешенко Б. Фактори визначення педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 8(1). С. 27–36.
65. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/43883/> (дата звернення: 05.03.2019).
66. Супрун Д. Вища освіта в Україні: інтернаціоналізація, реформи, нововведення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2017. Вип. 34. С. 171–178.
67. Сушенцева Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійнотехнічних навчальних закладах: теорія і практика / за ред. Н. Ничкало. Кривий Ріг: Вид. дім, 2011. 439 с.
68. Фаст О. Європейська освітня політика щодо управління якістю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2018. № 1. С. 16–21.
69. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.
70. Чепіль М. Педагоги творять майбутнє: нарис про кафедру загальної педагогіки та дошкільної освіти. Дрогобич: Вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2014. 284 с.
71. Чепіль М. Технології та інновації у вимірах педагогічної рефлексії. Формування цінностей особистості: теорія і практика: монографія / за заг. ред. Марії Чепіль. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2016. С. 84–107.
72. Чирва А. Виклики та перспективи інтернаціоналізації вищої освіти у глобальному контексті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 1. С. 117–126.
73. Чмутова І., Андрійченко Ж. Аналіз світових моделей управління вищою освітою у контексті забезпечення автономії ВНЗ. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2017. № 4. С. 14–23.
74. Шеломовська О. Моделі державного управління вищою освітою в країнах Європейського Союзу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 1. С. 461–470.
75. ЮНЕСКО: Недостатки образования способствуют кризису. URL: <https://www.dw.com/ru/юнесконедостаткиобразования-способствуют-кризису/a-16307327> (дата звернення: 06.04.2019).
76. Яковчук О. Функціонування моделей дуальної форми здобуття освіти як ефективний спосіб підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти України. *Молодий вчений*. 2019. № 4(1). С. 86–90.

77. Conclusions and Recommendations from the Bologna Seminar on “Doctoral Programmes for the European Knowledge Society” (Salzburg, 3–5 February 2005). Salzburg, 2005. URL: <http://orpheusmed.org/images/stories/documents/Salzburg%20Conclusions.pdf> (дата звернення: 06.04.2019).

78. Dobbins M. Knill C., Vögtle E. An analytical framework for the cross-country comparison of higher education governance. *Higher Education*. 2011. Vol. 62. № 5. Pp. 665–683.

79. Eldik K. Challenges in the internationalization of Higher education. URL: http://heic.info/assets/templates/heic2011/papers/13-Kamal_Eldik.pdf (дата звернення: 06.04.2019).

80. European University Association. Salzburg II Recommendations. European Universities’ Achievements since 2005 in Implementing the Salzburg Principles. Brussels, 2010. URL: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepagelist/Salzburg_II_Recommendations (дата звернення: 06.04.2019).

81. Göhringer A. University of Cooperative Education – Karlsruhe: The Dual System of Higher Education in Germany. *Asia Pacific Journal of Cooperative*. 2002. № 3(2). P. 53–58.

82. History of Accreditation. URL: <http://www.acies.org/accreditation/content.aspx?id=2258> (дата звернення: 06.04.2019).

83. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs / R. Helms & et. *American Council on Education, The Boston College Center for International Higher Education*. 2015. 81 p.

84. Jaramillo I., Knight J. Key actors and programs: Increasing connectivity in the region. In H. de Wit, I. Jaramillo, J. Gacel-Avila, & J Knight (Eds.). *Higher education in Latin America: The international dimension*. Washington: World Bank, 2005. pp. 301–340

85. Knight J. Internationalization of higher education: New directions, new challenges. 2005 International Association of Universities Global Survey Report. Paris: International Association of Universities, 2006.

86. QS World University Rankings. URL: <http://www.topuniversities.com/qs-worlduniversity-rankings> (дата звернення: 26.03.2019).

87. QS World University Rankings 2016–2017. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-universityrankings/2016> (дата звернення: 26.03.2019).

88. Recognition of Accrediting Organizations: Policy and Procedures. URL: <https://www.chea.org/recognition-policy-procedures> (дата звернення: 26.03.2019).

89. Stein S. Rethinking the Ethics of Internationalization: Five Challenges for Higher Education. URL: <https://escholarship.org/uc/item/2nb2b9b4> (дата звернення: 26.03.2019).

90. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. URL: http://ec.europa.eu/education/highereducation/doc/com0911_en.pdf (дата звернення: 26.03.2019).

91. U-Multirank. URL: <http://www.umultirank.org/> (дата звернення: 26.03.2019).

92. Weimer L. 10 trends changing global higher education. URL: <https://www.eaie.org/blog/10-trends-changing-global-higher-education/> (дата звернення: 26.03.2019).

Додатки

Додаток А

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір

*Затверджено наказом МОН
№ 998 від 31.12.2004 р.*

Вступ

Формування інформаційно-технологічного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави потребують підготовки вчителя нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі загальної середньої освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір. Це вимагає визначення концептуальних довгострокових стратегій щодо подальшого вдосконалення та розвитку педагогічної освіти.

Вихідні положення Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір ґрунтуються на засадах Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти, законів України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про позашкільну освіту", "Про вищу освіту", Державної програми "Вчитель" та інших нормативних актів.

Метою розвитку педагогічної освіти є створення такої системи педагогічної освіти, яка на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Основними завданнями розвитку педагогічної освіти є:

- забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки;
- приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах;
- модернізація освітньої діяльності вищих педагогічних навчальних та наукових закладів, які здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних педагогічних та новітніх мультимедійних навчальних технологій, а також створення нового покоління дидактичних засобів;
- запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра;

– вдосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки вчителя на основі договорів;

– удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників.

Система педагогічної освіти

Система педагогічної освіти є складовою системи вищої освіти і включає вищі навчальні заклади всіх форм власності, заклади післядипломної педагогічної освіти та органи управління в галузі вищої освіти.

Передбачається, що підготовку педагогічних працівників будуть здійснювати педагогічні коледжі, педагогічні університети, класичні університети та інші вищі навчальні заклади за умови виконання ними вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти.

З цією метою педагогічні училища (технікуми) реорганізуються в педагогічні коледжі, які будуть функціонувати за двома моделями:

– педагогічні коледжі як структурні підрозділи педагогічних або класичних університетів;

– педагогічні коледжі як самостійні вищі навчальні заклади.

У *педагогічних коледжах* здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра (на основі повної загальної середньої освіти) за напрямом підготовки "Освіта" з окремих спеціальностей ("Дошкільна освіта", "Початкова освіта", "Музичне мистецтво", "Образотворче мистецтво", "Технології", "Фізичне виховання", "Професійна освіта").

У *педагогічних університетах* – підготовка та перепідготовка педагогічних працівників – фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та професіоналів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра.

У *класичних університетах* – підготовка та перепідготовка педагогічних працівників – фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та професіоналів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра за напрямом підготовки "Освіта", а також за іншими напрямками, за якими передбачається здобуття педагогічної кваліфікації. Класичні університети можуть створювати педагогічні інститути як структурні підрозділи.

Підготовка педагогічних працівників може також здійснюватися в інших вищих навчальних закладах за умови виконання ними вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти.

Вищі навчальні заклади та заклади післядипломної педагогічної освіти можуть об'єднуватись у навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси.

В університетах здійснюється також підготовка та перепідготовка науково-педагогічних працівників шляхом їх навчання в аспірантурі та докторантурі.

Управління системою педагогічної освіти здійснюється Міністерством освіти і науки України. До органів державного управління педагогічною освітою відносяться також Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій.

Перелік напрямів підготовки і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників

Передбачається змінити назву напрямку підготовки "Педагогічна освіта" та спеціальностей і привести їх відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти:

Шифр	Назва напрямку підготовки	Назва спеціальностей
0101	Освіта	Дошкільна освіта
		Початкова освіта
		Українська мова і література
		Мова і література (із зазначенням мови)
		Історія
		Музичне мистецтво
		Образотворче мистецтво
		Математика
		Біологія
		Географія
		Фізика
		Хімія
		Технології
		Інформатика
		Фізичне виховання
		Професійна освіта (за профілем підготовки)
		Корекційна освіта
Соціальна педагогіка		
Практична психологія		
Валеологія		

За умови виконання вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти підготовку педагогічних працівників у класичних університетах та інших вищих навчальних закладах можна також здійснювати за напрямами підготовки та спеціальностями, за якими передбачено присвоєння кваліфікації вчителя:

Шифр	Назва напрямку підготовки	Назва спеціальностей
0102	Фізичне виховання і спорт	Фізичне виховання; фізична реабілітація
0202	Мистецтво	Хореографія; образотворче та декоративно-прикладне мистецтво
0303	Історія	Історія
0305	Філологія	Українська мова та література; мова і література (із зазначенням мови)
0401	Психологія	Психологія
0601	Право	Правознавство
0701	Фізика	Фізика; астрономія
0702	Прикладна фізика	Біофізика
0703	Хімія	Хімія
0704	Біологія	Біологія; біохімія; біофізика; зоологія; ботаніка

0705	Географія	Географія
0708	Екологія	Екологія та охорона навколишнього середовища
0801	Математика	Математика
0802	Прикладна математика	Інформатика

З метою підготовки педагогічних працівників до викладання двох і більше навчальних предметів та здійснення ними інших навчально-виховних функцій передбачено поєднання педагогічних спеціальностей і педагогічних спеціалізацій, що входять до напрямку підготовки "Освіта".

Педагогічні спеціалізації запроваджуються для підготовки педагогічних працівників до викладання навчальних предметів варіативної компоненти навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів, а також до проведення позашкільної і позакласної роботи з врахуванням професійних потреб замовника і задоволення особистісних освітніх інтересів студента.

Поєднуватися можуть лише споріднені за змістом спеціальності. Перелік поєднання спеціальностей і спеціалізацій та перелік профілів підготовки за спеціальністю "Професійна освіта" розробляються і затверджуються Міністерством освіти і науки України.

Освітні, освітньо-кваліфікаційні рівні та кваліфікації

Передбачається, що підготовка педагогічних працівників з вищою освітою буде здійснюватися за освітніми рівнями "базова вища освіта" і "повна вища освіта" та освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра.

Тривалість підготовки бакалавра з урахуванням особливостей спеціальностей – три-чотири роки, магістра – один-два роки.

При поєднанні двох складних за змістом спеціальностей тривалість підготовки магістра може бути збільшена Міністерством освіти і науки не більше ніж один рік.

Фахівцям освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, підготовка яких здійснюється за поєднаними спеціальностями напрямку підготовки "Освіта", присвоюється кваліфікація за першою спеціальністю.

Професіоналам освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, підготовка яких здійснюється за поєднаними спеціальностями напрямку підготовки "Освіта", присвоюється кваліфікація за першою і другою спеціальностями.

Підготовка педагогічних працівників за напрямом підготовки "Освіта" з присвоєнням випускникам відповідних педагогічних кваліфікацій може здійснюватися також у класичних університетах та інших вищих навчальних закладах.

Особи, підготовка яких здійснюється за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра або магістра в класичних університетах та інших вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації зі спеціальностей, що передбачають присвоєння педагогічних кваліфікацій, можуть здобути їх за умови виконання вимог галузевого стандарту педагогічної освіти щодо психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної та практичної підготовки.

Зміст педагогічної освіти

Зміст педагогічної освіти з відповідних спеціальностей для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти та стандартом вищої освіти вищого навчального закладу і, враховуючи її особливості,

передбачає фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-технологічну, практичну і соціально-гуманітарну підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Зміст фундаментальної підготовки передбачає вивчення теоретичних основ спеціальності згідно з вимогами до рівня теоретичної підготовки педагогічного працівника відповідного профілю у класичних університетах і базується на новітніх досягненнях науки.

Зміст і обсяг фундаментальної підготовки з першої спеціальності напряму “Освіта” (“Українська мова і література”, “Мова і література (із зазначенням мови)”, “Історія”, “Музичне мистецтво”, “Образотворче мистецтво”, “Математика”, “Біологія”, “Географія”, “Фізика”, “Хімія”, “Інформатика”, “Фізичне виховання”, “Професійна освіта”) має відповідати змісту й обсягу такої підготовки з відповідних спеціальностей інших напрямів підготовки, що забезпечує рівні академічні права осіб, які пройшли таку підготовку.

Фундаментальна підготовка з другої спеціальності визначається з урахуванням специфіки поєднання спеціальностей і має бути достатньою для здобуття кваліфікації вчителя.

З поєднаних спеціальностей фундаментальна підготовка здійснюється паралельно з обох спеціальностей і завершується з першої спеціальності на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра, з другої – на етапі підготовки магістра.

З метою забезпечення системності у вивченні навчальних дисциплін, уникнення дублювання навчального матеріалу та зміцнення міжпредметних зв'язків фундаментальна підготовка здійснюється шляхом впровадження інтегрованих навчальних дисциплін.

При формуванні освітньо-професійних програм з поєднаних спеціальностей інтегровані навчальні дисципліни об'єднуються в модулі з кожної спеціальності.

Психолого-педагогічна підготовка передбачає вивчення, крім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), порівняльну педагогіку, основи педагогічної майстерності, соціальну психологію та інші навчальні дисципліни, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей.

Методична підготовка передбачає вивчення методик викладання навчальних предметів та методик проведення позашкільної і позакласної роботи. Забезпечується також шляхом вивчення психолого-педагогічних дисциплін, проходження навчальних, виробничих (педагогічних) практик, а також шляхом методичної спрямованості викладання фундаментальних навчальних дисциплін.

Методична підготовка є наскрізною і здійснюється протягом усього періоду навчання з урахуванням особливостей спеціальностей, спеціалізацій, їх поєднання та двоциклової підготовки педагогічних працівників.

Інформаційно-технологічна підготовка передбачає вивчення основ інформатики, новітніх інформаційних технологій та методик їх застосування у навчальному процесі і здійснюється протягом усього періоду навчання.

Практична підготовка передбачає проходження неперервних навчальних та виробничих (педагогічних) практик, починаючи з третього семестру.

Виробнича (педагогічна) практика студентів на випускних курсах повинна проводитись, як правило, за місцем майбутнього працевлаштування випускників.

Форми, тривалість і терміни проведення практик визначаються для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня галузевими стандартами вищої педагогічної освіти.

Зміст соціально-гуманітарної підготовки передбачає поглиблення та професіоналізацію мовної, філософської, політологічної, культурологічної,

соціологічної, правознавчої, економічної, фізкультурно-оздоровчої освіти та її професійно-педагогічне спрямування.

Перелік навчальних дисциплін та обсяг навчального часу на їх вивчення визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти з урахуванням специфіки педагогічних спеціальностей. Передбачається збільшення обсягу навчального часу на вивчення мовних і культурологічних навчальних дисциплін та введення навчальних курсів "Філософія освіти", "Економічна освіта", "Соціологія освіти" тощо.

Соціально-гуманітарні навчальні дисципліни, що є фаховими з відповідної педагогічної спеціальності, вилучаються з цього переліку і вносяться до переліку навчальних дисциплін інших складових змісту підготовки педагогічних працівників.

Організація навчального процесу

Підвищення якості педагогічної освіти, забезпечення її мобільності, привабливості, конкурентоспроможності на ринку праці вимагає подальшого вдосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів та передбачає:

- впровадження кредитно-модульної системи навчання;
- використання інформаційно-комп'ютерних технологій та інтерактивних методів навчання і мультимедійних засобів;
- індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення ролі самостійної роботи студентів;
- впровадження електронних засобів навчання (підручників, посібників, каталогів, словників тощо), комп'ютерних навчальних програм;
- технічну і технологічну модернізацію навчальних лабораторій та засобів навчання;
- використання сучасних систем контролю якості знань студентів та проведення моніторингу якості освіти.

Післядипломна педагогічна освіта

Післядипломна педагогічна освіта педагогічних і науково-педагогічних працівників здійснюється через перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації та стажування.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників як основна форма професійного вдосконалення здійснюється в інститутах післядипломної педагогічної освіти та на факультетах (інститутах) педагогічних і класичних університетів; перепідготовка і спеціалізація педагогічних працівників – в педагогічних і класичних університетах; стажування педагогічних працівників – в університетах, наукових установах Академії педагогічних наук та інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Передбачається запровадити систему підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників педагогічних і класичних університетів, які здійснюють підготовку вчителів, на базі провідних університетів та наукових установ Національної академії наук України та Академії педагогічних наук України.

У післядипломній педагогічній освіті впроваджуються багатоваріантні освітні програми і проекти з проблем педагогічної майстерності, інноваційних технологій та інтерактивних форм і методів навчання, досягнень в теорії і практиці психології,

педагогіки, методики навчання і виховання, активно використовуються дистанційні форми навчання.

Формування контингенту студентів педагогічних спеціальностей та їх працевлаштування

Формування контингенту студентів педагогічних спеціальностей буде здійснюватися на основі таких засад:

- визначення об'єктивної прогнозованої потреби в педагогічних працівниках на рівні школи, району, області, держави;

- впровадження підготовки педагогічних працівників за державним замовленням на основі трьохсторонніх угод – "суб'єкт навчання – роботодавець – вищий навчальний заклад";

- збільшення до 50 відсотків цільового прийому сільської молоді на педагогічні спеціальності з урахуванням регіональних потреб;

- вдосконалення системи відбору молоді, схильної до педагогічної професії, розширення мережі закладів та урізноманітнення форм довузівської роботи.

З метою раціонального використання випускників педагогічних навчальних закладів та необхідності задоволення потреби певних регіонів у педагогічних кадрах їх підготовка повинна здійснюватися на основі цільових договорів, укладених органами управління освітою з вищими навчальними закладами.

Працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей, які навчалися за державним замовленням, повинно здійснюватися за умовами, що визначені трьохсторонньою угодою про навчання студента та відповідно до законодавства.

Джерело: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/

Додаток Б

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

Євроінтеграція України як чинник соціально-економічного розвитку держави

У сучасному світі, який ввійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Для України, у культурно-цивілізаційному аспекті, європейська інтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції – це вагомий стимул для успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації. Європейська інтеграція, таким чином, стає ключовою ланкою відкриття України світу, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства.

Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації вищої освіти

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти є:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки;
- розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні *Європейського простору вищої освіти*.

Європейські країни прагнуть наздогнати заокеанських партнерів, що потребує величезних зусиль, для того, щоб прискорити впровадження і розвиток нової технології. Варто покінчити з традиційним для Європи – що властиво як управлінським, так і робітничим кадрам – **опором новому**. Європейські країни повинні поставити в центрі **соціально-економічної політики підвищення кваліфікації з метою опанування нової технології**.

Основні цілі Болонського процесу зводяться до наступного:

- побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національних, так і в цілому Європейської систем вищої освіти;
- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;
- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та Європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж.

Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості. Орієнтація на Болонський процес не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти.

Ключова позиція реформування: Болонські вимоги – це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн.

Метою є і те, щоб Європа зрозуміла, що в Україні – потужна система вищої освіти, потужні школи. Україна відчуває підтримку європейської спільноти.

Напрями розвитку вищої освіти в Україні, з одного боку, стратегічні, з іншого – вони дадуть імпульс для подальшого поліпшення стану освіти і науки вже в недалекому майбутньому.

Перший напрям – це розширення доступу до вищої освіти, другий – якість освіти й ефективність використання фахівців з вищою освітою і третій – це інтеграційні процеси.

Розширення доступу до вищої освіти

Структура освіти України за своєю ідеологією та цілями узгоджена із структурами освіти більшості розвинених країн світу. Україна досягла високого рівня реалізації двох стратегічних завдань: розширення доступу до отримання вищої освіти і досягнення рівня, відповідного світовим стандартам, що сприятиме найбільш повному задоволенню освітніх потреб громадян.

Забезпечити потрібну якість підготовки випускників можливо лише маючи підготовленого вступника.

В останні роки в Україні у цьому плані зроблено чимало. Це розширення доступу за рахунок збільшення прийому, рання профорієнтація, забезпечення більшої об'єктивності вступних випробувань.

Головні сподівання щодо поліпшення ситуації з об'єктивністю процесів вступу в Україні покладаються на ***незалежне (зовнішнє) тестування.***

Забезпечення та гарантія якості вищої освіти

Запровадження ступеневої системи вищої освіти й уведення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр” та “магістр” надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб особи, забезпечує гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки фахівців, підвищення їх соціального захисту

на ринку праці та інтеграцію у світове освітянське співтовариство.

З метою незалежного забезпечення якісних показників освітньої діяльності законодавство України передбачає чіткий та прозорий механізм її регулювання, основними складовими якого є інституції ліцензування, атестації та акредитації.

Вищі навчальні заклади та студентство

Країни-учасниці Болонського процесу підтримують участь ВНЗ та студентства у Болонському процесі і вважають, що лише активна участь всіх партнерів в процесі може забезпечити його довгостроковий успіх.

Усвідомлюючи, який внесок авторитетні ВНЗ можуть зробити в економічний та соціальний розвиток, країни-учасниці сходяться на тому, що університети повинні бути уповноважені приймати рішення щодо своєї внутрішньої організації та управління. Вони закликають ці навчальні заклади і в подальшому впроваджувати реформи в усі сфери свого життя.

Країни-учасниці відзначають конструктивну участь студентських спілок в Болонському процесі та підкреслюють необхідність залучення студентства до подальших дій. Студентство є повноправним партнером в управлінні вищою освітою. Країни-учасниці закликають університети та студентство до більш активної участі в управлінні вищою освітою.

Загальноєвропейський простір вищої освіти (ЕНЕА) і загальноєвропейський простір дослідження (ЕРА) – два стовпи суспільства, що базується на знаннях

Країни-учасниці Болонського процесу вважають за необхідне:

- дивитись за межі системи двох циклів як мети сьогодення,
- включити, враховуючи необхідність тісних зв'язків між ЕНЕА та ЕРА у ***Європі Знань***, а також важливість досліджень як складової частини вищої освіти Європи, докторську ступінь як третій цикл Болонського процесу.

Вони підкреслюють важливість досліджень та міждисциплінарності в підвищенні якості вищої освіти, та підвищенні конкурентноздатності Європейської вищої освіти взагалі. Країни-учасниці закликають до збільшення мобільності на докторському та післядокторському рівнях, а також заохочують університети до зміцнення співробітництва у виконанні програм на здобуття докторського ступеня та у підготовці молодих науковців.

Країни-учасниці вважають, що університети мають надавати більше уваги дослідженням в технологічних, соціальних та культурних аспектах розвитку суспільства.

Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти

Гармонізація архітектури системи європейської вищої освіти є основним завданням Болонського процесу. Визначальні властивості європейської вищої освіти: якість, конкурентоспроможність вищих навчальних закладів Європи, взаємна довіра держав і вищих навчальних закладів, сумісність структури освіти та кваліфікацій на доступеневому і післяступеневому рівнях, мобільність студентів, привабливість освіти.

Основні завдання та принципи створення зони Європейської вищої освіти (шість цілей Болонського процесу): введення двоциклового навчання; запровадження кредитної системи; формування системи контролю якості освіти; розширення мобільності студентів і викладачів; забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти.

З метою зміцнення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі було запропоновано у найближчому часі реалізувати конкретні заходи, що мають принести відчутні результати на окресленому шляху, такі як:

- запровадження системи освіти на основі *двох ключових навчальних циклів*: додипломного (бакалавр) та післядипломного (магістр);
- затвердження загальносприйнятної та порівнянної системи *вчених ступенів*, в тому числі шляхом запровадження стандартизованого *Додатку до диплома*;
- застосування *Європейської Кредитної Трансферної Системи* (далі – ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів;
- зближення *систем контролю якості* та акредитації з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

Учасники Болонського форуму схвалили двоетапну систему вищої освіти, зазначаючи, що введення подібної системи бажане і в інших європейських країнах.

Двоетапна система вищої освіти запроваджується на основі двох ключових навчальних циклів: *незакінчена вища* (додипломна) освіта і *закінчена вища* (післядипломна) освіта, причому тривалість першого циклу – *не менш трьох років*.

Вчений (академічний) ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці має сприйматися як відповідний рівень кваліфікації. По завершенні першого циклу вищої освіти присвоюється *вчений (академічний) ступінь бакалавра*.

Кінцевим результатом другого циклу навчання на протязі 1 – 2 років має бути *вчений (академічний) ступінь магістра*, як у багатьох європейських країнах. Навчання на другому циклі йде за індивідуальними програмами, у складанні якої активну участь беруть студент та науковий керівник.

Головними функціями Додатку до диплома є:

- 1) гарантування його володарю визнання роботодавцями набутих ним знань і вмінь;
- 2) зазначення можливості, яку надає отримана кваліфікація щодо доступу до подальшого академічного чи професійного навчання;
- 3) інформування щодо подробиць, які стосуються прав випускника вищого навчального закладу, відносно його професійного статусу.

Практика показує, що далеко не всі форми дипломів добре виконують це завдання. Причиною цього фахівці вважають надто малу кількість інформації, яку містить диплом. Термін *диплом* має тут розширене значення, оскільки йдеться про довільні освітні документи атестаційного плану (*освітні кваліфікації*).

Додаток до диплома як засіб забезпечення можливості працевлаштування

Додаток до диплома про вищу освіту (далі Додаток) є документом про освіту, що видається власнику диплома з метою надання додаткової розширеної інформації про вищий навчальний заклад, який надає кваліфікацію, про рівень кваліфікації, про зміст і обсяг освіти, особливості навчання і форми підсумкового контролю та його академічні і професійні права тощо.

Додаток, як невід'ємна складова документа про вищу освіту є дійсним лише з Дипломом про вищу освіту, серія і номер яких співпадають.

Заповнення Додатку здійснюється згідно змісту та форми, які наведені нижче. Додаток до диплома має вісім розділів, основне призначення яких надати вичерпні незалежні дані щодо власника диплома і академічного та професійного визнання отриманої у вищому навчальному закладі кваліфікації. Додаток містить опис характеру,

рівня, контексту, змісту та статусу освіти, яку власник здобув та успішно завершив.

Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах України

Задля запровадження наведеної моделі стандартизованого Додатку до диплома у вищій школі України має бути впроваджена **кредитно-модульна система** організації навчального процесу та система об'єктивного педагогічного контролю знань.

Впровадження модульно-кредитної системи у вищій школі України переслідує наступні цілі:

1. досягнення відповідності стандартам європейської системи освіти, яка виходить із знань, умінь та навичок, що є надбанням випускника;
2. затребування українських освітянських кваліфікацій європейським ринком праці;
3. затвердження загальносприйнятної та порівнянної системи освітньо-кваліфікаційних ступенів;
4. впровадження стандартизованого додатка до диплому, модель якого була розроблена Європейською Комісією, Радою Європи та UNESCO/CEPES і який містить детальну інформацію про результати навчання випускника;
5. стимулювання викладачів і студентів вищих навчальних закладів до вдосконалення системи об'єктивної оцінки якості знань;
6. забезпечення “прозорості” системи вищої освіти та слушного академічного та професійного визнання кваліфікацій (дипломів, ступенів, посвідчень і таке інше).

Кредитно-модульній системі, як невід’ємному атрибуту Болонської декларації, надаються дві основні функції.

Перша – сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого.

Друга – акумулююча, чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності. Сума кредитів визначає на що здатний студент, який навчається за тією чи іншою програмою.

Модулі конструюються як системи навчальних елементів, об'єднаних ознакою відповідності визначеному об'єкту професійної діяльності. Останній розглядається як деякий обсяг навчальної інформації, що має самостійну логічну структуру і зміст і що дозволяє оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності студента.

Кредит (credit) – умовна одиниця виміру навчального навантаження студента при вивченні якоїсь складової навчальної програми чи окремої дисципліни (курсу), виконаної **студентом** під час навчання. Кредит – мінімальна одиниця, яка точно документується, часто означає *навчання впродовж тижня* (суму аудиторної і самостійної роботи студента).

Проблемою для вищої школи України у контексті Болонського процесу є:

- по-перше, визначення витрат навчального часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в об'ємі модуля, тобто ув'язування навчального модуля з кредитами;
- по-друге, розробка методики розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та навчального навантаження студента, а також взаємозв'язок між ними.

Кредитно-модульна система має розвиватися в Україні в рамках реалізації, зокрема, дистанційної освіти поза залежністю від Болонського процесу. Безсумнівно, що модульна технологія навчання є незамінною для дистанційної освіти.

Європейська система трансферу кредитів – ECTS

Визнання освіти і дипломів є передумовою для створення відкритого Європейського простору освіти і підготовки, де студенти і викладачі можуть переміщатися без перешкод. Тому Європейська система трансферу кредитів (ECTS) була розроблена в експериментальному проекті, організованому в рамках програми “Еразмус” як засіб покращання визнання освіти для навчання за кордоном.

Основні елементи ECTS на практиці перевіряли і удосконалювали в експериментальному проекті 145 європейських університетів з усіх держав-членів та країн Європейської економічної зони.

ECTS забезпечує інструментом, щоб гарантувати прозорість, збудувати мости між навчальними закладами і розширити можливості вибору для студентів. Система сприяє полегшенню визнання навчальних досягнень студентів закладами через використання загальнозрозумілої системи оцінювання – кредити і оцінки, а також забезпечує засобами для інтерпретації національних систем вищої освіти.

Система ECTS забезпечує прозорість через такі засоби:

1. Кредити ECTS, які є числовим еквівалентом оцінки, що призначається елементам навчального плану, щоб окреслити обсяг навчального навантаження студентів, необхідний для завершення навчання.

2. Інформаційний пакет, який дає письмову інформацію студентам і працівникам про навчальні заклади, факультети, організації і структуру навчання і елементи навчального плану.

3. Перелік оцінок з предметів, який показує здобутки студентів у навчанні у спосіб, який є всебічним і загальнозрозумілим, і може легко передаватися від одного навчального закладу до іншого.

4. Навчальний контракт, що стосується навчальної програми, яка буде вивчатися, і кредитів ECTS, які будуть присвоюватись за успішне її закінчення, є обов'язковим як для місцевого і закордонного закладів, так і для студентів.

Система ECTS базується на трьох ключових елементах:

– інформаційний пакет – інформація стосовно навчальних програм і здобутків студентів;

– навчальний контракт – взаємна угода між навчальними закладами-партнерами і студентом;

– перелік оцінок дисциплін – використання кредитів ECTS, щоб визначити навчальне навантаження для студента.

Кредити ECTS є кількісним еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для елементів навчального плану, щоб охарактеризувати *навчальне навантаження студента*, що вимагається для їх завершення. Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен елемент навчального плану відносно загальної кількості роботи, *необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота* – в бібліотеці чи вдома – і *екзамени чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням*. ECTS, таким чином, базується на *повному навантаженні студента*, а не обмежується лише аудиторними годинами.

У ECTS *60 кредитів* становить навчальне навантаження *на один навчальний рік*, і, як правило, 30 кредитів на семестр.

Шкала оцінювання ECTS для оцінки якості досягнень студента

За будь-яких принципів організації навчального процесу саме системі оцінювання знань належить важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентоспроможних фахівців.

Головне завдання – як досягти найбільш об'єктивного оцінювання, як зробити,

щоб оцінювання виконувало властиві йому функції і насамперед дві головні – контролюючу й мотивуючу.

На практиці немає ідеальних систем оцінювання, а кожна з тих, що використовується, має свої і сильні, і слабкі сторони. Отож треба шукати не ідеальні системи, а проектувати ті, які є з більшою кількістю продуктивних переваг.

Педагогічний експеримент щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

Проведений аналіз показав, що нинішня система підготовки фахівців з вищою освітою має певні недоліки, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Організація оцінки результатів роботи студента

Оцінка результатів роботи студента це процес:

- збору достатніх, об'єктивних і надійних доказів знань студента, його розуміння, продемонстрованих навичок і професіоналізму щодо виконання завдань, обов'язків і відповідальності;
- винесення висновку про те, що доказ співвідноситься з критеріями, зазначеними в Стандарті вищої освіти.

Метою оцінки якості є забезпечення незалежної оцінки ефективності заходів для забезпечення Стандартів вищої освіти на всіх рівнях навчання, підготовки, проведення іспитів і оцінки.

Організація оцінки результатів навчання повинна брати до уваги різні методи оцінки, що можуть надати різні типи доказів рівня знань студента:

- письмові, усні і комп'ютерні опитування (тестування);
- перевірка навичок (зокрема, на тренажерах);
- проекти;
- безпосереднє спостереження за діяльністю.

Принципи, шляхи і засоби адаптації вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти

Структура вищої освіти України за своєю ідеологією та цілями узгоджена із структурами освіти більшості розвинених країн світу.

Для входження України до європейського простору вищої освіти потрібно впровадити в системі вищої освіти:

- широкомасштабну довгострокову стратегію системної модернізації всієї системи освіти;
- систему якості освіти, яка відповідає стандартам ЄС, потребам ринкової економіки, внутрішнього розвитку держави та суспільства;
- державний реєстр напрямів підготовки та спеціальностей, відповідно до міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО – 96 та 97) і міжнародної стандартної класифікації занять (МСКЗ – 88);
- загальноприйняту та порівняльну систему вчених ступенів;
- законодавчо підсилені умови для полегшення працевлаштування українських громадян в Європі та міжнародній конкурентоспроможності системи вищої освіти України;
- систему кредитів на зразок Європейської системи трансферу кредитів (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів;
- законодавчо підсилені умови задля забезпечення мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:
 - 1) забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних освітянських послуг;
 - 2) забезпечення визнання та зарахування часу, який викладач, дослідник чи член адміністративного персоналу провів у європейському навчальному закладі, проводячи дослідження, викладаючи та виконуючи відповідну до свого фаху роботу, зі збереженням їхніх законних прав;
 - 3) сприяння європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

Співпраця Міністерства освіти і науки з Європейським Союзом

Сьогодні зв'язки України з Європейським Союзом мають неабияке значення. Адже тепер Україна має спільний кордон з ЄС і статус країни-сусідки. Надзвичайно важливі вони і для освітянської та наукової сфери в житті українського суспільства. Водночас освіта і наука України має давні й глибокі міжнародні, зокрема європейські, зв'язки.

Розвиток транскордонного співробітництва і розширення міждержавних відносин із країнами – членами ЄС і країнами – кандидатами на вступ до ЄС сприятиме впровадженню європейських норм і стандартів у освіті, науці й техніці, поширенню власних освітніх здобутків у Європейський Союз і країни – кандидати на вступ до ЄС, а також зростанню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього і науково-технічного середовища.

Джерело: Освіта. – 2004. – 25 серпня – 1 вересня. – С. 12 – 17.

ДОДАТОК В**КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ
У ДДПУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

СХВАЛЕНО вченою радою університету (протокол № 2 від 11 лютого 2016 р.)

Процес глобалізації передбачає інтеграцію міжнародних, міжкультурних і глобальних елементів в освітні (педагогічні), наукові й адміністративні функції, що реалізується в інтернаціоналізації освіти, вищої зокрема.

Однією із суттєвих характеристик сучасного світу є «глобалізація». Освіта ж безпосередньо належить до процесу глобалізації. Прискорення процесів глобалізації в економіці та політиці висувають нові вимоги до структури та якості освіти. Відповідно сучасні перетворення системи вищої освіти викликані трансформацією соціальної, політичної та економічної сфер суспільства.

Під інтернаціоналізацією вищої освіти розуміється інтеграція міжнаціонального, міжкультурного чи глобального вимірів з метою, завданнями, функціями і процесом реалізації вищої освіти.

Інтернаціоналізація – це розширення двосторонніх і багатосторонніх зв'язків та контактів між навчальними закладами різних країн на основі рівноправного і взаємовигідного співробітництва. Її мета – підвищення ефективності освітньої і науково-дослідної роботи, розширення мобільності викладачів, студентів і персоналу.

Інтернаціоналізація освіти поняття багатогранне. Її іманентною рисою є, з одного боку, спрямованість на інтеграцію міжнародної складової в національні наукові дослідження, громадську діяльність, освітні послуги вищої школи, а з іншого – процес інтернаціоналізації повинен бути спрямованим на експорт освітніх послуг та досягнень національної науки.

Отже, інтернаціоналізація освіти є одним із чинників становлення глобального простору вищої освіти й класифікується як зовнішня (міжнародна академічна мобільність) і внутрішня (впровадження світових стандартів, інтернаціоналізація навчальних курсів, участь у міжнародних дослідницьких програмах та у міжкультурній комунікації тощо).

Міжнародна співпраця університету охоплює такі країни, як Польща, Австрія, Азербайджан, Великобританія, Єгипет, Казахстан, Литва, Італія, Німеччина, США, Словаччина, Угорщина, Білорусь, Чехія, Японія та Бельгія; реалізуються понад 40 міжнародних угод та десятки проектів індивідуальної співпраці за підтримки ВНЗ.

1. Головні напрями та компоненти

1. Наявність стратегії розвитку інтернаціоналізації та її інтеграція в стратегію університету.
2. Управлінська інфраструктура.
3. Інформаційна підтримка.
4. Організація підтримки мобільності студентів, НПП, персоналу.
5. Побутова інфраструктура.
6. Ресурсне забезпечення мобільності та інтернаціоналізації.
7. Мовні компетенції НПП, управлінського персоналу, студентів.
8. Участь у спільних міжнародних проектах.
9. Залучення іноземних фахівців до навчального процесу та наукових досліджень.
10. Участь у міжнародних мережах університетів.

2. Показники інтернаціоналізації

1. Двосторонні партнерські угоди.

2. Залучення іноземних партнерів до різних видів діяльності.
3. Відрядження і стажування за кордоном викладачів та студентів.
4. Мобільність викладачів, студентів, персоналу.
5. Міжнародні наукові проекти.
6. Наукові публікації за кордоном.
7. Членство у міжнародних професійних і наукових організаціях.
8. Міжнародні наукові конференції, семінари, тренінги.
9. Закордонні відрядження ректора, проректорів, адміністративних працівників.

3. Освітні програми

1. Програми подвійних і спільних дипломів.
2. Підготовка і захист дипломних, магістерських робіт іноземною мовою.

4. Наукові дослідження

1. Кількість міжнародних публікацій на одного НПП.
2. Кількість виступів на міжнародних конференціях на одного дослідника.
3. Кількість дослідників у міжнародних наукових проектах
4. Імпакт-фактор публікацій.
5. Індекс цитувань авторів.
6. Бюджет наукових проектів і грантів.

5. Навчальний процес, кадровий потенціал

1. Співвідношення предметів, які викладають іноземними мовами і їх загального числа.
2. Кількість іноземних мов, які викладають в університеті.
3. Співвідношення кількості викладачів, які читають лекції іноземними мовами і їх загальної кількості.
4. Кількість викладачів, які навчались/викладали більше ніж один семестр за кордоном.
5. Співвідношення кількості викладачів, які навчались/викладали за кордоном і загальної кількості викладачів.

6. Навчання (студенти, магістри)

1. Кількість студентів, що навчаються за програмами спільних/подвійних дипломів.
2. Співвідношення кількості студентів, що навчаються за програмами спільних/подвійних дипломів і загальної кількості студентів.
3. Кількість іноземних студентів.
4. Співвідношення кількості іноземних студентів і загальної кількості студентів.

7. Адміністрування

1. Кількість адміністративних працівників із знанням іноземних мов.
2. Співвідношення кількості адміністративних працівників із знанням іноземних мов до їх загальної кількості.
3. Кількість адміністративних працівників, які брали участь у програмах міжнародних обмінів, тренінгах.
4. Відсоток коштів спрямованих на процес інтернаціоналізації від загального бюджету.

8. Додаткові показники (студенти, магістри)

1. Кількість студентів, які мають міжнародні сертифікати з вивчення іноземних мов.
2. Співвідношення кількості студентів, які мають міжнародні сертифікати з вивчення іноземних мов і загального числа студентів.
3. Кількість студентів, що навчаються за програмами, які сертифіковані міжнародними агенціями.

4. Співвідношення кількості студентів, що навчаються за сертифікованими міжнародними агенціями програмами і загального числа студентів.

Джерело: <http://dspu.edu.ua/mizhnarodni-proekty/novyny/concept-of-internationalisation/>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Ореста Євгенівна Карпенко
Любов Миколаївна Прокопів**

**ВИЩА ОСВІТА
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
Навчально-методичний посібник**

Редактор
Оксана Сидорук

Макетування та верстка
Василь Герман
Дизайн обкладинки
Олег Лазебний

Здано до набору 3.06.2019 р. Підписано до друку 17.06.2019 р.
Наклад 300. Ум. друк. арк..